

SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN NÄKEMYKSIÄ NUOREN RIKOKSENTEKIJÄN
KOHTAAMISESTA POLIISIN SOSIAALITYÖSSÄ

Pihla Rautasalo

Pro gradu -tutkielma

Sosiaalityö

Yhteiskunta- ja kauppätieteiden
tiedekunta

Itä-Suomen yliopisto

Huhtikuu 2012

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta
Yhteiskuntatieteiden laitos
Sosiaalityö

RAUTASALO, PIHLA: Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä nuoren rikoksenteikijän kohtaamisesta poliisin sosiaalityössä

Pro gradu –tutkielma, 80 sivua, 4 liitettä

Ohjaajat: ma. professori Riitta Vornanen ja yliopisto-opettaja Marja Väänänen-Fomin
Huhtikuu 2012

Avainsanat: nuori rikoksenteikijä, poliisin sosiaalityö, asiakkaan kohtaaminen

Tutkimukseni tarkoituksena oli tarkastella ja ymmärtää poliisin sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä nuoren rikoksenteikijän kohtaamisesta. Tavoitteena oli selvittää, mitä erityistä poliisin sosiaalityöntekijät näkivät nuoren rikoksenteikijän kohtaamisessa ja millaisia tavoitteita he kohtaamiselle asettivat.

Tutkimuksen aineisto koostui viiden poliisin sosiaalityön ammattilaisen teemahaastattelusta. Haastateltavat valikoituivat Itä-Suomen alueelta. Poliisin sosiaalityön ammattilaisten haastatteluista syntyi yhteensä 68 sivua litteroitua tekstiä. Haastattelut analysoitiin hyödyntäen aineistolähtöistä sisällönanalyysia.

Tutkimuksen mukaan nuoren rikoksenteikijän kohtaamisen erityisyys pohjautui lähtökohtaisesti nuoren tekemään rikokseen ja sen seurauksiin liittyvään työhön. Työ näyttyi varsin itsenäiseltä ja vastuulliselta, mutta erityisesti yhteistyö poliisin kanssa osoittautui luontevaksi ja jokapäiväiseksi osaksi poliisin sosiaalityöntekijän työtä. Myös muiden moniammatillisten verkostojen merkitystä painotettiin nuoren rikoksenteikijän kanssa tehtävässä työssä. Haastateltavien mukaan erityisyyttä kohtamiseen tuo myös työn fyysisten tilojen sekä ajallisen kehyksen vaihtuvuus; suurin osa haastateltavista kohtasi nuoria tavallista toimistotilaa laajemmissa ympäristöissä sekä virka-ajan ulkopuolella. Lisäksi vanhempien kohtaamisen tärkeyttä painotettiin, sillä kasvatuskäytännöt ja vanhempien asenteet heijastuvat herkästi nuoreen. Poliisin sosiaalityössä oman leimaisuutta toi myös asiakkuuksien lyhytaikaisuus.

Tärkeimmäksi tavoitteeksi poliisin sosiaalityöntekijät asettivat puuttumisen nuoren tilanteeseen riittävän varhain, jolloin nuoren on mahdollista ottaa opikseen. Tavoitteena oli, ettei nuori enää toistaisi rikollista toimintaansa. Poliisin sosiaalityö nähtiin toisaalta kontrollityönä, mutta neuvonnan ja palveluihin ohjaamisen nähtiin olevan luonnollinen osa sosiaalityötä ja sen tavoitteita. Nuoren ja vanhempien tukemista sekä toivon antamista pidettiin merkittävänä. Työn tavoitteisiin pääsemiseksi katsottiin tarvittavan nuoren elämäntilanteen kartoittamista ja arviointityötä.

Poliisilaitoksella tehtävä sosiaalityö on haastavaa ja vastuullista työtä. Erityisesti nuorten rikoksenteikijöiden kanssa tehtävässä työssä tarvitaan välittävää, mutta myös jämäkkää työtettä. Nuoren kohtaamisessa tulee pyrkiä tasavertaiseen, vastavuoroiseen ja aitoon läsnäoloon sekä nuoren kuuntelemiseen. Nuoren kunnioittaminen ja hyväksyminen – hänen teoistaan huolimatta – nousevat keskiöön. Poliisin sosiaalityöntekijä voi parhaimmillaan olla nuoren elämässä välittävä aikuinen, joka pystyy vaikuttamaan nuoren tuleviin valintoihin.

UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND Faculty of Social Sciences and Economic Sciences

Department of Social Sciences

Social work

RAUTASALO, PIHLA: Social workers' views on encountering young offender in police social work

Master's thesis, 80 pages, 4 appendices

Supervisors: professor Riitta Vornanen and university teacher Marja Väänänen-Fomin

April 2012

Key words: young offender, social work at police station, encountering of client

The objective of this research was to study and understand social workers' views on encountering young offender in the context of police station. The goal of the research was to find out what kind of special features did social workers see in encounters with young offenders and what sort of aims did they set to these situations.

The research material consisted of five theme interviews of social workers at police stations. The interviewees were selected from the area of eastern Finland. The interviews led to 68 pages of transcribed text. The analyzing method was content analysis.

According to this research characteristics of encountering young offender were based on the crime that has been committed and the consequences of criminal behaviour. Social work at police station seemed independent and responsible, however co-operation with police officers turned out to be very natural and daily part of social worker's job description. Also significance of working with other professionals was emphasized. Among the interviewees the speciality of encountering young offenders was associated with variety of where and when the social workers could meet them. Most of the interviewees worked with young offenders outside normal office environment and office hours. Also meeting the parents seemed to be important because parenting methods and attitudes reflect on the young person. Working with clients is also very short-term.

The main goal of the social work was to interfere with the criminal situation early as possible when the young offender can also learn about his action. The aim was that the youngster would not repeat his criminal behaviour. The social work at police station seemed to be control oriented but guidance and instruction to essential services were natural part of social work and its goals. Supporting of youth and parents and giving hope were significant part of work. To achieve the goals there was need to survey live situation and evaluate the circumstances.

Social work at police station is challenging and responsible. Especially working with young offenders needs to be caring, but also strict enough. Social workers should be aiming at equal, reciprocal and authentic presence and listening. Respect and acceptance are significant starting points of the work. Social worker in police station can be caring adult in youngster's life and affect on his forthcoming choices.

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	5
2 NUORI RIKOKSENTEKIJÄNÄ	7
2.1 Kuka on nuori rikoksentekijä?	7
2.2 Nuorisrikollisuuden selitysmallit	9
2.2.1 Perheen kasvatukselliset ja psykologiset selitysmallit rikollisuuden taustalla	9
2.2.2 Perinnöllisyys, persoonallisuus ja ympäristö rikollisuutta selittämässä	10
2.2.3 Syrjäytyminen ja sosiologiset selitykset rikollisuuden taustalla	12
2.3 Nuorten yleisimmät rikokset	13
3 POLIISIN SOSIAALITYÖ	15
3.1 Sosiaalityön käsitteen moninaisuus	15
3.2 Sosiaalityö poliisilaitoksella – osa sosiaalityön moninaisuutta	17
3.3 Poliisin sosiaalityöntekijä tilanteen arvioijana ja väliin tulijana	18
3.4 Työmuodot nuorten rikoksentekijöiden kanssa	21
3.4.1 Kuulustelussa läsnäolo	21
3.4.2 Seuraamusselvityksen laatiminen nuoresta	22
3.4.3 Käräjäoikeudessa tukena oleminen	23
3.5 Poliisin sosiaalityön erityisyys	24
4 ASIAKKAAN KOHTAAMINEN	26
4.1 Hyvä ja tavoiteltava kohtaaminen	26
4.1.1 Hyväksyminen	28
4.1.2 Luottamus	29
4.1.3 Välittäminen	31
4.1.4 Jämäkkyys	34
4.1.5 Dialogisuus	35
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	38
5.1 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tarkoitus	38
5.2 Tutkimusmenetelmä valinta ja tutkimusaineiston hankinta	38
5.3 Aineiston analyysi ja tulkinta	41
5.4 Tutkimuksen luotettavuus ja eettiset kysymykset	43
6 TUTKIMUKSEN TULOKSET	45
6.1 Nuoren rikoksentekijän kohtaamisen erityisyys – työskentelyä verkostoissa kellon ympäri	45
6.1.1 Nuoren tekemä rikos	45
6.1.2 Itsenäinen työskentely	49
6.1.3 Yhteistyö poliisin kanssa	52
6.1.4 Kohtaamisen aika ja paikka	54
6.1.5 Vanhempien kohtaamisen tärkeys	55
6.1.6 Kohtaamisen kertaluontoisuus	57
6.2 Kohtaamisen tavoitteet – nuoren rikokseton elämä	58
6.2.1 Varhainen puuttuminen ja opiksi ottaminen	58
6.2.2 Neuvonta ja palveluihin ohjaaminen	61
6.2.3 Elämäntilanteen kartoittaminen ja arviointi	62
6.2.4 Nuoren ja vanhempien tukeminen sekä toivon antaminen	64
7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	66
LÄHTEET	69
LIITTEET	75

1 JOHDANTO

Tutkimukseni aiheena on nuoren rikoksentekijän kohtaaminen poliisin sosiaalityössä. Kiinnostukseni kohteena on tutkia nuorten rikoksentekijöiden kohtaamista erityisesti poliisin sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta ja heidän kokemuksensa kautta. Oman poliisin sosiaalityön kokemukseni perusteella voin todeta, että nuoren kohtaaminen ja hänen kanssaan työskentely voi tilanteesta riippuen olla hyvin haastavaa ja yllätyksellistä. Nuoren rikoksentekijän kohtaamisessa, kuten muussakin sosiaalityön käytännön asiakastilanteissa, on kyse tuen ja kontrollin yhteensovittamisesta. Yhtäältä nuorelle tulee viestittää, että hänestä välitetään ja hänen tulevaisuudellaan on merkitystä. Toisaalta rikoksen tekemisellä on aina myös monitasoiset seurauksensa, ja sosiaalityöntekijä näyttäytyy työtehtävissään tilanteen arvioijana ja väliin tulijana – onhan poliisin sosiaalityön keskeisenä tavoitteena varhainen puuttuminen lasten ja nuorten ongelmiin.

Tutkijana minua kiinnostaa, millaista nuoren rikoksentekijän kohtaaminen poliisin sosiaalityöntekijöiden näkemysten mukaan on. Mitä erityistä kohtaamisessa on, kun sosiaalityön asiakkaana on nuori, joka on syyllistynyt rikokseen? Mitä tavoitteita poliisin sosiaalityöntekijä asettaa nuoren kohtaamiselle?

Nuoria rikoksentekijöitä on tutkittu Suomessa melko paljon (esim. Honkatukia & Kivivuori 2006; Kivivuori 2002), mutta myös kansainvälisellä tasolla nuorisoriikollisuudesta puhutaan (esim. Baker 2008; Muncie 1999). Useissa tutkimuksissa näkökulmana ovat kuitenkin olleet rikosten tekemisen syyt ja seuraukset, rikoksentekijän profiili sekä rikoskäyttäytymisen ja rikollisen tai kielletyn toiminnan kuvaukset (esim. Honkatukia & Kivivuori 2006; Kivivuori 1997; Kivivuori 2002; Kivivuori & Savolainen 2003). Nuoren kohtaamiseen ja asiakassuhteen laadulliseen puoleen ei näissä tutkimuksissa niinkään ole otettu kantaa.

Yleisemmin sosiaalityön kirjallisuudessa sen sijaan asiakkaan kohtaamisen ja asiakassuhteen tematiikkaa on käsitelty runsaasti (esim. Jokinen 2008; Mattila 2007; Suoninen 2000; Särkelä 2001). Näin ollen pääsen omassa tutkimuksessani hyödyntämään jo olemassa olevia tutkimuksia asiakkaan kohtaamisesta, mutta samalla paneutumaan vä-

hemmän tutkittuun maailmaan: poliisin sosiaalityöhön ja erityisesti nuoren rikoksenteijän kohtaamiseen kyseisessä kontekstissa.

Pohjolan (2009, 25) mukaan nuoruus on jäänyt sosiaalityössä lapsuuden katveeseen, joten nuorisososiaalityön tutkimukselle on olemassa selkeä tarve. Poliisin sosiaalityö nuorten rikoksenteijöiden kanssa on nimenomaan nuorisososiaalityötä. Tutkimuksen tavoitteena on avata poliisin sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä rikoksiin syyllistyneiden nuorten kohtaamisesta. Tavoitteena on tuoda esiin, mitä erityistä kohtaamisessa on, kun asiakkaana on nuori rikoksenteijä. Kiinnostavaa on myös pohtia kohtaamista työntekijän asettamien tavoitteiden valossa.

Tutkimuksessani olen haastatellut viittä poliisin sosiaalityöntekijää Itä-Suomen alueelta. Aineiston olen hankkinut teemahaastattelun keinoin, sillä teemojen hyödyntäminen auttaa jäsentämään tutkimuksen viitekehystä, mutta jättää tilaa haastateltavan näkemyksille. Laadullisen tutkimuksen keinoin pyrin saamaan sisällöllisesti rikasta ja laadukasta tietoa poliisin sosiaalityöntekijöiden näkemyksistä. Analyysivaiheessa olen hyödyntänyt aineistolähtöistä sisällönanalyysia saadakseni mahdollisimman monipuolisen kuvan tutkittavana olevasta ilmiöstä – nuoren rikoksenteijän kohtaamisesta.

Kuvaan aluksi tutkimuksen toteutuksen vaiheita aina menetelmän ja haastateltavien valinnasta aineiston analyysin. Tämän jälkeen avaan tutkimukseni kannalta tärkeimpiä käsitteitä, jotka ovat nuori rikoksenteijä, poliisin sosiaalityö ja asiakkaan kohtaaminen. Lisäksi esittelen tutkimukseni tuloksia sekä lopuksi päädyn pohtimaan tutkimusprosessini johtopäätöksiä ja mielekkyyttä kokonaisuudessaan.

2 NUORI RIKOKSENTEKIJÄNÄ

Poliisilaitoksella tehtävä sosiaalityö näyttäisi painottuvan eniten rikoksiin liittyvään työhön (Haavisto, Laine & Leino 2002, 12–13). Poliisin sosiaalityössä erityisesti nuorisorikollisuus on vahvasti esillä. Nuorten tekemät rikokset, niiden määrä ja varsinkin määrän mahdolliset muutokset saavat julkisessa keskustelussa jatkuvasti huomiota; kulttuurissamme on käsite ”nuorisorikollisuus”, mutta keski-ikäisten tai varsinkaan vanhusten rikollisuudesta ei kuitenkaan puhuta sosiaalisena ongelmana (Kivivuori 2006, 15–17). Tarkastelen seuraavaksi nuoren rikoksentekijän käsitettä, nuorisorikollisuuden selitysmalleja sekä yleisimpiä nuorten tekimiä rikoksia.

2.1 Kuka on nuori rikoksentekijä?

Nuoruus jää sosiaalityössä helposti lapsuuden varjoon, osaksi lastensuojelun laajaa ja eriytymätöntä kenttää. Käytännön toimialueina usein puhutaan lastensuojelusta, aikuis-sosiaalityöstä sekä vanhussosiaalityöstä, eikä nuoruus ole saanut vakiintunutta oma-leimaista toimialuettaan. Nuoruuskäsitystä luonnehtii huoli sosiaalisista ongelmista; nuoruutta pidetään haavoittuvana ja ongelmille alttiina elämänkulun vaiheena, jossa tarvitaan ohjausta, tukea ja kannustusta. (Pohjola 2009, 25–28.) Rikollinen käyttäytyminen osana nuoruutta kiinnostaakin ihmisiä varsin paljon.

Mohellin (2000, 25) mukaan nuori rikoksentekijä on henkilö, joka on rikoksen tehdesään ollut 15 - 20-vuotias. Lainsäädännössä nuoren rikoksentekijän käsitettä avataan tarkemmin nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämistä koskevassa laissa (633/2010). Lastensuojelussa sen sijaan lapsena pidetään alle 18-vuotiasta ja nuorena alle 21-vuotiasta henkilöä.

Alle 15-vuotias ei ole rikosoikeudellisessa vastuussa teoistaan. Näin ollen alle 15-vuotiasta rikokseen syyllistynyttä nuorta ei voida rangaista sakolla, vankeudella, nuorisorangaistuksella tai muulla rangaistuksella. Sen sijaan häntä koskevat monet rikosoikeusjärjestelmää sivuavat toiminnot, kuten vahingonkorvausvelvollisuus, poliisin esitutkinta ja sovittelu. (Elfgren, Juntunen & Norppa 2007, 84–85; Hagelstam 2008, 371; Kuula & Marttunen 2009, 1.) Toisaalta on helpompi puhua nuorisorikollisesta tilantees-

sa, jossa rikosentekijä on yli 15-vuotias, rikollista käyttäytymistään toistava ja tekojaan kerta toisensa jälkeen koventava nuori (Niemi 2010, 118).

Suomessa lasten ja nuorten rikollisuutta käsitellään huoltomallin mukaisesti. Huoltomallin lähtökohtana on lapsen tuen ja hoidon tarve, jonka arvioinnissa ovat päävastuussa lastensuojelun ja sosiaalityön ammattilaiset. Aikaprospektiivi määrittyy itse tekoa laajemmin; nykyhetken tuen ja hoidon tarpeelle etsitään selityksiä elämänhistoriasta sekä samalla arvioidaan, millaisia toimenpiteitä tulevaisuudessa tarvitaan, jotta tuen ja hoidon tarpeet todella tyydyttyisivät. Pohjoismaille tyypillisessä ”lastensuojelulautakuntamallissa” sovelletaan rikosoikeuden nuoruuden huomioon ottavia ja lastensuojelun käytäntöjä samanaikaisesti. Nuoren rikosasiaa voidaan siis käsitellä tuomioistuimessa vasta, kun nuori on täyttänyt 15 vuotta. Tätä ikärajaa nuorempien kohdalla toimenpiteet määräytyvät sosiaaliviranomaisten mukaan. (Harrikari 2008, 139–140; Pekkarinen 2010, 19.)

Voidaan sanoa, että nuorilla on rikosoikeudellisessa järjestelmässämme erityisasema. Tätä on perusteltu kypsymättömyydellä ja ymmärtämättömyydellä, jotka leimaavat lapsuus- ja nuoruusikää. Lasten ja nuorten kohdalla onkin keskitytty erityisesti kasvatuksen ja hoidon korostamiseen sekä aikuisia lievempiin rangaistuksiin. Toisinaan nuoruus on myös peruste toimenpiteistä kokonaan luopumiselle, jos teon katsotaan johtuvan ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta. (Mohell 2000, 25–26; Niemi 2010, 97–98; Nuorisirikostoimikunnan mietintö 2003, 7.)

Paahdon (2004, 21) mukaan alle 15-vuotiaiden tekemissä rikoksissa sosiaalitoimen rooli koetaan erityisen merkitykselliseksi. Nuori, joka ei ole rikosoikeudellisessa vastuussa, voi kokea, ettei tilanne nyt niin vakava ollutkaan. Monet nuoret eivät välttämättä ajattele kauas tulevaisuuteensa ja pohdi, kuinka rikollinen käyttäytyminen voi vaikuttaa esimerkiksi opiskelu- ja työpaikkojen saantiin. Tässä kohtaa sosiaalityöntekijän on hyvä muistuttaa mahdollisista seuraamuksista ja yrittää saada nuori näkemään pidemmälle omaan tulevaisuuteensa. Lapsista ja nuorista puhuttaessa myös suojelun näkökulma on olennainen.

Rikoslaisissa määritelty nuori rikosentekijä (15 – 20-vuotias) voisi olla myös oman tutkimukseni lähtökohta. Asetin yläikärajan 21 ikävuoteen, mutta alaikärajan asettaminen

rikosoikeudellisen vastuun alkamiseen ei ole riittävä, sillä sosiaalityö on erityisen merkityksellistä nimenomaan alle 15-vuotiaiden kohdalla (Paahto 2004). Todellisuudessa myös tämän rikosoikeudellisen vastuuikärajan alapuolella olevat lapset syyllistyvät erilaisiin rikoksiin, mikä on erityisen hälyttävää.

Käsitteenä nuori rikosentekijä on vahva ja jopa leimaava. Jos nuori tekee suunnittele-mattoman rikoksen, kuten näpistää kaupasta karkkia, onko hän todella automaattisesti nuori rikosentekijä? Rikoslain mukaiseen rangaistavaan tekoon syyllistyessään nuori todellakin on rikosentekijä, mutta käsitteenä se on ongelmallinen. Yhden ajattelemat-toman teon tekeminen ei saisi leimata nuorta rikolliseksi. On eri asia puhua systemaatti-esti ja välinpitämättömästi toimivasta ”taparikollisesta” kuin katuvasta, kerran karkkia näpistäneestä nuoresta.

2.2 Nuorisirikollisuuden selitysmallit

2.2.1 Perheen kasvatukselliset ja psykologiset selitysmallit rikollisuuden taustalla

Rikollisuuden liittäminen kasvatuksellisiin ja psykologisiin tekijöihin vaikuttaa olevan melko yleistä. Haapasalon (2008, 21–40) mukaan yhtenä rikollisuuden selitysmallina voidaan pitää rikollisen käyttäytymisen psykologisia malleja, joita on lähdetty hake-maan muun muassa psykoanalyttisista ja kehityspsykologisista teorioista. Psykologiset kehitysmallit painottavat kasvatuskäytäntöjen, vanhempien keskinäisten suhteiden, vanhempien oman elämänhallinnan sekä perheen rakenteellisten tekijöiden merkitystä. Perheen riskitekijät liittyvät usein perheen rakenteeseen, vanhempien ominaisuuksiin, taloudelliseen tilanteeseen ja vanhemmuuden kysymyksiin. Perhetekijöistä muun muas-sa vaihtuvat perhesuhteet, väkivalta perheessä, kovat kasvatuskäytännöt sekä lapsen kaltoin kohtelu voivat lisätä lapsen rikollisen kehityksen riskiä. (Haapasalo 2006, 126; Haapasalo 2008, 21–40.)

Perheen sisäiset tekijät vaikuttavat lapsen kehitykseen ja kasvuun joko suoraan tai epä-suorasti. Kovat ja väkivaltaiset kasvatuskäytännöt sekä lapsen kaltoin kohtelu voivat suoraan lisätä lapsen riskiä kehittyä väkivaltaiseen ja rikolliseen suuntaan. Toisaalta on myös riskitekijöitä, jotka vaikuttavat epäsuorasti lapsen rikolliseen käyttäytymiseen. Tällaisia tekijöitä voivat olla muun muassa perheen epävakaata taloudellinen tilanne ja

teinivanhemmuus. Taloudellisella tilanteella voi olla vaikutusta vanhemmuuteen esimerkiksi lisäämällä vanhempien keskinäisiä ristiriitoja. Teinivanhemmuus itsessään ei ole rikollisuutta selittävä tekijä, mutta se voi liittyä esimerkiksi koulunkäynnin keskeytymiseen ja taloudellisiin vaikeuksiin, jotka puolestaan voivat olla yhteydessä vanhemmuuden ongelmiin ja siten epäsuorasti lapsen myöhempien ongelmien riskiin. (Haapasalo 2006, 124–125.)

Honkatukian tutkimuksen (1998) mukaan etäisyys vanhempien valvonnasta, heikko emotionaalinen sidos vanhempiin, yksinäisyys tai liikkuminen suuressa ystäväpiirissä lisäävät niin tyttöjen kuin poikien rikosaktiivisuutta. Toisaalta tyttöjen sosiaalinen ympäristön erityisyys saa heidät tietyissä tilanteissa pidättäytymään rikollisesta käyttäytymisestä. (Honkatukia 1998, 230.) Nuorisoriikollisuutta ei voida tietenkään aukottomasti selittää perheen kasvatuksellisilla tai rakenteellisilla tekijöillä, mutta vanhempien esimerkin ja kasvatuskäytäntöjen merkitys nuoren elämän suunnalle on olennainen.

2.2.2 Perinnöllisyys, persoonallisuus ja ympäristö rikollisuutta selittämässä

Perintötekijät ja persoonallisuuden piirteet liittyvät yksilön ominaisuuksiin, mutta rikollisuutta selitettäessä myös yksilöstä riippumattomat, ympäristöön liittyvät tekijät ovat usein huomion kohteena. Nuoruus- ja aikuisiän rikolliseen käyttäytymiseen ja antisosiaalisuuteen vaikuttavat tekijät ovat sekä geneettisiä että ympäristötekijöihin liittyviä, mutta näiden väliset yhteisvaihtelut ja vuorovaikutusmekanismit ovat varsin monimutkaisia prosesseja (Haapasalo 2008, 44).

Persoonallisuuteen liittyen voidaan puhua muun muassa yksilön ominaisuuksista, jotka on karkeasti jaettu ei-kognitiivisiin persoonallisuuspiirteisiin ja kognitiivisiin ominaisuuksiin. Rikosalttiuden kannalta merkittäviä ei-kognitiivisia persoonallisuuden piirteitä ovat esimerkiksi impulsiivisuus ja aggressiivisuus, kun taas muun muassa kognitiiviset kyvyt sekä lukihäiriöt edustavat ihmisen kognitiivisia puolia. Persoonallisuuteen liittyvät riskitekijät voidaan kytkeä biologisiin ominaisuuksiin, kuten testosteroniin ja alhaiseen serotoniinitasoon. Rikollisuuden liittäminen yksilön biologisiin ja psykologisiin ominaisuuksiin sekä yksilön epänormaaliuteen ovat tyypillisiä individualistisen po-

sitivismin piirteitä. (Aaltonen & Kivivuori 2009, 19; Haapasalo 2006, 124; Laine 2007, 59–64; Muncie 1999, 85–96.)

Laajemmassa merkityksessä voidaan puhua biologisista selitysmalleista, joihin liittyvät persoonallisuuden lisäksi muun muassa perinnöllisyyden sekä aivojen biokemiallisten ja psykofysiologisten tekijöiden tutkiminen. Biososiaalisissa selitysmalleissa myös ympäristö ja sen vaikutukset rikolliseen käyttäytymiseen ovat yhtenä tärkeänä tutkimuskohteena. Sosiologisessa positivismissa nimenomaan ympäristö nähdään rikollisuutta selittävänä tekijä; poikkeamat ympäristössä aiheuttavat rikollista käyttäytymistä. Ympäristöön liittyvät riskitekijät voidaan liittää perheen lisäksi kouluun, kaveripiiriin ja osittain myös laajempaan yhteisöön liittyviin tekijöihin. (Haapasalo 2004, 126; Haapasalo 2008, 43–61; Muncie 1999, 86–100.)

Yksilön ominaisuuksien ja kasvu ympäristön välinen suhde rikollisuuden kehittymisessä on varsin mielenkiintoinen. Tietty rikolliseen ja epäsosiaaliseen käyttäytymiseen liitetty biologiset tekijät voivat nimittäin myös olla seurausta ympäristötekijöihin liittyvästä stressistä esimerkiksi traumaattisesta väkivallasta puhuttaessa. Näin ollen ympäristön tapahtumilla voi olla vaikutusta elimistön toimintaan muun muassa hormonitoiminnan ja hermoston tasolla. Traumaattiset kokemukset lapsuudessa vaikuttavat valitettavan usein myöhempään käyttäytymiseen. Rikollisen käyttäytymisen traumamalli linkittyykin vahvasti väkivallan kierteeseen; lapsuuden väkivaltakokemukset saattavat olla yhteydessä myöhempään väkivaltakäyttäytymiseen usein jopa ylisukupolisesti. Useimmiten lapsuudessa koettu väkivalta tai laiminlyönti muotoutuu traumaattiseksi kokemukseksi, sillä se sisältää terveyteen tai henkeen kohdistuvaa uhkaa ja tuottaa voimakasta pelkoa ja avuttomuutta. (Haapasalo 2006, 124; Haapasalo 2008, 65–83.)

Antisosiaalisuus viittaa laajasti ottaen käyttäytymiseen, joka rikkoo sosiaalisia normeja ja muiden ihmisten oikeuksia. Nuoruusiän antisosiaalisuuteen ei näytä liittyvän varhaisia, perinnöllisyyteen ja neurobiologiaan perustuvia riskitekijöitä. Sen sijaan rikosten tekemiseen vaikuttavien ympäristötekijöiden merkitys korostuu teini-ikään tultaessa. Tässä iässä rikoksiin syyllistyvät myös sellaiset nuoret, joilla ei ole erityistä perinnöllistä taipumusta antisosiaalisuuteen. Ympäristön paineesta johtuvien tekijöiden voisi odottaa saavan nuorten keskuudessa lapsia ja aikuisia suuremman merkityksen. Mikään yksittäinen ympäristö- tai perinnöllinen riskitekijä ei varmuudella määrää antisosiaalisuu-

den kehitystä. Geeni- ja ympäristötekijät muodostavat riski- ja suojaavia tekijöitä, jotka vaikuttavat todennäköisyyteen päätyä antisosiaalisuuden tielle. Geenit ja ympäristötekijät voivat myös vaikuttaa kyseiseen riskiin toisistaan riippumatta. (Jokela 2006, 101–112.)

2.2.3 Syrjäytyminen ja sosiologiset selitykset rikollisuuden taustalla

Kriminologiassa tunnetaan korrelaatio sosiaalisen huono-osaisuuden ja rikosalttiuden välillä. Se heijastuu kahteen seikkaan; syrjäytyminen on rikollisuuden syy ja rikollisuus on syrjäytymisen syy. Ajatuksena on, että syrjäytymistä vähentämällä voidaan vähentää myös rikollisuutta. Nuorten syrjäytymisen ja rikoskäyttäytymisen välisen yhteyden tutkimiseksi tarvitaan kuitenkin luotettavia rikollisuuden osoittimia. (Kivivuori 2009, 3–7.)

Kriminologisessa tutkimuksessa on päädytty muun muassa taloudelliseen huono-osaisuuteen rikollisuutta selittävänä tekijänä. Eri teorioissa ja tutkimuksissa on kuitenkin painotettu absoluuttista ja suhteellista huono-osaisuutta eri tavoin. Lisäksi kriminologisessa tutkimuksessa köyhyyttä tai taloudellista huono-osaisuutta ei pidetä ainoana tai erityisen dominoivana selittävänä tekijänä rikosalttiutta pohdittaessa. Huomiota onkin kohdistettu esimerkiksi yksilötekijöiden ja taloudellis-sosiaalisten tekijöiden vuorovaikutukseen sekä valikoitumisvaikutusten ja -prosessien tutkimiseen. (Muncie 1999, 101; Salmi, Kivivuori & Sirén 2009, 11.)

Muun muassa nuorisoriikollisuuskyselyn ja lapsiuhritutkimuksen aineistojen avulla on havainnollistettu perheen taloudellisen tilanteen vaikutuksia nuoren rikoskäyttäytymiseen. Aineistoista oli havaittavissa, että mitä heikompi taloudellinen tilanne perheellä on, sitä todennäköisemmin nuori on osallistunut jonkinlaiseen rikoskäyttäytymiseen. Tämän lisäksi nuori on sitä todennäköisemmin myös joutunut itse rikoksen uhriksi. Talousvaikeudet ovat aineistojen mukaan yhteydessä myös nuoren rikoskäyttäytymisen laaja-alaisuuteen. (Salmi ym. 2009, 12–13.) Sosiaalinen syrjäytyminen voi olla yhteydessä taloudelliseen syrjäytymiseen, mutta aina niin ei kuitenkaan ole. Näin ollen nuori voi olla sosiaalisesti syrjäytynyt, vaikka perheellä ei olisikaan taloudellisia ongelmia. (Salmi, Kivivuori & Sirén 2009, 15.)

Sosiologisen kriminologian tavat selittää nuorten rikollisuutta täydentävät käyttäytymisgeneettisiä ja yksilöpainotteisia riskimalleja. Lisäksi monissa muun muassa psykologian tutkimuksissa tehdään tutkimusta, jossa sosiologiset tekijät huomioidaan, vaikka niissä ei sosiologisia käsitteitä käytettäisikään. Klassisia sosiologian rikollisuutta selittäviä teorioita ovat muun muassa paineteoria, kontrolliteoria, oppimisteoria ja leimaamisteoria. Paineteorialla viitataan ihmisen turhautumiseen, kun taas kontrolliteoria painottaa sosiaalisesta kontrollista irtaantumista. Oppimisteoria liittyy luonnollisesti rikollisuuden oppimiseen ja leimaamisteoria leimautumiseen. (Honkatukia 1998, 12–14; Kivivuori 2006, 161–162; Laitinen & Aromaa 2005, 34–69.)

2.3 Nuorten yleisimmät rikokset

Kivivuoren (2006, 16) mukaan perinteinen rikollisuus, omaisuus- ja väkivaltarikollisuus, nousee nuoruudessa keskeiseksi rikollisuuden muodoksi. Rikosalttius nimenomaan varastamiseen, väkivaltaan, vahingontekoihin ja ryöstöihin liittyen huipentuu nuoruuden ja varhaisaikuisuuden aikana. Pahoinpitelyrikokset saavuttavat huippunsa 18–20 -vuotiaiden keskuudessa, kun varkausrikokset ovat ikäryhmän kokoon suhteutettuna huipussaan 13-vuotiailla. Toisaalta tietäntyyppiset rikokset, kuten talous- ja ympäristörikokset, ovat yleisimmillään vasta aikuisuudessa. (Kivivuori 2006, 16–17.)

Helsingiläisiä alaikäisiä rikosentekijöitä koskevassa tutkimuksessa (Savolainen, Hinkkanen & Pekkarinen 2007) selvästi yleisimmäksi rikokseksi nousee näpistys. Jopa yli puolet ensikertalaisista sijoittuu nimenomaan näpistelijöiden joukkoon. Toiseksi yleisimpänä rikostyyppinä ovat omaisuuden tuhoamiseen ja järjestyshäiriöön liittyvät teot. Väkivaltaisten tekojen osuudeksi muotoutuu kahdeksan prosenttia rikollisista teoista. Ensimmäistä kertaa poliisin tietoon tulleiden ikäjakaumat on tutkimuksessa laskettu erikseen pojille ja tytöille. Jakauman mukaan pojat ovat selkeästi tyttöjä nuorempia rikokseen syyllistyessään. Sukupuolierot näyttävät tasoittuvan teini-ikäisen lähestyessä, kun ikävaiheeseen liittyvät normirikokset yleistyvät niin tyttöjen kuin poikien keskuudessa. Selvä enemmistö tutkimuksen ensikertalaisista teki vain yhden rikoksen. (Savolainen, Hinkkanen & Pekkarinen 2007, 10–13.)

Kannattaa muistaa, että kaikki rikokset eivät myöskään tule viranomaisen tietoon, vaan osa jää piilorikollisuuden piiriin. Kriminologiassa piilorikollisuutta ja tilastoihin päätyvää ilmirikollisuutta yhdessä kutsutaan kokonaisrikollisuudeksi. Kokonaisrikollisuuden määrän ja piirteiden arviointi tulee tehdä useiden tietolähteiden perusteella. Näin ollen rikollisuuden eri muotojen tarkkoja määriä tai kehityssuuntia on vaikea arvioida. (Kivivuori 2006, 17; Kivivuori 2009, 7.)

Uusimpien rikollisuustilanteen kartoitusten valossa voidaan todeta, että aikuiset tekevät suurimman osan rikoslakirikoksista. Nuoruus on tästä huolimatta ikäryhmien kokoon suhteutettuna aktiivisinta rikoksenteon aikaa. Tarkastelun mukaan vuosien 2001–2010 välillä alle 21-vuotiaiden osuus syylliseksi epäillyistä on vaihdellut 20 ja 26 prosentin välillä. Alle 18-vuotiaiden osuus on pysytellyt 10 prosentin molemmilla puolilla, kun alle 15-vuotiaiden osuus on ollut 3–4 prosentin luokkaa. Nuorten osuus on yleensä suuri vapaa-ajan viettoon, alkoholiin ja ikärajoja koskeviin säännöksiin liittyen. Verrattain usein nuorten tekeminä rikoksina ovat myös vahingonteot, luvattomat käytöt, tuhotyöt sekä ryöstö- ja varkausrikokset. Sen sijaan nuoret syyllistyvät harvoin suunnitelmallisuutta vaativiin rikoksiin, kuten petoksiin ja talousrikoksiin. Myös poliisin tietoon tulleista huumausainerikoksista ja rattijuopumuksista nuorten osuus on melko pieni. (Salmi 2011, 218–219.)

Rikollisuustilanteen tarkasteluun liittyen on hyvä huomata, että tiedot perustuvat poliisin tietoon tulleeseen tilastoituun nuorisirikollisuuteen. Tilastoja arvioitaessa tulee huomioida, että nuorten rikoskäyttäytymisen ohella myös monet muut tekijät vaikuttavat tilastojen syntymiseen. Tällaisia tekijöitä ovat muun muassa mahdolliset muutokset väestön ilmoittamisalttiudessa sekä viranomaiskontrollin tehossa ja kohdentamisessa. Tärkeä huomio on myös se, että sama henkilö voi syyllistyä useisiin rikoksiin ja näin ollen päätyä myös tilastoihin useita kertoja. (Salmi 2011, 217.)

3 POLIISIN SOSIAALITYÖ

Poliisin sosiaalityö on vahvan poliisiorganisaation sisällä toteutettavaa sosiaalityötä, mikä asettaa työlle omat haasteensa, mutta luo samalla mahdollisuuksia. Avaan ensin sosiaalityön käsitettä yleisesti sekä määrittelen poliisin sosiaalityön käsitettä avaamalla työn sisältöä. Lisäksi pohdin sosiaalityöntekijän tehtäviä tilanteen arvioinnin ja väliin tulemisen kautta. Esittelen myös lyhyesti poliisin sosiaalityöntekijän työmuotoja nuorten rikoksenteekijöiden kanssa ja pohdin poliisilaitoksella tehtävän sosiaalityön erityisyyttä.

3.1 Sosiaalityön käsitteen moninaisuus

Sosiaalityön historiasta ja työmuotojen kehityksestä voisi varmasti kirjoittaa loputtomiin, mutta tässä yhteydessä näihin pureutuminen ei ole olennaista. Tämän tutkimuksen kannalta tärkeämpää on yrittää määritellä sosiaalityön käsitettä niin, että se auttaisi ymmärtämään, mitä sosiaalityöllä yleisesti tarkoitetaan. Tyhjentävää määritelmää ei sosiaalityöstä voi esittää, joten pyrin esittämään sosiaalityön yleisen määritelmän, jonka pohjalle myös poliisilaitoksilla tehtävä sosiaalityö rakentuu. Vasta yleisen määritelmän avulla voidaan ymmärtää myös tätä erityistä sosiaalityön muotoa, poliisin sosiaalityötä.

Sosiaalityön käsite on varsin laaja ja kenties sen seurauksena myös vaikeasti selitettävä. Raunio (2009, 5) toteaa, että sosiaalityötä luonnehdittaessa puhutaan usein epämääräisyydestä, moninaisuudesta ja vaikeaselkoisuudesta. Tästä huolimatta hän on vahvasti sitä mieltä, että sosiaalityöstä voi hahmottaa tiettyjä olennaisia tekijöitä, joilla on keskeinen merkitys sosiaalityön käytännössä ja joihin on tätä kautta välttämättä otettava kantaa. Myös Sipilä (1989, 57) huomaa, että sosiaalityölle on vaikeaa löytää yhtä, kaikkiin tarkoituksiin sopivaa määritelmää, jonka kaikki voisivat hyväksyä. Sosiaalityön käytännön tehtäväkenttä on niin laaja ja hajanainen, mikä osaltaan vaikeuttaa tämän ”ikuisuuskysymyksen” ratkaisemista.

Käsitteen moninaisuudesta kertoo hyvin sen kontekstisidonnaisuus; sosiaalityö on vahvasti sidoksissa ympäröivään yhteiskuntaamme, jolloin ammatillinen työ näyttäytyy omanlaisenaan aina vallitsevan yhteiskunnallisen tilanteen mukaisesti. Suomalaisen so-

siaalityön toimintaympäristö kiinnittyy selkeästi julkishallintoon, jolloin tässä tapahtuvat muutokset muovaavat myös sosiaalityön käytäntöä. (Kananoja, Lähteinen & Marjamäki 2011, 26–28.) Suomalainen sosiaalityö voidaan liittää hyvinvointivaltioon ja taustalla vaikuttavaan julkiseen organisaatioon. Vahva yhteiskunnallisuus vaikuttaa voimakkaasti sosiaalityön käytäntöön: hyvinvointivaltio antaa ammatilliselle toiminnalle edellytykset, mutta samalla säätelee – ja jopa rajoittaa – työskentelyä. Myös sosiaaliturvan ja erilaisten palveluiden kehitys vaikuttaa sosiaalityön käytännössä tehtäviin ratkaisuihin. (Raunio 2003, 11–12.)

Sosiaalihuoltolaissa (710/1982) sosiaalityö määritellään sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön suorittamaksi ohjaukseksi, neuvonnaksi ja sosiaalisten ongelmien selvittämiseksi sekä muiksi tukitoimiksi, jotka ylläpitävät ja edistävät yksilöiden ja perheen turvallisuutta ja suoriutumista sekä yhteisöjen toimivuutta (Sosiaalihuoltolaki 710/1982, 18 §). Heino, Randell ja Virolainen (2005, 6) määrittelevät sosiaalityön keskeisen sisällön vaikeissa sosiaalisissa olosuhteissa elävien auttamiseksi sekä sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseksi ja lievittämiseksi niin yksilön, yhteisön kuin yhteiskunnan tasolla. Tavoitteena on turvata elämälle välttämättömät asiat ja samalla kaikkien ihmisten hyvinvointi ja sosiaalinen turvallisuus. Sosiaalityössä pyritään selvittämään ihmisen avuntarve ja elämäntilanne, jonka pohjalta tavoitetilana on ymmärtää jokaista ihmistä kokonaisvaltaisesti ihmisen omia voimavaroja kuunnellen ja vahvistaen. (Heino ym. 2005, 8.)

Sosiaalityö näyttäytyy siis ihmisen hyvinvoinnin tukemisena ja edistämisenä sekä elämän jatkuvuuden turvaamisena. Sipilä (1989, 62) toteaaakin, että sosiaalityö noudattaa jatkuvuutta ja normaalisuutta vaaliessaan kahta yleistä normia: avuntarpeessa olevat ihmisiä tulee auttaa ja toisia ihmisiä ei saa vahingoittaa. Sosiaalityön arjessa kohdattavat tilanteet ovat vaikeita ja monisyisiä, joita ei tarvitse eikä pidä ratkoa yksin. Hankalasta elämäntilanteestaan huolimatta asiakkaalla on aina myös voimavaroja, joita sosiaalityön keinoin nostetaan esiin ja tuetaan. Sosiaalityö onkin paljolti asiakkaan tukemista ja ohjaamista – läsnäoloa, kuuntelemista ja ymmärtämistä.

3.2 Sosiaalityö poliisilaitoksella – osa sosiaalityön moninaisuutta

Poliisilaitoksella tehtävää sosiaalityötä on ollut Suomessa jo 1970-luvulta lähtien. Lahden kaupunki aloitti ensimmäisenä yhteistyön poliisitoimen kanssa, jonka jälkeen poliisin ja sosiaalitoimen välinen yhteistyö vakiintui varsinkin vuosituhannen vaihteessa, jolloin erilaiset valtakunnalliset ja paikalliset politiikkaohjelmat, strategiat ja suunnitelmat alkoivat tukea yhteistyön vahvistumista. (Heino, Randell & Virolainen 2005, 10.) Nykyään poliisilaitoksen ja sosiaalitoimen yhteistyö on arkipäivää ja vaikuttaa siltä, että sitä osataan hyödyntää varsin monipuolisesti. Yhteistyötä on pyritty tehostamaan sijoittamalla sosiaalityöntekijä työtiloineen poliisilaitoksella. Maaseudulla poliisi tekee ennemminkin yhteistyötä kuntakohtaisesti yksittäisten sosiaalityöntekijöiden kanssa. (Gottberg 2004, 21; Niemi 2010, 69.)

Heino, Randell ja Virolainen (2005, 6) toteavat, että poliisilaitoksella tehtävä sosiaalityö on ”sosiaalityötä, jota tehdään tiiviissä yhteistyössä poliisitoimen kanssa joko niin, että sosiaalialan työntekijän toimipiste sijaitsee fyysisesti poliisin tiloissa tai yhteistyö on muutoin säännöllistä.” Keskeisenä tehtävänä on hoitaa sosiaali- ja kriisityön tehtäviä, jotka ilmenevät poliisin toiminnan yhteydessä. Tärkeää on myös eri tahojen, kuten poliisin, sosiaalitoimen ja muiden palveluntuottajien yhteistyön sekä joustavan tiedon siirron varmistaminen. Työntekijällä tulee samanaikaisesti olla ajankohtaista tietoa alueen hoitoverkostosta ja siihen liittyvistä tarpeista. (Heino ym. 2005, 15.)

Sosiaalityötä yleensä ja etenkin poliisilaitoksilla tehtävää sosiaalityötä on varsin haastavaa luokitella eri tehtäväalueisiin. Esimerkiksi Haavisto, Laine ja Leino (2002, 12) toteavat selvityksessään poliisilaitoksilla työskentelevistä työntekijöistä, että työntekijät itse arvioivat työn painopistealueiden jakautuvan viiteen ryhmään: lapsiin ja nuoriin kohdistuvaan työhön, perheisiin kohdistuvaan työhön, rikoksiin liittyvään työhön, yhteistyöhön ja konsultaatioon sekä muuhun sosiaalityöhön.

Myös poliisiin sosiaalityöstä tehty pro gradu – tutkielma vuodelta 2002 valottaa työntekijöiden monipuolista työnkuvaa. Sosiaalityöntekijä tekee asiakastyötä vauvasta vaariin ja työtehtäviä leimaa moninaisuus – ja tätä kautta kenties myös jonkinasteinen epäselvyys. Sosiaalityöntekijän työtehtävät on tässä yhteydessä luokiteltu seuraaviin kategorioihin: nuoret rikoksenteijät, perheväkivalta ja lastensuojelu, suruviestit ja kuoleman-

tapaukset, mielenterveys ja päihdetyö, kenttätyö, työyhteisön hyvinvointi sekä tiedotus ja koulutus. (Paahto & Sunikka 2002, 114–126.)

Heino, Randell ja Virolainen (2005, 16) puolestaan jaottelevat poliisilaitoksilla työskentelevien sosiaalityöntekijöiden keskeiset työtehtävät seuraavalla tavalla: rikos, oikeus ja sovittelu, lastensuojelu, alaikäisten ongelmat, lähisuhde- ja perheväkivalta, päihderiippuvaiset, kriisityö, verkostotyö, neuvonta ja konsultaatio sekä muut tehtävät. On kuitenkin hyvä huomata, että poliisilaitoksilla tehtävä sosiaalityö organisoitiin kihlakunnasta riippuen eri tavoin, jolloin työn sisältö ja toteutus saattoivat paikallisesti vaihdella. (Heino ym. 2005, 8; Laine & Haavisto 2004, 50.)

Haaviston, Laineen ja Leinon (2002, 21) mukaan poliisilaitoksen sosiaalityössä korostuu rikoksiin sekä lainrikkojien ja heidän lähipiiriinsä liittyvä sosiaalityö. Työ painottuu erityisesti lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseen muun muassa lasten ja nuorten rikosoikeudelliseen vastuuseen linkittyvien asioiden kautta. Sosiaalityö poliisilaitoksella liikkuu tuen ja kontrollin rajapinnalla, jolloin sosiaalityö määrittyy laaja-alaisesti. Tämän myötä tehtävänkuvien ja valtuuksien erilaisuudelle on kihlakuntakohtaisesti oma paikkansa. (Haavisto ym. 2002, 21.)

3.3 Poliisin sosiaalityöntekijä tilanteen arvioijana ja väliin tulijana

Sosiaalityöntekijän tehdessä työtä nuorten rikoksenteekijöiden kanssa työntekijän työnkuvan voi nähdä muotoutuvan tilanteen arvioijan ja väliin tulijan kautta. Lastensuojelullisesta näkökulmasta katsottuna nuoren rikoksenteekijän kohtaaminen eri tilanteissa sisältää aina kokonaistilanteen arviointia sekä interventioiden tekemistä. Tilanteeseen väliintulo edellyttää tilanteeseen puuttumista.

Lähtökohtaisesti poliisin sosiaalityöntekijä ei ota tehtäviinsä pitkäaikaisia lastensuojelun asiakkuuksia, vaan pyrkii siirtämään ne muille viranomaisille asiakkaan tarpeiden mukaisesti (Laine & Haavisto 2004, 62). Alaikäisen rikollisesta toiminnasta tulee aina raportoida lastensuojeluun, mutta työnjaosta alueen lastensuojelun ja poliisin sosiaalityön kanssa voi tilanteen mukaan keskustella. Esimerkiksi ensikertalainen näpistelijä voidaan puhuttaa poliisilaitoksella, eikä se välttämättä johda lastensuojelutarpeen selvi-

tykseen. Tällöin on voitu arvioida, että nuoren ja tämän perheen tilanne on kunnossa ja näpistely on ollut lähinnä nuoren erehdys.

Puhuttamisen lisäksi esimerkiksi nuoren päihtymistilanteissa on hyvä tavata poliisilaitoksella vielä uudelleen ja käsitellä tapahtumat yhdessä vanhempien kanssa. Tämä korostuu etenkin silloin, kun vanhempi itse ei esimerkiksi oman päihtymystilansa vuoksi voi tulla hakemaan lastaan poliisilaitokselta. Jos vanhempi pystyy hakemaan nuoren, voidaan samalla käydä keskustelua muun muassa yleisesti nuoren tilanteesta ja perheen säännöistä. Se on samalla arvioinnin tekoa siitä, ovatko kotiolosuhteet varmasti sellaiset, että nuori voi mennä kotiin. (Tuomikoski-Koukkula 2012, 252–253.)

Myös poliisin sosiaalityöntekijän neuvonta ja palveluihin ohjaus on arviointityötä, kun tarkastellaan millaisista palveluista nuori ja tämän perhe mahdollisesti hyötyisivät. Samalla poliisin sosiaalityö on aina jonkinlaista väliin tulemistä, nuoren tilanteeseen ja asioihin puuttumista. Tuen ja kontrollin toisiinsa kietoutumista voidaan pitää jopa luonnollisena, olennaisena osana poliisin sosiaalityöntekijän työtä.

Laitisen ja Väyrysen (2011, 171) mukaan tilannearvion ja tulkinnan tekemiseen liittyy eettinen haaste, kun puhutaan asiakkaan ja hänen toimintansa kohtaamisesta. Eettistä pohdintaa tarvitaan asiakkaan avuntarpeen arvioimiseen, mutta myös sosiaalityöntekijän huolen oikeuttamiseen. Lastensuojeluprosesseissa sosiaalityöntekijä joutuu lasten toiminnan arvioinnin lisäksi arvioimaan myös vanhempien toimintaa ja peilaamaan sitä vallitseviin normeihin sekä määrittämään sosiaalityön interventiot suhteessa niihin (Laitinen & Väyrynen 2011, 172–173). Näin myös poliisin sosiaalityöntekijä joutuu tilannearviotaan tekemään, kun kyseessä on alaikäinen rikokseen syyllistynyt lapsi tai nuori. Sosiaalityöntekijän tuleekin kerätä oikeaa ja oikeudenmukaista tietoa, joka on irrallaan stereotyyppioista. Tällöin puuttumista vaativien asioiden tunnistaminen ja käsitteleminen tulee mahdolliseksi.

Pekkarinen (2010, 19) puhuu suojelun ja kontrollin sidoksesta, joka on vaikuttanut tapaan reagoida alaikäisten ”pahantapaisuuteen”, ”rikollisuuteen”, ”sopeutumattomuuteen” ja ”asosiaalisuuteen”. Lasten ja nuorten normirikkomukset ja rikokset herättävät erityisen voimakkaita reaktioita. Reaktiot tekevät näkyväksi sen, millainen sosiaalisen

kontrollin ilmapiiri vallitsee ja mitkä ovat sallivuuden rajat. (Hagelstam 2008, 371; Pekkarinen 2010, 19.)

Valta ja kontrolli ovat kaikessa moninaisuudessaan aina läsnä asiakkaan ja sosiaalityöntekijän suhteessa. Vaikka kontrolli pyrittäisiin ajatuksellisesti tai toiminnallisesti sulkemaan työskentelystä, eritasoisia kontrollin ja vallan elementtejä on kuitenkin tunnistettavissa myös sellaisissa työotteissa, joissa pyritään toimimaan mahdollisimman asiakaslähtöisesti. Näin ollen sosiaalityö itsessään sisältää vahvasti sekä tuen että kontrollin elementtejä. Tuen ja kontrollin yhteen sovittaminen heijastuu interventioiden toteuttamiseen, puuttumisen ja väliin tulemisen eetokseen. (Juvonen 2009, 175; Laitinen & Väyrynen 2011, 180.)

Sosiaalityö poliisilaitoksella hahmottuu tuen ja kontrollin rajapinnalle, laajan sosiaalityön määritelmän avulla. Tuen ja kontrollin tematiikkaa voidaan tarkastella usealla eri tasolla: asiakkaiden, työyhteisöjen ja järjestelmän ulottuvuuksilla. Toisinaan ne ovat myös kietoutuneita toisiinsa, jolloin niitä on vaikea erottaa toisistaan. Tällaisesta on esimerkkinä lapsen sijoitus avohuollon tukitoimena. Järjestelmän taso luo helposti mielikuvan sosiaalityöstä tuen ja poliisista kontrollin toteuttajana. (Laine, Haavisto & Viemerö 2004, 33.)

Muukkonen (2008, 66) palaa sosiaalityön vanhan paradigman äärelle. Siinä tuki ja kontrolli ovat sanoina vahvasti linkittyneinä työntekijän asiantuntijakeskeisyyteen ja asiakkaan leimautumiseen työskentelyn kohteena, jota yhtäältä tuettiin ja toisaalta kontrolloitiin. Tuki ja kontrolli ovat edelleen osa sosiaalityötä, mutta ne tarvitsevat uudelleenmäärittelyä ja ajantasaistamista, jotta ne voivat vastata paremmin toisenlaista, uuden ajan työntekijän ja asiakkaan yhteistyösuhdetta. Asiakkaan kohtaaminen voisi olla uuden paradigman mukaista kohtaajan työtä, kun kontrolli on osa prosessin johtajuutta. Kontrolli muotoutuu rajojen asettamisesta ja niiden noudattamista, mutta yhdessä asiakkaan kanssa niin, että rajat ovat läpinäkyviä ja selkeitä, parhaimmillaan vielä yhdessä asiakkaan kanssa asetettuja. Sosiaalityön tuki välittyy etenkin asiakkaan välittämisestä ja huolenpidosta, ihmisen kohtaajan keskeisistä tehtävistä. (Muukkonen 2008, 66–67.)

Lastensuojelussa sosiaalityöntekijän toteuttamissa perheinterventioissa lähdetään liikkeelle perheiden tukemisesta, mutta samalla on ajatus lapsen kasvuolojen kontrolloinnista. Tämän lisäksi sosiaalityöllä nähdään olevan tärkeä rooli rakenteellisessa lasten hyvinvoinnin edistämisessä ja lasten kasvuoloihin vaikuttamisessa. Lastensuojelun kentällä perheinterventioita toteutetaan avohuollon ja sijaishuollon eri vaiheissa, mutta intervention taso ulottuu myös ennaltaehkäiseviin toimiin. Ennaltaehkäisevät toimet voidaan kohdistaa esimerkiksi vanhempien kasvatustietoisuuteen, -asenteisiin ja -käyttäytymiseen valistuksen, neuvonnan ja julkisen keskustelun keinoin. (Hämäläinen 2011, 50–51.) Poliisin sosiaalityössä on mahdollisuus vaikuttaa erityisesti kasvatusasenteisiin. Lisäksi neuvonta ja julkisen keskustelun herättäminen ovat tärkeässä osassa.

Lastensuojeluilmoituksen vastaanottaminen on edellytys sille, että sosiaalivirasto saa tiedon rikoksen tehneestä nuoresta. Sosiaalityöntekijän on myös mahdollisuus käyttää harkintaa toimenpiteisiin ryhtymisessä. Ilmoituksen vastaanottaminen ei johda automaattisesti kontaktiin. Tilanteeseen puuttumatta jättäminen voi johtua siitä, ettei poliisi tee lastensuojeluilmoitusta tai sosiaalivirasto ei ole reagoinut ilmoitukseen. (Savolainen, Hinkkanen & Pekkarinen 2007, 21.) Poliisin sosiaalityöntekijällä on myös tässä suhteessa paikkansa. Voidaan ajatella, että poliisilla on matalampi kynnyksensä ilmoittaa kaikista alaikäisten rikoksista, kun sosiaalityöntekijä on sijoitettu poliisilaitokselle.

3.4 Työmuodot nuorten rikoksenteekijöiden kanssa

3.4.1 Kuulustelussa läsnäolo

Rikoksesta epäiltyä lasta tai nuorta kuulusteltaessa tulee paikalla olla myös aikuinen, kuten lapsen vanhempi tai sosiaaliviranomainen. Sosiaaliviranomaisen läsnäolo auttaa ja tukee lasta tai nuorta hämmentäviltä ja pelottavilta tuntuissa poliisikuulusteluissa varsinkin, jos kyseessä on ensimmäinen kerta tai vanhemmat eivät pääse – tai halua – tulla mukaan kuulusteluihin. (Gottberg 2004, 20; Lauronen & Pietarila 1994, 24–25.) Sosiaalilautakunnan edustaja tukee kuulustelussa lasta ja perhettä sekä voi samalla kertoittaa perheen kokonaisvaltaista tilannetta ja mahdollista tuen tarvetta.

Viranomaisten yhteistyölle on selkeä lainsäädännöllinen tausta. Lastensuojelulain (417/2007) mukaan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen tulee olla edustettuna lapsen tekemäksi ilmoitetun rangaistavan teon esitutkinnassa ja tuomioistuimen käsittelyssä, jollei sosiaalihuollosta vastaava toimielin arvioi läsnäolon olevan ilmeisen tarpeetonta. Lisäksi poliisitoimi on velvollinen ilmoittamaan salassapitosäännösten estämättä ja viipymättä sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he ovat saaneet tehtävässään tietää lapsesta, jonka tilanne edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä. (Lastensuojelulaki 417/2007; Nuorisirikostoimikunnan mietintö 2003, 8.)

Minna Niemen (2010) tutkimuksesta kuitenkin ilmenee, ettei sosiaaliviranomaiselle aina ilmoiteta alaikäisen kuulustelutilanteesta, sillä vuosien varrella poliisit ovat joutuneet soittamaan sosiaalityöntekijöille turhaan. He ovat kokeneet, etteivät sosiaalityöntekijät ehdi muilta kiireiltään vastaamaan akuuttiin tilanteeseen. Kuulustelupöytäkirjat ja rikosilmoitusjäljennökset sen sijaan päätyvät sosiaalitoimeen. (Niemi 2010, 69–71.) Sosiaalityöntekijän sijoittamisella poliisilaitoksella on varmasti osittain pystytty vastaamaan tähän ongelmaan tai ainakin helpottamaan poliisin ja sosiaalityöntekijän yhteistyötä.

3.4.2 Seuraamusselvityksen laatiminen nuoresta

Henkilötutkinta tehtiin 15 – 20 – vuotiaista rikosentekijöistä silloin, kun oli todennäköistä, että tuomio tulee olemaan muu kuin sakko eli ehdollinen tai ehdoton vankeus. Se oli tehtävä esitutkinnan yhteydessä rikokseen johtaneiden syiden selvittämiseksi. Yksinkertaisimmassa muodossaan henkilötutkinnan tekeminen oli oikeusministeriön vahvistaman henkilötutkintalomakkeen täyttämistä. Nuori itse, hänen vanhempansa tai huoltajansa, muut sosiaaliviranomaiset sekä tarvittaessa koulu- ja terveysviranomaiset saattoivat olla antamassa tietoja lomaketta varten. (Gottberg 2004, 20; Lauronen & Pietarila 1994, 26.) Henkilötutkintaa tehdessä pyrittiin luomaan mahdollisimman kokonaisvaltainen ja totuudenmukainen näkemys nuoren sen hetkisestä tilanteesta sekä arvioimaan myös tulevaisuutta. Keskeisenä tavoitteena oli saada rikollinen käyttäytyminen katkaistua sekä tukea nuorta paremmissa elämänvalinnoissa.

Nykyään puhutaan nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämiseksi koskevan lain (633/2010) mukaisesta seuraamusselvityksen tekemisestä. Seuraamusselvityksen laatimisesta vastaa Rikosseuraamuslaitos. Käytännössä Rikosseuraamuslaitos tekee seuraamusselvityksen yhteistyössä sosiaaliviranomaisen kanssa hankkiakseen ja kootakseen tietoja nuoren rikoksesta epäillyn elinolosuhteista, päihteiden käytöstä, mielenterveydestä sekä erilaisten palvelujen käytöstä. Tietoa tulisi hankkia myös palveluiden ja tukitoimien tarpeesta sekä muista nuoren tilanteeseen olennaisesti vaikuttavista tekijöistä. Rikosseuraamuslaitoksen on syyttäjän pyynnöstä tietyn ajan kuluessa arvioitava käytettävissään olevien tietojen perusteella, miten seuraamusvalinnalla sekä seuraamuksen täytäntöönpanolla voidaan edistää nuoren sosiaalista selviytymistä sekä estää syyllistymistä rikoksiin. (Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 633/2010, 5 §.)

Seuraamusselvitys tehdään kirjallisesti. Selvityksestä tulee ilmetä epäillyn sosiaalista tilannetta koskevat olennaiset tiedot. Lain mukaan seuraamusselvitys tehdään, jos nuoren epäillään tehneen rikoksia sekä alle 21-vuotiaana että 21 vuotta täytettyään. Sitä ei kuitenkaan tehdä, mikäli pääosa tutkittavista rikoksista tai päärikos on tehty nuoren täytettyä 21 vuotta tai mikäli seuraamusselvityksen tekeminen on ilmeisen tarpeetonta. (Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 633/2010, 5 §.)

3.4.3 Käräjäoikeudessa tukena oleminen

Nuorten rikosasiat pyritään käsittelemään ja ratkaisemaan mahdollisimman nopeasti. Sosiaalityöntekijä on mukana varsinaisessa oikeusistunnossa huolehtimassa lapsen tai nuoren edun toteutumisesta. Sosiaalityöntekijän tehtäviin kuuluu kertoa nuorelle oikeudenkäynnin kulusta ja oikeuden päätösten merkityksestä. Oikeudenkäynnissä käytettävä kieli poikkeaa osittain puhekielestä, joten on selvää, että sosiaalityöntekijän tulee ensinnäkin olla perillä asioista ja vieläpä kyetä kertomaan niistä ymmärrettävästi nuorelle. Oikeudenkäynnin kuluessa sosiaalityöntekijällä on mahdollisuus tuoda esiin oikeudenkäyntiin ja seuraamukseen vaikuttavia tekijöitä. (Lauronen & Pietarila 1994, 28; Nuorisorikostoimikunnan mietintö 2003, 9–10.)

Poliisin sosiaalityön tavoitteena on ennen kaikkea puuttua nuorten ongelmiin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, mieluiten tietysti jo ennaltaehkäisevästi. Tällöin poliisin sosiaalityöntekijän työnkuva ei rajoitu pelkästään kuulusteluissa läsnäoloon, mahdollisen henkilötutkinnan tekoon ja oikeudenkäynteihin. Sosiaalityö nuoren kohdalla näytetään myös kokonaisvaltaisena nuoren ja hänen perheensä kuuntelemisena ja tukemisena sekä erilaisiin palveluihin ohjaamisena.

Uudistuneessa lastensuojelulaissa on korostettu lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän merkitystä. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee valvoa lapsen edun toteutumista ja avustaa virkansa puolesta lasta tai nuorta puhevallan käytössä sekä tarvittaessa ohjata nuori oikeusavun piiriin tai hakea hänelle edunvalvojaa (Lastensuojelulaki 417/2007, 24 §). Tämä ei kuitenkaan ole tehnyt tarpeettomaksi poliisilaitoksilla työskentelevien sosiaalityöntekijöiden olemassa oloa, vaan heidän työpanostaan hyödynnetään edelleen nuorten rikoksenteijöiden kanssa tehtävässä työssä.

3.5 Poliisin sosiaalityön erityisyys

Laineen, Haaviston ja Viemerön (2004, 33) mukaan poliisin sosiaalityön erityisyys määrittyy osaltaan ajasta ja tilasta käsin. Poliisilaitoksen sosiaalityöhön liittyy perinteisestä sosiaalityöstä poikkeava ajallinen kehys, sillä työ tapahtuu osittain iltaisin ja viikonloppuisin. Pääsääntöisesti työtä tehdään poliisilaitoksella ja partion matkassa. Lisäksi sosiaalityöntekijän tulee tuntea poliisityön periaatteet ja lähtökohdat. (Laine ym. 2004, 33–34.)

Poliisilaitoksen sosiaalityöntekijä toimii sosiaalityön ja poliisityön rajapinnalla. Rikoksenteijöistä puhuttaessa on ilmeistä, että myös seuraamusjärjestelmän sisällä työskenteleminen on olennainen osa sosiaalityöntekijän työtä. Nuorisoriikollisuus on hyvä esimerkki siitä, että yhteistyötä tehdään poliisien lisäksi oikeusjärjestelmässä työskentelevien asiantuntijoiden kanssa. Rajapinnoilla työskentely haastaa pohtimaan sosiaalityön perustehtävää. Sosiaalityötä ja poliisityötä tehdään omista, erilaisista lähtökohdista käsin, vaikka ilmiöt ja toisinaan myös ihmiset ovatkin usein samoja. Organisatoriset rajanylitykset voivat tehostaa tavoitteiden saavuttamista. (Laine ym. 2004, 34.)

Sosiaalityöntekijän ja poliisin työtä pohdittaessa voidaan todeta, että työn lähtökohtia määrittelee erilaisten toiminnallisten tavoitteiden lisäksi erilainen lainsäädäntö. Yhteistyön toteutumista saattaa vaikeuttaa toisen työtä säätelevien normien ja sääntöjen tuntemuksen puute sekä toisistaan poikkeavat ammattieettiset näkökulmat. (Aalto 2004, 12.) Toisaalta käytännön kokemukset vahvistavat yhteistyön kehittyneen vuosien aikana ja saaneen merkityksellisen aseman osana molempien työtä.

Poliisin sosiaalityötä erityisesti nuorten rikostentekijöiden parissa voidaan luonnehtia myös ennaltaehkäiseväksi työksi. Muun muassa kansallisen rikosentorjuntaohjelman mukaan rikollisuuteen ja turvallisuuteen voidaan vaikuttaa erilaisilla toimenpiteillä niin julkisella kuin yksityisellä tasolla. Ohjelman mukaiset strategiat on jaettu kahteen: ”rikosten ehkäiseminen” itsessään ja ”rikosentekijäksi kehittymisen ehkäiseminen”. Rikosten ehkäiseminen itsessään viittaa rikostilaisuuksien vähentämiseen vaikuttamalla rikokseen ja sen tapahtumaympäristöön muun muassa vaikeuttamalla rikosten tekemistä. Jälkimmäinen puolestaan liittyy henkilön ominaisuuksiin. Rikollisuutta ennustettaessa riskitekijöinä ohjelman mukaan pidetään puutteellisia kotioloja, vanhempien alkoholismia, keskittymisvaikeuksia koulussa, ristiriitaista kasvatusta ja hyväksikäyttöä lapsuudessa. Riskitekijöiden uskotaan olevan tunnistettavissa jo varhain. (Harrikari 2008, 190.)

Rikosentorjuntaohjelman mukaan lapsiin ja nuoriin suuntautuvan viranomaistyön yhteisenä kulmakivenä olisivat varhaiset toimet, joilla voitaisiin puuttua riskitekijöihin. Myös poliisin ja kunnan viranomaisten yhteistyön tiivistäminen nousee esille. Rikosentorjuntaohjelmassa lapsiin ja nuoriin kohdistuvat tavoitteet ja toimenpiteet ilmentävät kontrollin tehostamista. Tavoitteen voidaan nähdä ilmenevän eri tasoilla ja monessa muodossa. Kasvokkain kohtaamisessa korostuvat muun muassa vanhempien kasvatusvastuu ja opettajan luokkayhteisön hallinta. Instituutioiden toimintaa värittävät muun muassa varhaiset toimet ja koulukiusaamiseen puuttuminen. Toimenpiteillä tavoitellaan lapsiväestön saattamista tehokkaammin aikuisten kontrollin alaisuuteen. (Harrikari 2008, 190, 206.)

4 ASIAKKAAN KOHTAAMINEN

Sosiaalityön asiakkailla on oikeus tulla kohdatuksi kokonaisvaltaisesti (Arki, arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet 2005, 8). Kohtaamisen tulisi myös olla aitoa. On tärkeää tutkia, mitä on hyvä ja tavoiteltava kohtaaminen sosiaalityössä. Pohdin erityisesti nuoren rikoksenteelijän, poliisin sosiaalityön asiakkaan, kokonaisvaltaista kohtaamista ja siinä ilmeneviä osatekijöitä. Tarkastelen asiakkaan kohtaamista hyväksymisen, luottamuksen, välittämisen, jämäkkyuden ja dialogisuuden elementtien avulla. Dialogisuuden käsite ikään kuin kokoaa muut asiakkaan kohtaamisessa ilmenevät elementit yhteen ja nostaa tasavertaisen ja ymmärtävän vuorovaikutuksen tärkeäksi lähtökohdaksi poliisin sosiaalityön asiakastilanteissa. Pyrkimys aitoon dialogisuuteen hyväksymisen, luottamuksen, välittämisen ja jämäkkyuden ohella luovat pohjan myös nuoren rikoksenteelijän kohtaamiselle.

4.1 Hyvä ja tavoiteltava kohtaaminen

Sosiaalityön toteuttamisessa on kyse auttamistyöstä, jossa työntekijä kohtaa asiakkaan. Mattilan (2007, 12) sanoihin viitaten kohtaaminen on aina käymistä kohti toista ihmistä – ihmisten välinen kohtaaminen on mahdollista ainoastaan ihmisyyden välityksellä. Myös jokainen työntekijän ja asiakkaan välinen kohtaaminen on aina yksilöllinen vuorovaikutustilanne, johon vaikuttavat monet asiat. Sosiaalityössä asiakassuhde on aina vuorovaikutussuhde, jossa kasvokkain tapahtuva vuorovaikutus liittyy laajempiin vaikutussuhteisiin (Pohjola 2010, 52). Sosiaalityön vaikeassakin arjessa tulee pyrkiä aina positiiviseen ja kunnioittavaan kohtamiseen, joka tukee asiakkaan voimavaroja ja luo toivoa.

Myös työntekijän ja asiakkaan kohtaamisen perustana on lähimmäisyys, kanssakulkeminen ja ihmisuus. Kohtaaminen on pysähtymistä, viipymistä ja yhdessä kulkemista vuorovaikutuksessa, eikä sitä voi kirjoista opetella. Sosiaalityöntekijän työn peruslähtökohtana tulisikin olla aito kohtaaminen. (Mattila 2007, 32-33; Laitinen & Kempainen 2010, 160.) Bardy (1998, 52) puolestaan kuvaa kohtamista todennäköisesti yhdeksi ihmistyön perustaviksi voiman lähteiksi. Myös Seikkula & Arnkil (2005, 92) tunnustavat kohtaamisen merkityksen toteamalla, että asiakkaan hyvä auttaminen ei perustu

pelkästään oireista tai ongelmista huolehtimiseen, vaan ihmisten kohtaamiseen. Tällöin koko vuorovaikutustilanteen ymmärtäminen nousee erilaisten menetelmien ja teknikoiden kuvausten yläpuolelle. (Seikkula & Arnkil 2005, 92.)

Jokinen, Suoninen & Wahlström (2000, 15) pohtivat sosiaalityöntekijän tai terapeutin ammattitaidon muodostumista. He tulevat siihen tulokseen, että oman työn tiedollinen hallinta ja empatian kyky ovat helposti nimettävissä olevia ammattilaisen tunnusmerkkejä. Tämän lisäksi olisi helppoa listata muita yksilöllisiä tietoja ja valmiuksia, mutta näiden ulkopuolelle jää jotakin merkittävää. Tätä voidaan kuvata vuorovaikutuksellisten käytäntöjen maailmaksi, joka avautuu sosiaalityöntekijän tai terapeutin ja asiakkaan kohdatessa. Työntekijöiden ja asiakkaiden kohtaamisen tarkastelussa tulisi huomioida vuorovaikutuksellisten käytäntöjen rikkaus ja moninaisuus. (Jokinen, Suoninen & Wahlström 2000, 15.)

Ongelmapuhe näyttää rakentavan ammatillista auttamistyötä; sen kautta täytetään asiakkaiden, työntekijöiden ja muun yhteiskunnan toiminnalle asettamia velvollisuuksia ja odotuksia. Ongelmapuhe vaikuttaa olevan läsnä myös niissä kohtaamisissa, joissa asiakkaan tilannetta lähestytään enemmänkin voimavarojen kartoittamisen ja tulevaisuuden rakentamisen näkökulmasta. (Juhila & Pösö 2000, 39.) Kohtaamisen esteenä voi olla sosiaalityöntekijän tekemät stereotyyppiset ja leimaavat tulkinnat, jotka näyttäytyvät samalla eettisinä ongelmina (Laitinen & Väyrynen 2011, 169).

Suoninen (2000, 67) kuvaa kohtaamisia 'kulttuurisiksi tansseiksi', jotka ilmentävät kohtaamisten vuorovaikutuksellisuutta ja sen sisällön vaihtelevuutta. Ammatillista auttamistyön kohtaamista arvioidaan usein roolien näkökulmasta; sosiaalityöntekijä nähdään omassa ammatillisessa roolissaan ja asiakas omassa asiakkaan roolissaan. Kohtaaminen ei kuitenkaan muotoudu vain rooleista käsin, vaan siinä on havaittavissa 'kulttuurisen tanssin' mukaista vaihtelevuutta. Myöskään rooliasetelma ei ole automaattisesti läsnä, vaan se muotoutuu toimijan omien tulkintojen kautta. (Suoninen 2000, 67–68.)

Wahlströmin (2000, 241) esiin tuoma 'meta-aikuisuus', jossa työntekijä nuoren kohdatessaan asettaa itsensä nuoren ja aikuisen maailmojen väliin, voisi toimia tietyissä tilanteissa myös poliisin sosiaalityössä. Toisinaan nuorta pääsee lähemmäksi asettaessaan it-

sensä näiden aikuisen ja nuoren maailmojen jyrkän vastakkaisasettelun ulkopuolelle. Toisaalta taas rikollisuudesta ja siihen puuttumisesta puhuttaessa aikuisen tulee myös olla räikeästi ”toisella puolella”, herättelemässä nuorta rikollisen toiminnan seurauksien maailmaan.

4.1.1 Hyväksyminen

Särkelä (2001, 31) kuvaa hyvän asiakassuhteen muodostumisen kannalta tärkeänä elementtinä hyväksymisen, joka on toisen ihmisen hyväksymistä juuri sellaisena kuin hän on. Hyvään asiakassuhteeseen pyrkivän työntekijän tulisikin hyväksyä asiakkaansa hänen kaikkine virheineen ja ongelmineen. Samaista hyväksymisen elementtiä voisi varmasti soveltaa myös asiakkaan kohtaamisen tasolla. Kohtaaminen on hetkeen sidottua, juuri tietyssä ajassa ja paikassa tapahtuvaa, jolloin ei Särkelän tavoin tarvitse puhua pitkäkestoisen asiakassuhteen luomisesta. Mutta itse uskon, että pidempiaikaisen suhteen perustana ovat juuri ne kaikki kohtaamiset, joita asiakkaan ja työntekijän välillä on.

On hyvä huomata, ettei asiakkaan hyväksyminen kuitenkaan tarkoita hänen tekojensa kritiikitöntä hyväksymistä. Asiakkaan kohtaamisessa työntekijän tulisi pyrkiä erottamaan asiakas ja hänen tekonsa – ainakin ajatuksellisesti. Ajatuksena on ottaa asiakas yhteistyökumppaniksi, jonka kanssa yhdessä läpikäydään toimintaa ja tekoja, vaikka esimerkiksi rikollisia tekoja itsessään ei tule hyväksyä. Olennaista on liittoutua asiakkaan voimavarojen ja tavoitteiden kanssa, jolloin ongelmat jäävät ikään kuin taka-alalle. (Laitinen & Kempainen 2010, 164; Särkelä 2001, 32–33.)

Nuorten rikoksentekijöiden kanssa työskennellessä nuoren ja nuoren tekemän teon erottaminen on varsin tärkeää. Rikoksista puhuttaessa voisi ajatella, että teon hyväksymättä jättäminen on itsestäänselvyys, mutta nuoren aito ja hyväksyvä kohtaaminen vaatii työntekijältä empaattista ja ammattitaitoista otetta. Tekojen ja nuoren erottamisessa on tärkeää, ettei nuorta leimata rikoksentekijäksi.

Hyväksymiseen liittyen voidaan osuvasti puhua työntekijän oman position hyväksymisestä, jossa auttaja ei kohtaa vain autettavaansa. Tällöin puhutaan kohtaamisesta, josta molemmilta puolilla on sekä auttaja että autettava. Kohtaamisessa ja asiakassuhteen

luomisessa tärkeää on, että autettava suostuu auttamaan työntekijää, auttajaansa, jolloin työntekijällä todella on jotakin annettavaa. (Särkelä 2001, 33.)

On osuvasti sanottu, ettemme kykene kuuntelemaan toista ihmistä, jos meillä on vastaus valmiina, emmekä pysty kuulemaan, jos mietimme koko ajan mahdollisia neuvomamme. Suorittamisen tilalle olisi hyvä opetella olemista, neuvomisen tilalle jakamista sekä ymmärtämisen tilalle välittämistä (Mattila 2007, 12). Kuvaus muistuttaa siitä ihanteesta, jota kohti tulisi jokaisen sosiaalityöntekijän työssään pyrkiä. Todellisuus on kuitenkin usein toisenlainen; jo pelkästään sosiaalityöntekijän kaksinainen tuen ja kontrollin rooli asettaa omat haasteensa kohtaamiselle – työn hektisyydestä ja haasteellisuudesta puhumattakaan.

Mattilan (2007, 15) mukaan arvostava ja kunnioittava ilmapiiri tekee hyvän ja rakentavan vuorovaikutuksen mahdolliseksi. Arvostaminen on ihmisyyden arvostamista, joka ei ole riippuvainen ihmisen teoista tai tekemättä jättämisistä. Arvostaminen onkin yhtäläisen arvon antamista jokaiselle ja jokaisen ihmisen ainutlaatuisuuden tunnustamista. Tällainen ihmisyyden arvostamisen näkemys onkin erittäin lähellä Särkelän (2001, 31) esille tuomaa hyväksymisen käsitettä, jossa ihminen hyväksytään kokonaisvaltaisesti kaikkine vikoineen ja ongelmineen.

Poliisin sosiaalityössä asiakkaana on usein nuori päihtymyksen tai rikollisen käyttäytymisen vuoksi. Tällöin työntekijän tulee hyväksyä nuoren tietynasteinen kypsymättömyys ja kokeilunhalu. Rajojaan koetteleva nuori voi olla haasteellinen asiakas, mutta taustalla olisi hyvä olla ymmärrys nuoren omasta, mutkikkaaltakin tuntuvasta maailmasta. Välittömän ymmärryksen jakaminen on tärkeää myös etenkin akuuteissa, kriittisissä tilanteissa, kuten perhe- ja lähisuhdeväkivaltatilanteissa.

4.1.2 Luottamus

Työntekijän ja asiakkaan välille on synnyttävä luottamus hyvästä päämäärästä, jota yhdessä tavoitellaan. Työntekijä usein korostaa asiakassuhteen luottamuksellisuutta ja erityisesti vaitiolovelvollisuutta, joka kuitenkin on vain yksi, joskin äärimmäisen tärkeä, luottamuksen syntymiseen vaikuttava osa. (Särkelä 2001, 34.) Myös Mattila (2007, 23)

korostaa vaitiolovelvollisuuden tärkeää roolia, muttei pidä sitä yksinään riittävänä. Olennaista on luottamus siihen, että työntekijä ja asiakas yhdessä pyrkivät asiakkaan hyvään, eikä ketään loukata. Luotettavuus näkyy työntekijän toimintana asiakkaan parhaaksi – lähtökohtana on aina asiakkaan tilanteen edistäminen. (Mattila 2007, 24; Särkelä 2001, 34.)

Luottamuksellisen suhteen saavuttamista ja sen säilyttämistä pidetään erityisesti yksilötyötä tekevien työssä tärkeänä. Hän nostaa esiin lasten ja nuorten kanssa työskentelyn sekä lastensuojelulain, joka velvoittaa viranomaista ilmoittamaan lastensuojelutoimien tarpeessa olevista lapsista ja nuorista. Lastensuojelulain mukainen ilmoitusvelvollisuus ei kuitenkaan saisi loukata lapsen etuja ja oikeuksia. Asianmukaista olisi, että lapsille ja nuorille voitaisiin kertoa niistä tilanteista, joissa on otettava myös muita mukaan asioiden selvittelyyn. (Mönkkönen 2007, 74–75.)

Luottamuksen syntyminen on haasteellista erityisesti tilanteissa, joissa sosiaalityöntekijä joutuu kontrolloimaan asiakkaan tilannetta. Sosiaalityöntekijän on yhtäältä vakuutettava asiakas siitä, että on tämän puolella, kun toisaalta samaan aikaan hän joutuu esimerkiksi edellyttämään asiakkaalta toisenlaista käytöstä. (Laitinen & Kemppainen 2010, 164.) Poliisin sosiaalityössä nuorten rikoksenteijöiden parissa joudutaan kontrollia väistämättä käyttämään. Nuoren voi olla vaikea suhtautua luottamuksella sosiaalityöntekijään, joka joutuu puuttumaan nuoren tilanteeseen

Voidaan puhua myös työntekijän luotettavuudesta ja työntekijöiden yleisestä luotettavuudesta. Tällöin asiakkaan – ja toki työntekijänkin – aikaisemmilla kokemuksilla on vaikutusta luottamuksen syntymiseen. Työntekijän tulee kohdata itsessään työn ja vuorovaikutuksen herättämät tunteet sekä kantaa niistä vastuu ilman niiden heijastamista asiakassuhteeseen. Hänen pitää myös tietää ja myöntää rehellisesti omien kykyjensä rajat tilanteissa, joissa oma tieto ja taito eivät yksinkertaisesti riitä. (Mattila 2007, 24–25.)

Luottamuksen syntyminen voi olla erityisen vaikeaa tilanteissa, joissa asiakkaat ovat useasti ”kovia” kokeneita ja heillä on kokemusta rikkinäisistä ihmissuhteista. Kun luottamus on tarpeeksi monta kertaa petetty, on siihen enää vaikea uskoa, jolloin voi tuntua parhaalta vaihtoehdolta lakata luottamasta kokonaan. (Särkelä 2001, 35; Mattila 2007, 25.) Asiakkaalta ei välttämättä enää löydy rohkeutta luottamiseen eikä se ole asiakkaan

itsensä valinta. Jos ja kun luottamus saavutetaan, sitä ylläpidetään parhaiten kunnioituksen ja ymmärretyksi tulemisen kokemuksen avulla. Usein luottamuksen syntyminen vaatii kuitenkin aikaa ja tilaa. (Mattila 2007, 25–26; Särkelä 2001, 36.) Myönteinen ja vastavuoroinen asenneilmapiiri voi rakentaa luottamuksellisen yhteistyösuhteen perustan, jota voidaan tarkastella myös eettisenä tavoitteena (Laitinen & Väyrynen 2011, 179–181).

Poliisin sosiaalityössä asiakkuudet eivät yleensä ole pitkäaikaisia, vaan ne siirtyvät nopeasti toisaalle. Tosin poliisin sosiaalityöntekijä voi tehdä tiivistä yhteistyötä esimerkiksi kunnan tai kaupungin lastensuojelun työntekijöiden kanssa, jolloin yksittäistä asiakasta voi olla mahdollista tavata useamminkin. Asiakkuuksien nopea siirtyminen muualle saattaa vaikeuttaa luottamuksen syntymistä, sillä luottamuksen voittaminen on usein ajallisestikin pitkä prosessi. Asiakkaasta tai asiakasryhmästä riippumatta tarvitaan kuitenkin ainakin luottamusta yhteiseen, hyvään päämäärään. Ilman sitä työskentely voi ajautua umpikujaan. Nuoren rikoksenteikijän kanssa työskennellessä työntekijällä, nuorella ja vanhemmilla voi yhteinen päämäärä toisaalta löytyä helpostikin; nuoren rikokseton elämä jatkossa.

4.1.3 Välittäminen

On mielenkiintoista pohtia, pitäisikö työntekijän välttää emotionaalisesti latautuneita asiakassuhteita ja olla mahdollisimman neutraali tunteidensa suhteen vai vastaavasti myötäelää avoimesti asiakkaiden tunteita ja pahaa oloa. Asiallisen neutraali suhde mahdollistaa asiakkaan tilanteen ammattimaisen tutkimisen ja tilanteen vaatimat interventiot. Tällainen taso on usein riittävä, mutta asiakkaan ja työntekijän suhteen syvetessä yhä vaikeampia asioita on mahdollista ottaa käsittelyyn. Työntekijältä odotetaan välittämistä, joka edellyttää inhimillistä, ymmärtävää otetta sekä asiakkaan asioiden tosisaan ottamista. (Pohjola 2010, 53; Särkelä 2001, 38.)

Työntekijän tulee ottaa vastuu omista tunteistaan. Työntekijän tunteet eivät ole millään tavalla asiakkaan syytä, vaikka ne syntyvätkin vuorovaikutustilanteessa. Asiakaskoh- taamisiin liittyen tunteiden tunteminen ja niistä puhuminen on kuitenkin tärkeää, sillä tunteet heräävät aina oikeutetusti. Kukaan ei voi määrittää, mitkä tunteet ovat sallittuja

ja mitä työntekijän tulisi tuntea. Tavoitteena onkin hallittu emotionaalinen kohtaaminen, jossa työntekijä viestittää asiakkaalle herkkyyttä häntä kohtaan, hänen elämäntilanteensa ymmärtämistä sekä asianmukaista ja aitoa kohtaamista. (Laitinen & Kemppainen 2010, 160; Mattila 2007, 18.) Toisaalta sosiaalityön ammattitaitoon kuuluu kyky tulkita omia ja asiakkaan tunteita sekä tämän lisäksi viestittää asiakkaalle, että hänen tunnetilansa on tullut ymmärretyksi (Mäntysaari 1998, 24).

Sosiaalityöntekijä ei voi rajata tunteita pois asiakastilanteesta. Auttamistilanteessa muun muassa normien tulkinnanvaraisuus sekä tuen ja kontrollin yhteen sovittaminen ohjaavat sosiaalityöntekijän tunnetyötä enemmänkin luottamuksen ja rehellisyyden kaltaisten ominaisuuksien suuntaan. Sosiaalityöntekijän tunnetyö on ammatillisesti, mutta samalla maallikkomaisesti ”tuotettua”. Lopputuloksena on yleisinhimillinen tunnesuhde ja työn tekeminen koko persoonallisuuteen nojautuen. (Mäntysaari 1998, 25.)

On hyvä tiedostaa, että työntekijällä on oikeus omiin tunteisiinsa. Toinen kysymys kuitenkin on, kuinka työntekijä reagoi omiin tunteisiinsa ja millä tavalla näyttää ne ulospäin asiakkaalle. Työntekijällä ole oikeutta suoraan näyttää tunteitaan asiakkaalle, varsinkaan negatiivisia, ja kaataa kaikkea asiakkaan päälle. Asiakassuhteessa työntekijän tulee miettiä, mikä on sopiva ”määrä” tunnetta ja kuinka avoimesti tunteita voi myötäillä kunkin asiakkaan kohdalla, sillä asiallisuus ja ammatillisuus tulee aina säilyttää. Eri asia kuitenkin on käsitellä omia tunteitaan välittömän asiakaskohtaamisen ulkopuolella esimerkiksi kollegan kanssa.

Emotionaalisesti latautuneessa, välittävässä suhteessa asiakkaalle syntyy kokemus siitä, että työntekijä todella välittää asiakkaan elämäntilanteesta ja siitä, mitä hänelle tapahtuu. Työntekijän tullessa merkittäväksi henkilöksi asiakkaan elämässä myös työskentely muuttuu intensiiviseksi ja vastavuoroiseksi. Välittäminen ilmenee työntekijän tavassa olla läsnä ja jakaa kokemuksia: ilmeissä, eleissä, katseissa, äänenpainoissa ja -sävyissä. Se, mitä tehdään tai sanotaan, ei joka tilanteessa ole olennaisinta, vaan merkityksellistä on myös se, miten tehdään ja miten sanotaan. (Särkelä 2001, 38.)

Ihmisen arvostaminen liittyy hyväksymisen elementtiin, mutta se sopisi aivan yhtä hyvin myös välittämisen elementtiin. Särkelä (2001, 38–39) nostaa esiin, että työntekijän todellinen halu ja tahto auttaa asiakasta, asiakkaan arvostaminen ja kunnioittami-

nen, näkyy kokemusten jakamisen tavassa. Välittävä ote kertoo työntekijän motivoituneisuudesta, jolloin myös asiakasta on mahdollista motivoida ja innostaa.

Mattilan (2007, 19) mukaan asiakkaan arvostavassa kohtaamisessa yhtenä tärkeänä perustana on nöyryys. Se on myötätuntoa, kiitollisuutta ja jakamisen valmiutta. Työntekijän tulee kyetä katsomaan myös omaa elämäänsä totuudellisesti ja myöntämään, että elämäkulku on ainakin osittain kiinni ihmisen oman hallinnan ulkopuolisista tekijöistä. Nöyrä ote työskentelyyn ja yleensä elämään on sen ymmärtämistä, että tämä päivä on tässä ja nyt eikä huomista kukaan tiedä. (Mattila 2007, 19–20.) Maailman hallitsemattomuus voi helposti tuntua toivottomalta ja pelottavalta, mutta itse asiassa se nimenomaan luo toivoa ja ruokkii mahdollisuuksia: huomista ei ole vielä valmiina, joten ainakin voimme yrittää tehdä siitä itsellemme mieleisen ja paremman.

On selvää, että asiakassuhteessa tulee olla asiallinen eikä liian tunteikas, mutta mitä asiallisuus, tunteikkaus tai välittäminen oikeastaan on? Vaikuttaa siltä, että käsitteet ovat jokseenkin suhteellisia ja persoonasta riippuvaisia. Uskon, että jokainen asiakassuhde on ainutlaatuinen, jolloin emotionaalisuus näyttäytyy joka tilanteessa hieman eri tavoin. Loppujen lopuksi tarkastelussa on aina asiakkaan oma kokemusmaailma; se, miten asiakas kokee kohtaamisen ja työntekijän läsnäolon. Näin ollen aidosti välittävinkään ja empaattisin työntekijä ei välttämättä näyttäydy asiakkaan silmissä aitona ja helposti lähestyttävänä, vaan aivan jonakin muuna. Tähän Mönkkönen (2007, 81) tuo uutta näkökulmaa toteamalla, että asiakastyössä kyse ei ole pelkästään ammattilaisen, työntekijän, taidosta toimia oikein vuorovaikutuksessa, vaan asiakas vaikuttaa omalta osaltaan sen onnistumiseen.

Omien tunteiden tunnistaminen on tärkeää myös poliisilaitoksella tehtävässä sosiaalityössä. On selvää, että arjen työ tuo eteen erilaisia henkisesti raskaita tilanteita, joissa täytyy olla selvillä omista tunteistaan ja reaktioistaan. Välittävä, empaattinen työote luo pohjan asiakkaan kanssa työskentelylle. Omia tuntemuksiaan on syytä tarkkailla – se kuuluu hyvään ammattitaitoon.

Nuorisorikollisuus on itsessään tunteita herättävä ilmiö. Rikollisuutta ylipäänsä paheksutaan yhteiskunnassamme, mutta nuorten osallistumiseen kiellettyyn ja rangaistavaan toimintaan suhtaudutaan vakavammin. Työntekijä joutuu monenlaisten tunteiden äärel-

le nuorten rikoksentehtävien kanssa työskennellessään. Toistuvia rikoksia tekevien nuorten kanssa työn merkityksen pohtiminen voi saada vallan. Toisinaan tilanteet vaikuttavat lähes toivottomilta, eikä interventioiden koeta vaikuttavan nuoren elämään halutulla tavalla. Näissäkin tilanteissa tulee säilyttää ammatillisuus ja hyväksyä, että kaikenlaiset tunteet ovat osa työtä.

4.1.4 Jämäkkyys

Ammatillisuuden nimissä ei tule kaikkea, kuten väkivallan uhkaa tai ilkeää puhetta, kestää, vaan asiakkaan epäkunnioittavaan toimintaan on vastattava. Asiakkaalla ei ole oikeutta kohdella työntekijää epäkunnioittavasti eikä työntekijällä ole velvollisuutta hyväksyä häiritsevää käytöstä. Tällainen ymmärtäminen itse asiassa ei olisi reilua asiakastaan kohtaan. (Mönkkönen 2007, 81.)

Asiakkaan ja työntekijän välille syntynyttä hyvää työskentelysuhdetta on käytettävä, vaikka se ei aina ole helppoa, sillä toisinaan asiakas tarvitsee jämäkkäkin tukea päätöksensä tavoitteisiinsa. Vaativuus ja jämäkkyys ilmentävät asiakkaan arvostamista, hänen tietoihin ja taitoihinsa luottamista. On kuitenkin tarkoin arvioitava, millaista työskentelyä asiakassuhde kunakin hetkenä kestää, sillä liian korkealle asetetut vaatimukset liian varhaisessa vaiheessa eivät palvele asiakkaan etua. Kasvaminen ja eteenpäin pääseminen vaativat kuitenkin ponnisteluja ja kovaa työtä. (Särkelä 2001, 40–41.)

Eri vaiheissa ja eri tilanteissa asiakassuhteessa tarvitaan erilaisia työotteita. Toisille työntekijöille empaattinen välittäminen ja huolehtiminen ovat työskentelysuhteen kulmakiviä, mutta vaativuus ja jämäkkyys saattavat jäädä taka-alalle. Toiset taas ovat luonnostaan jämäköitä ja vaativia, mutta heillä voi olla ongelmia välittävien asiakassuhteiden luomisessa. Asiakkaan kohtaamisessa kumpaakin työotetta tarvitaan, joten olisi tärkeää eritellä, missä tilanteissa hyödytään enemmän empaattisuudesta ja missä taas vastaavasti jämäkkyyydestä. (Särkelä 2001, 41.)

Jämäkkyuden vaatimukseen voidaan liittää myös eettisyyden ja oikeudenmukaisuuden periaatteet. Mattilan (2007, 27) mukaan oikeudenmukaisuus käytännössä on ihmisten välistä oikeudenmukaista suhtautumista. Työntekijän tulee toki toimia eettisesti ja oi-

keudenmukaisesti aina, mutta tässä yhteydessä on tärkeää, että asiakas tuntee itsensä kohdelluksi näiden periaatteiden mukaisesti. Tämä tekee mahdolliseksi vastuunoton omasta elämästä ja kasvamisen työskentelysuhteessa. Työntekijän tulee olla itsekin jämmäkö niin, ettei hän hyväksy asiakkaalta mitä tahansa käytöstä ja toimintatapoja – väärän hyväksyminen ei olisi oikeudenmukaista ja eettistä asiakasta kohtaan. Tällä tavoin työntekijä mielestäni viestittää oikeudenmukaisuutta ja tiettyjä vaatimuksia asiakassuhteelle.

Jämmäkö ote on usein tarpeen varsinkin nuorten kanssa työskenneltäessä. Poliisin sosiaalityössä nuori voi toisinaan hankaloittaa viranomaistyötä esimerkiksi valehtelemalla nimensä tai vanhempiensa yhteystiedot jäädessään kiinni päihteenkäytöstä tai rikoksesta. Etenkin nuorten rikoksenteijöiden kohdalla tulee nuori kohdata riittävän jämmäkösti, sillä rikollinen käyttäytyminen on aina vakava asia ja sillä voi olla hyvin kauaskantoiset vaikutukset.

Ajatus jämmäköydestä sopii hyvin poliisilaitoksen kontekstiin. Jo pelkästään poliisien läsnäolon esimerkiksi kuulustelutilanteissa voidaan nähdä tuovan tiukkaa ja jämmäköä otetta nuoren kanssa työskenneltäessä. Myös sosiaalityöntekijän pitämät puhuttelutilanteet ovat luonteeltaan nuoria ohjaavia ja osaltaan toruvia, jolloin jämmäkö ja selkeälinjainen työote on varmasti paikallaan.

4.1.5 Dialogisuus

Dialogisuuden elementti yhdistää hyväksymisen, luottamuksen, välittämisen ja jämmäköyden elementit asiakkaan kohtaamisessa. Mönkkönen (2007, 86) toteaa, että dialogisuus on pyrkimystä yhteisen ymmärryksen rakentamiseen ja taitoa auttaa vuorovaikutuksen muotoutumista siihen suuntaan. Dialogisuus sisältää kuvan osapuolten tasavertaisuudesta ja vastavuoroisuudesta. Asiakassuhteessa dialogisuus nähdään molemminpuolisen ymmärryksen luomisena, jolloin asiakassuhdetta rakennetaan molempien ehtoilla. (Mönkkönen 2007, 86–87.) Näin ollen asiakkaan oman elämän asiantuntijuutta arvostetaan ja kunnioitetaan. Työntekijän ei katsota pitävän hallussaan kaikkea tietoa, vaan molemmat osapuolet oppivat toisiltaan.

Mönkkösen (2007, 86) mukaan dialogisuus heijastaa osapuolten ihmiskäsitystä ja maailmankuvaa, jotka myös vaikuttavat tapaan kohdata toisia ihmisiä. Vuorovaikutuksessa myös usein säädellään läheisyyttä ja etäisyyttä, joilla voidaan viestiä suhdetta toiseen osapuoleen. Asiakassuhteissa tämä tulisi muistaa siinä mielessä, ettei liian nopeasti siirryttäisi asiakkaan henkilökohtaisiin asioihin. (Mönkkönen 2007, 87.) Dialogisuus voi liittyä vahvasti myös valtaan; dialogisuus ja valta eivät olekaan toisiaan poissulkevia, jos valta näyttäytyy vastuuna toisesta (Juvonen 2009, 171).

Dialogisuuden voi nähdä ilmenevän vuorovaikutussuhteena ja prosessina. Dialogi parhaimmillaan on vuorovaikutussuhde, jota kuvaa tasavertaisuus, keskinäinen kunnioitus ja avoimuus. Dialoginen suhde näin ymmärrettynä luo mahdollisuuden omien kokemusten ja merkitysmaailmojen jakamiseen. Prosessimaisuus puolestaan liittyy uusien merkitysten ja keskinäisten yhteyksien loputtomaan ketjuun sekä ymmärryksen jatkuvaan muuttumiseen ja kehittymiseen. (Haarakangas 2008, 26.) Myös Seikkula ja Arnkil (2005, 91) sanovat, ettei dialoginen ilmaisu odota hyväksyvää tai hylkäävää vastausta, vaan paremminkin jotakin sellaista, mikä avaa jatkuvasti uusia ulottuvuuksia.

Muukkosen (2008, 66–67) mukaan huolenpitoon ja rajoihin, sosiaalityön peruselementteihin tukeen ja kontrolliin, sisältyy kysymistä, kuuntelemista, tilan antamista, suojelua, motivointia, näkemistä, vastaanottamista, palauttamista ja kokemista. Työskentelysuhteen tavoitteena olevan dialogisen vastavuoroisuuden voidaan nähdä sisältyvät kaikkiin edellä mainittuihin käsitteisiin. Haarakankaan (2008, 28–30) mukaan dialoginen keskustelu edellyttää kuuntelemista, kuultuun vastaamista, merkitysten yhteistä jakamista sekä refleksiivisyyttä.

Dialoginen asiakkaan kohtaaminen sosiaalityössä kuvastaa niin hyväksymisen, luottamuksen, välittämisen kuin jämäkkyödenkin elementtejä. Dialogisesti asiakkaansa kohtaava työntekijä hyväksyy hänet kaikkine vikoineen sekä arvostaa tämän asiantuntijuutta ja tietoa. Mönkkönen (2007, 89) toteaa, että ilman luottamuksellista suhdetta ei yleensä synny oikeutusta dialogiselle vuorovaikutukselle, sillä työntekijän erilaiset ajatukset voidaan muutoin kokea uhkana. Näin ollen luottamuksellisen suhteen syntyminen on avainasemassa pyrittäessä tasavertaiseen ja vastavuoroiseen asiakkaan kohtamiseen. Samalla se viestittää välittämisestä ja empaattisuudesta. Avoin, vastavuoroinen dialogi mahdollistaa myös jämäkkyöden hyödyntämisen: rehellinen ja suora ilmapiiri

edesauttaa asiakkaan tilanteen kokonaisvaltaista ja rohkeaa käsittelyä sen jälkeen, kun asiakkaan ongelmat on otettu esille.

Dialogisuuteen pyrkiminen asiakkaan kohtaamisessa on vähintäänkin tavoiteltavaa, mutta se voi osoittautua haasteelliseksi tavoitteeksi poliisin sosiaalityössä. Varsinkin lasten ja nuorten kohdalla voidaan pohtia, kuinka dialogiseen kanssakäymiseen voidaan edes pyrkiä. Nuoren rikosentekijän kohdatessaan sosiaalityöntekijä on aina myös aikuisen ja tietyn auktoriteetin roolissa, johon ei dialogisuus välttämättä kovin hyvin istu – eikä tarvitsekaan. Muutoinkin sosiaalityöntekijä joutuu tukijan roolin lisäksi kontrolloijan ja vallankäyttäjän rooliin, mikä osittain kyseenalaistaa tasavertaisuuteen ja vastavuoroisuuteen perustuvaa dialogisuutta. On kuitenkin tärkeää huomata, että dialogisuus painottuu eri tilanteissa ja eri asiakkaiden kanssa työskenneltäessä omalla tavallaan, mikä ei vähennä dialogisuuteen pyrkivän kohtaamisen arvoa ja merkitystä.

Nuorten kohtaaminen vaatii Niemen (2010) tutkimuksen mukaan poliisilta aitoa läsnäoloa. Auktoriteettiasemaa ei voi saavuttaa luettelemalla ohjeita ylhäältä alaspäin. Jos poliisi asettaa jo lähtökohtaisesti kohtamansa nuoren yläpuolelle, ei häneen suhtauduta vakavasti. Keskustelukumppaniksi poliisi hyväksytään silloin, jos hän osallistuu näkemysten vaihtoon omana itsenään auktoriteettiaseman saavuttaneen poliisiviranomaisen sijaan. (Niemi 2010, 134.) Samanlainen lähestymistapa toimii varmasti myös sosiaalityöntekijöiden ja muiden viranomaisten kohdalla; nuori tulee kohdata omana itsenä, vaikka hän olisi toiminut väärin.

Asiakkaan arvokas kohtaaminen edellyttää laaja-alaista arvo-osaamista, jota voidaan pitää sosiaalityön ytimenä. Sosiaalityöntekijän tulee huomata, että yhteiskunnalliset, kulttuuriset, poliittis-hallinnolliset sekä taloudelliset tekijät vaikuttavat työskentelyyn; tilanteisiin ja kohtaamisiin arjessa. Lisäksi sosiaalityöntekijältä vaaditaan tilanteisiin reagoimista, johon tarvitaan niin ikään arvo-osaamista. (Laitinen & Kempainen 2010, 138–139.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimuksen teko on ollut monivaiheinen ja mielenkiintoinen prosessi. Kuvaan seuraavassa tutkimukseni etenemistä vaiheittain tutkimuskysymysten asettamisesta tutkimusmenetelmän valintaan ja tutkimusaineiston hankintaan sekä aineiston analyysiin ja tulkintaan saakka. Lopuksi pohdin tutkimuksen luotettavuuden ja eettisyyden kysymyksiä.

5.1 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tarkoitus

Suomalaisessa tutkimusperinteessä poliisin sosiaalityötä ja erityisesti nuoria rikosten tekijöitä on tutkittu jo melko laajasti. Tutkimukset ovat painottuneet muun muassa rikollisuuden syiden ja seurausten sekä laajemmin rikollisen toiminnan ja rikollisuuden ilmiön tarkastelemiseen (esim. Kivivuori 2002; Honkatukia & Kivivuori 2006; Kaila 1950). Myös lastensuojelulliset kysymykset sekä rikollisuuteen puuttumiseen liittyvä tarkastelu ovat saaneet huomiota (esim. Kuula & Marttunen 2008; Marttunen 2003; Pekkarinen 2010; Savolainen, Hinkkanen & Pekkarinen 2007).

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tarkastella ja ymmärtää poliisilaitoksella työskentelevien sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä nuoren rikosentekijän kohtaamisesta. Tarkastelussa ovat nimenomaan työntekijöiden näkemykset kohtaamisesta sekä siihen liittyvistä tekijöistä. Tutkimukselle asetetut tutkimuskysymykset ovat:

1. Mitä erityistä kohtaamisessa on, kun sosiaalityön asiakkaana on nuori rikosentekijä?
2. Mitä tavoitteita poliisin sosiaalityöntekijä asettaa nuoren kohtaamiselle?

5.2 Tutkimusmenetelmä valinta ja tutkimusaineiston hankinta

Laadullinen tutkimus mahdollistaa ilmiön kuvaamisen seikkaperäisesti ja kokonaisvaltaisesti, tulkintojen antamisen ilmiön sisällölle, asian ymmärrettäväksi tekemisen sekä uuden teorian kehittämisen todellisuutta vastaavan aineiston avulla. Toisaalta laadullisen tutkimuksen tuloksiin vaikuttaa tutkijan oma mielenkiinto asiaan. (Alasuutari 1999, 38–39; Anttila 2005, 276; Eskola & Suoranta 2005, 13–15; Silverman 2006, 33–36.)

Käyttäytymis- ja yhteiskuntatieteissä tutkimushaastattelu eri muodoissaan on käytetyimpiä menetelmiä. Haastattelun etuna voidaan pitää joustavuutta; haastattelun kuluessa haastattelijalla on mahdollisuus toistaa kysymyksensä, oikaista mahdollisia väärinkäsityksiä, selventää ilmauksia ja käydä keskustelua haastateltavan, tiedonantajan, kanssa. Joustavuutta kuvaa myös se, että tutkijalla on mahdollisuus esittää kysymykset haluamassaan järjestyksessä. Haastattelun tärkeimpänä tavoitteena on saada mahdollisimman paljon tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Haastattelun onnistumisen kannalta on hyvä, jos tutkittavat voivat tutustua kysymyksiin tai ainakin haastattelun aiheeseen etukäteen. (Eskola & Suoranta 2005, 85–86; Hirsjärvi & Hurme 2000, 11, 34–38; Tuomi & Sarajärvi 2002, 74–76.)

Haastattelun käyttämisessä on myös haittapuolia. Haastattelu on muun muassa aikaa vievää. Voidaan lisäksi havaita, että haastattelu sisältää monia virhelähteitä niin haastattelijan kuin haastateltavan puolelta. Näin on esimerkiksi tilanteessa, jossa haastateltavalla on taipumus antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia. Haastattelijan rooli ja tehtävän eivät kaiken kaikkiaan ole helppoja, varsinkaan aloittelijalle. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 35). Itse olen nimenomaan aloittelija, mutta siitä huolimatta haastattelut sujuivat kokonaisuudessaan hyvin. Haastattelutilanteita helpotti varmasti muun muassa se, että kaikki haastateltavat olivat puheliaita poliisin sosiaalityön ammattilaisia.

Tiedonkeruumenetelmäksi valitsin teemahaastattelun päästäkseni riittävän syvälle poliisin sosiaalityöntekijöiden näkemyksiin nuoren rikosentekijän kohtaamisesta. Teemahaastattelun ideana on edetä haastattelussa keskeisten etukäteen valittujen teemojen ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten avulla. Tavoitteena on löytää merkityksellisiä vastauksia tutkimustehtävän mukaisesti. Laadullisen haastattelumenetelmän avulla tavoittelin myös kokonaisvaltaista, joustavaa ja monipuolista tietoa sosiaalityöntekijöiden kohtaamisen kokemuksista heidän omassa kontekstissaan – juuri siellä, missä he kohtaavat nuoria rikosentekijöitä. (Eskola & Suoranta 2005, 86; Hirsjärvi & Hurme 2000, 47–48; Tuomi & Sarajärvi 2002, 77–78.)

Pohdin haastattelun teemoja useaan kertaan. Halusin herättää avointa keskustelua nuorisorikollisuudesta, mutta myös yleisesti nuoruudesta ilmiönä. Monipuoliseen keskusteluun päästäkseni pidin tärkeänä myös poliisin sosiaalityön yleistä määrittelyä sekä asi-

akkaan kohtaamisen monipuolista pohdiskelua. Päädyin näin ollen lopulta haastateltavan taustatietojen lisäksi neljään pääteemaan: nuoruus elämänvaiheena, nuorisoriikollisuus/nuori rikoksentehtijänä, poliisin sosiaalityö ja asiakkaan kohtaaminen. Näiden varsinaisten teemojen lisäksi annoin haastateltaville vielä mahdollisuuden kiteyttää, mitä hyvä ja tavoiteltava kohtaaminen poliisin sosiaalityössä on. Haastattelun teemat on esitelty myös tutkimuksen liiteosassa (ks. liite 2).

Teemojen valintaa helpotti oma poliisin sosiaalityön kokemukseni, minkä avulla pystyin hahmottamaan keskeisimmät teemat. Teemojen sisälle kehitin muutamia apukysymyksiä, joiden avulla oli tarkoitus helpottaa keskustelua. Haastateltavat olivat kuitenkin innokkaita puhumaan, joten heitä ei tarvinnut paljoakaan ohjailta. Teemat oli tarkoitus jättää riittävän väljiksi, jotta haastateltavat saivat tuoda omat näkemyksensä esiin. Lähetin haastattelun teemat sosiaalityöntekijöille etukäteen sähköpostitse, jotta he pystyivät virittäytymään tutkimuksen aiheeseen. Apukysymykset eivät olleet heidän tiedossaan.

Suomessa työskenteleviä poliisin sosiaalityöntekijöitä on lukumääräisesti muutamia kymmeniä. Haastateltavien valinnassa kiinnitin huomiota muun muassa maantieteellisiin etäisyyksiin. Haastateltaviksi valikoitui lopulta viisi poliisin sosiaalityöntekijää Itä-Suomen alueelta, sillä se oli itselleni luontevin ja helpoin alue. Valittuani maantieteellisen alueen otin selvää alueella toimivista poliisin sosiaalityöntekijöistä. Yhteystietojen hankkimiseen käytin hyväkseni oman käytännön kokemukseni kautta syntyneitä jo olemassa olevia kontakteja. Haastateltaviin olin yhteydessä ensin sähköpostitse, jossa kerroin tekeväni tutkimusta ja kysyin kiinnostusta osallistua siihen. Toivoin osallistumista tutkimukseen ja ilmoitin tulevani paikan päälle haastattelemaan, jos vain aikaa työntekijältä siihen löytyi. Kaikki poliisin sosiaalityöntekijät valitsemaltani alueelta eivät pystyneet osallistumaan tutkimukseen. Tutkimukseen osallistujien selvittyä kysyin heidän esimiestensä tietoja pyytääkseni tutkimuslupaa.

Tutkimuslupaa pyysin jokaisen haastateltavan esimieheltä sähköpostitse (ks. liite 1). Tutkimuslupa suhtautumisessa oli eroja. Osa esimiehistä suhtautui luvan hakemiseen vakavasti, jolloin tutkimuslupa myönnettiin asianmukaisesti virallisen tutkimusluvan muodossa. Osa esimiehistä sen sijaan suhtautui asiaan kevyemmin. Kevyemmästä suhtautumisesta huolimatta he kuitenkin antoivat luvan tutkimuksen tekemiseen.

Haastateltavat olivat sekä miehiä että naisia, ja haastattelut toteutettiin sosiaalityöntekijöiden työpaikoilla, poliisilaitoksilla. Lukumääräisesti haastateltavia on vähän, mutta jo pieni osa tätä erityistä sosiaalityöntekijöiden ammattilaisten joukkoa antaa kuitenkin melko monipuolisen kuvan poliisin sosiaalityöstä sekä siinä kohdattavista nuorista rikoksentekeijöistä. Toisaalta näkemysten monipuolisuutta voi myös kritisoida, sillä jokaisen poliisin sosiaalityöntekijän työnkuva muotoutuu omanlaisekseen. Työn sisältö ja painopisteet voivat näin ollen vaihdella pienenkin maantieteellisen alueen sisällä.

Nauhoitetut haastattelut kuuntelin useaan kertaan. Litteroinnissa hyödynsin nauhuria ja tietokonetta; kirjoitin nauhoitettujen haastattelujen sisällöt suoraan tietokoneelle. Litteroinnissa keskityin asiasisältöihin. Kirjoitin haastateltavien puheen lähes sanasta saan, mutta jätin tauot ja muut puhetta täydentävät asiat huomioimatta. Litteroinnissa minulle oli ehdottomasti tärkeintä saada työntekijöiden mielipiteet ja näkökulmat esiin.

5.3 Aineiston analyysi ja tulkinta

Tutkimuksen analyysimenetelmäksi valitsin sisällönanalyysin. Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä ja se sopii strukturoimattomankin aineiston analyysiin. Lisäksi sen avulla pyritään saamaan kuvaus tutkittavasta ilmiöstä tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. (Anttila 2005, 292; Tuomi & Sarajärvi 2002, 93, 105.)

Tutkimuksen sisällönanalyysi on toteutettu aineistolähtöisesti. Aineistolähtöisessä analyysissä on pyrkimyksenä luoda aineistosta teoreettinen kokonaisuus. Analyysiyksiköt valitaan tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävänasettelun mukaan. Analyysiyksiköt eivät ole etukäteen harkittuja. Teorian merkitys analyysin ohjaajana liittyy lähinnä metodologiaan; tutkimuksessa julkilausutut metodologiset sitoumukset ohjaavat aineiston analyysia. Aikaisemmilla havainnoilla, tiedoilla tai teorioilla ei pitäisi olla tekemistä analyysin toteuttamisen tai lopputuloksen kanssa. Aineistolähtöisen analyysin yhtenä haasteena on pohtia sitä, voiko tutkija kontrolloida, että aineiston analyysi tapahtuu haastateltavien ehdoilla eikä tutkijan omien ennakkoluulojen sanelemana. Muun muassa tutkimuksessa käytetyt

käsitteet, tutkimusasetelma sekä menetelmän valinta ovat tutkijan asettamia, eivätkä näin ollen puhtaasti objektiivisiä havaintoja. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 97–98.)

Aineistolähtöisestä analyysistä voidaan karkeasti erottaa kolme vaihetta: aineiston redusointi eli pelkistäminen, aineiston klusterointi eli ryhmittely ja abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Tutkimukseni aineiston analyysivaiheet olen pelkistetyksi kuvannut tutkimuksen liitteenä oleviin taulukoihin (ks. taulukko 1 ja taulukko 2). Ennen ensimmäistä vaihetta, aineiston pelkistämistä, edeltää haastattelujen kuunteleminen ja auki kirjoittaminen sekä haastattelujen lukeminen ja sisältöön perehtyminen. Tässä tutkimuksessa viidestä haastattelusta kertyi litteroitua tekstiä yhteensä 68 sivua. Pelkistäminen voi olla informaation tiivistämistä tai sen pilkkomista osiin. Näin ollen aineiston pelkistämistä ohjaa tutkimustehtävä, jonka mukaan aineistoa pelkistetään litteroimalla tai koodaamalla olennaiset ilmaukset. (Miles & Huberman 1994; Polit & Hungler 1997; Tuomi & Sarajärvi 2002, 110–112.)

Ennen aineiston analyysiin ryhtymistä, tulee sisällönanalyysissa määrittää analyysiyksikkö, joka voi olla esimerkiksi yksittäinen sana, lause tai ajatuskokonaisuus, joka sisältää useita lauseita. (Polit & Hungler 1997; Tuomi & Sarajärvi 2002, 112.) Tutkimuksessani valitsin analyysiyksiköksi lauseet ja ajatuskokonaisuudet, sillä koin niiden ilmentävän tutkimuksen kannalta olennaisia asioita yksittäisiä sanoja paremmin.

Aineiston klusteroinnissa eli ryhmittelyssä aineistosta koodatut alkuperäisilmaukset käydään ensin läpi, jonka jälkeen aineistosta etsitään samankaltaisuuksia tai eroavuuksia kuvaavia käsitteitä. Samankaltaisuudet ryhmitellään ja yhdistetään luokaksi, joka nimetään luokan sisältöä vastaavalla käsitteellä (ks. taulukko 1 ja taulukko 2). Käsitteiden ryhmittelyä voidaan kuvata nimityksessä alaluokka. (Eskola & Suoranta 2005, 181–182; Tuomi & Sarajärvi 2002, 112–113.)

Aineiston klusteroinnin jälkeen siirrytään aineiston abstrahointiin, jossa erotetaan tutkimuksen kannalta olennainen tieto. Valikoidun tiedon perusteella voidaan muodostaa teoreettisia käsitteitä. Käsitteellistämistä voidaan jatkaa alkuperäisilmauksista yhdisteltyihin luokkiin niin pitkälle, kuin luokkien yhdisteleminen on aineiston kannalta mahdollista ja merkityksellistä. Abstrahoinnissa empiirinen aineisto liitetään teoreettisiin käsitteisiin. Tuloksissa esitetään empiirisestä aineistosta muodostettu malli, käsitteet, käsitejärjestel-

mä tai aineistoa kuvaavat teemat. Tuloksissa tuodaan esille myös luokittelujen pohjalta muodostuneet käsitteet tai kategoriat sekä niiden sisällöt (ks. taulukko 1 ja taulukko 2). Tutkija pyrkii johtopäätöksiä tehdessään ymmärtämään, mitä kyseessä olevat asiat merkitsevät tutkittaville. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 114–115.)

5.4 Tutkimuksen luotettavuus ja eettiset kysymykset

Laadullisesta tutkimuksesta puhuttaessa pyrkimys toisen ihmisen ymmärtämisestä nousee keskiöön. Mahdollisuus ymmärtää toista on kuitenkin kaksisuuntaista. Ensinnäkin kysymyksenä on, miten haastattelijan on mahdollisuus ymmärtää haastateltavaa eli toista ihmistä. Toisaalta kysymys on myös siitä, miten joku toinen ihminen ymmärtää tutkijan laatimaa tutkimusraporttia. Laadullisessa tutkimuksessa tutkija joutuu jatkuvasti pohtimaan tekemiään ratkaisuja ja ottamaan kantaa sekä aineiston kattavuuteen että tekemänsä työn luotettavuuteen. (Eskola & Suoranta 2005, 208; Tuomi & Sarajärvi 2002, 70–71.)

Haastattelun yhtenä luotettavuuden mittarina voidaan pitää haastattelun laadukkuutta. Esimerkiksi tallenteiden huono kuuluvuus, litterointitekniikan erilaisuus aineiston eri vaiheissa tai luokittelun sattumanvaraisuus ovat tekijöitä, jotka vaikuttavat luotettavuuteen. Myös käsitepari reliabiliteetti ja validiteetti on tuttu tutkimuksen luotettavuudesta puhuttaessa, mutta niiden sopivuudesta laadullisen tutkimuksen luotettavuuden perusteiksi on käyty keskustelua (Eskola & Suoranta 2005, 211; Hirsjärvi & Hurme 2000, 185–186; Kvale & Brinkmann 2009, 244–248; Silverman 2006, 282–292.)

Laadullisessa tutkimuksessa lähtökohtana on tutkijan mieltäminen tutkimuksensa keskeiseksi työvälineeksi (Eskola & Suoranta 2005, 210). Tätä ajatusta vasten on ymmärrettävää suhtautua epäillen laadullisen tutkimuksen luotettavuuden ja etenkin objektiivisuuden kysymyksiin. Tutkijan valta ymmärtää ja tulkita tutkittavana olevaa asiaa haalamallaan tavalla on lopulta varsin suuri.

Tutkimuksen eettisiä kysymyksiä voi pohtia muun muassa tiedon hankinnan ja tiedon käytön välillä. Lisäksi tutkijan rehellisyyteen ja tulosten julkaisemiseen liittyvät pohdinnat kuuluvat eettiseen tarkasteluun. Tutkimusprosessin aikana tutkijan etiikka joutuu

useita kertoja koetukselle, sillä tutkimuksen tekeminen sisältää monia päätöksiä. Tutkimuseettiset ongelmakohdat voivat liittyä muun muassa tutkimuslupaan, tutkimusaineiston keruuseen ja tutkimuksesta tiedottamiseen. Tietojen käsittelyssä ja julkaisemisessa on olennaista säilyttää luottamuksellisuus ja anonyymiteettisuoja. Tuloksia julkaistessa on huolehdittava siitä, ettei tutkittavien henkilöllisyys paljastu. (Anttila 2005, 509; Eskola & Suoranta 2005, 52, 57; Kvale & Brinkmann 2009, 272–273.)

Olen pyrkinyt huomioimaan tutkimuksen eettiset kysymykset koko tutkimusprosessin ajan. Olen kiinnittänyt erityistä huomiota siihen, ettei tutkimukseen osallistuneita tunnusteta tutkimuksesta. Asian huomioiminen on ollut tärkeää, sillä haastateltavat sijoittuvat kohtuullisen pienelle maantieteelliselle alueelle. Tämän vuoksi olen muun muassa joitakin haastateltavien murteellisia ilmauksia muokannut toiseen muotoon. Ylipäänsä luottamuksellisuuden kysymykset ovat erittäin tärkeitä. Luotettavuus lähtee jo tutkimusaineiston käsittelyn ja säilyttämisen tasoilta, mihin olen tutkimusprosessin aikana paneutunut.

Tutkimukseni lähtökohtana on ollut mielenkiinto poliisin sosiaalityötä ja etenkin nuoria rikoksentekejiä kohtaan. Kiinnostus tutkittavaa ilmiötä kohtaan on yksi tutkimuksen teon peruspilareista. Oma mielenkiinto on ohjannut valitsemaan tutkimukseen tietyn näkökulman, joka värittää koko tutkimusprosessin kulkua. Tässä mielessä on relevanttia pohtia, kuinka paljon oma mielenkiintoni on todella vaikuttanut tutkimuksen toteuttamiseen ja erityisesti tutkimuksen objektiivisuuteen ja luotettavuuteen.

6 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tutkimusaineiston analyysissä poliisilaitoksella tehtävän sosiaalityön ammattilaisten näkemysten pohjalta erottui molempien tutkimuskysymysten alle omat luokittelunsa. Nuoren rikoksentehtäjän kohtaamisen erityisyys linkittyi rikosten maailmassa työskentelyyn erilaisissa moniammatillisissa verkostoissa sekä ajallisesti joustavin kehyksin. Poliisin sosiaalityöntekijän näkökulmasta kohtaamisen tavoitteet jäsentyivät niin kontrolli- kuin tukitehtävän kautta. Selkeänä tavoitteena on vaikuttaa rikollisuuden vähenemiseen varhaisen puuttumisen, nuoren ja vanhempien herättelemisen, neuvonnan ja ohjauksen, kartoitus- ja arviointityön sekä tuen ja toivon antamisen keinoin. Sosiaalityöntekijän nähdään olevan väliin tulija ja tilanteen arvioija, mutta myös nuoren ja vanhempien tukija sekä tulevaisuuteen katseensa suuntaava toivon antaja.

6.1 Nuoren rikoksentehtäjän kohtaamisen erityisyys – työskentelyä verkostoissa kellon ympäri

6.1.1 Nuoren tekemä rikos

Poliisin sosiaalityössä nuorten kanssa tehtävä työ liittyy lähtökohtaisesti yleensä aina rikokseen. Näin ollen myös nuoren rikoksentehtäjän kohtaamista osaltaan määrittää nimenomaan nuoren tekemä rikos ja siitä koituvat seuraukset. Tämä on selkeä ero muuhun lastensuojelutyöhön. Yhteiskunnallisten normien rikkominen itsessään on mielenkiintoa ja keskustelua herättävä aihe, joka haastaa pohtimaan myös ihmisen toiminnan eettisyyttä. Nuorten rikollisuudessa eettinen ulottuvuus on vielä vahvemmin esillä, sillä alaikäisyys ja rikollisuus ovat yhdistelmänä monella tapaa vaikea ja tunteita herättävä.

Haastateltavani olleet poliisin sosiaalityöntekijät herkästi liittivät lasten ja nuorten toiminnan rajojen kokeilemiseen. Kaikkea lasten ja nuorten rajojen koettelua tai edes normien rikkomista ei pidetty automaattisesti rikoksena. Vaikka lain mukaan puhuttaisiin rikoksesta, eivät sosiaalityöntekijät välttämättä luonnehtineet nuorta nimenomaan rikoksentehtäjäksi, vaan mieluummin nuoreksi, joka on hölmöilyt. Esimerkiksi ensimmäisen kerran näpistyksestä kiinnijäänyttä, katuvaista nuorta ei mielletty rikoksentehtäjäksi, vaan lähinnä ajattelemattomaksi, tavalliseksi ja rajoja koettelevaksi nuoreksi:

”Hurja määrä meillä on näitä alaikäisiä jotka kerran kaks tekee ja ottaa siitä opikseen ja suurin osa näppäreistä ja näistä onkin selasia että tekee sen kerran ja kun jää kiinni niin tulipahan tääkin nyt kokeiltua.” H3

”Jos oikein pilkkua viilataan niin kyllä se nuori rikosentekijä on se alle 21-vuotias joka tekee rikoksen mut sitten jos rupee kriminalisoimaan niin kauheen helposti mä en ite ainakaan henkilökohtaisesti rupeis sitä edes alle 21-vuotiasta sanomaan nuoreks rikosentekijäks.” H4

Asenne vakavoitui välittömästi, kun puhuttiin vakavammista rikoksista tai toistuvasti rikolliselle tielle ajautuvista nuorista – yleensä vieläpä huonolla ja välinpitämättömällä asenteella varustetuista. Alle 15-vuotiasta ei selvästikään pidetty rikosentekijänä, eikä ylipäänsä alaikäisen määrittelemisen rikolliseksi vaikuttanut olevan luonteavaa.

Rajojen kokeileminen ymmärrettiin osaksi kaksijakoista todellisuutta: osa lapsista elää ylikorostuneen suojatusti, kun osa jää vaille rajoja ja huolenpitoa. ”Pumpulissa” kasvanneiden lasten ja nuorten kohdalla elämä jopa liian turvatuttua ja suojattua, jolloin rajojen rikkominen nähtiin osaksi kiehtovan erilaista maailmaa. Toisaalta ymmärrettiin, ettei kaikille lapsille ole kotona asetettu rajoja, vaan osa vanhemmista saattaa ottaa kaverin roolin. Tämä nähdään varsin ongelmallisena nuoren kannalta. Nuoren oletetaan asettavan rajat itselleen, jolloin hänen nähdään ottavan liikaa vastuuta ja toimivan ”pikku aikuisena”. Liian nopea aikuistumisen paine ja sen myötä tuleva vastuu eivät anna lapselle mahdollisuutta olla lapsi riittävän pitkään. Yhtä tärkeää on viettää huoletonta nuoruutta niin pitkään kuin mahdollista. Nuorten keskuudessa aikuisuutta helposti myös ihannoidaan.

Minna Niemen (2010) tutkimuksessa poliisit määrittelevät mielenkiintoisesti lapsuuteen liittyvän sallitun ja kielletyn välisen rajan hakemisen pulmaksi. Pulmat ovat normaaliin elämään liittyviä yleisiä, mutta epätoivottavia hankaluuksia. Pulmat eivät ole normeja tai sosiaalisia ongelmia, mutta ne voivat muuttua sellaisiksi. Pulmista voi tulla normeja, mikäli niihin pystytään vaikuttamaan ehkäisevästi ja ennakoivasti. Ne voivat muotoutua myös sosiaalisiksi ongelmiksi, jos pulmiin ei puututa tai puuttumisyrityksis-

sä epäonnistutaan. Rajojen kokeileminen liitetään etenkin alle 15-vuotiaiden tekemiin rikoksiin silloin, kun lapset katuivat tekoaan eivätkä jatka vastaavanlaista toimintaa. (Niemi 2010, 97.)

Rajojen kokeilemista ei poliisityön näkökulmasta pidetä vakavana, mutta kokeilujen katsotaan siitä huolimatta edellyttävän poliisitoimia. Lapsen toimintaa selitetään usein kehittymättömyyden, tietämättömyyden ja ajattelemattomuuden sekä psykologisen kehitysvaiheen näkökulmasta. Rajojen kokeilemiseen liitetään suunnittelemattomuus. Jännityksen hakeminen, mielekkään tekemisen puute sekä lapsille tyypillinen taipumus osoittaa uhkarohkeutta kavereille ovat tekijöitä, joilla rajojen kokeilua selitetään. Kaikki rikkomukset eivät kuitenkaan tule viranomaisen tietoon. (Niemi 2010, 97–98.)

Myös yli 15-vuotiaan kohdalla rikos voidaan toisinaan mieltää rajojen kokeilemisena. Tässäkin edellytyksenä kuitenkin on, että nuori ottaa asiasta opikseen eikä syyllisty muihin rikoksiin. Nuorilta odotetaan enemmän vastuullisuutta ja kykyä valita, mitä tekee. Rajojen kokeilu liitetään näyttämisen haluun ja kaveripiirin painostukseen. Kokeilu on yleensä ajattelematon, yksittäinen teko, joka on usein tehty alkoholin vaikutuksen alaisena. Nuorten alkoholin käyttöä pidetään poliisien keskuudessa pääsääntöisesti paheksuttavana rajojen kokeilemisena. (Niemi 2010, 98.)

Päihtynyt alaikäinen nuori oli jokaiselle sosiaalityöntekijälle varsin tuttu näky. Jokainen haastateltavista nosti esiin päihteiden käytön; varsin monissa nuorten tekemisissä rikoksissa alkoholi tai muu päihde näyttelee merkittävää osaa. Yleisimpinä alaikäisen tekemänä rikoksina pidettiin omaisuus- ja vahingontekorikoksia, kuten näpistyksiä ja ilkivallantekoja, liikenerikoksia sekä lieviä väkivaltarikoksia. Henkirikoksia nuoret eivät juuri tee, vaikka Suomessa niistäkin on kauhistuttavia esimerkkejä. Myös huumausaineisiin liittyvät rikokset näyttävät ajoittain nuorten keskuudessa. Haastateltavat näkivätkin nuorten yleisimpinä rikoksina näpistykset, erilaiset vahingontekorikokset ja pahoinpitelyt. Liikenerikkomukset eri muodoissaan ovat myös yleisiä. Huomattavaa on, että päihteiden käyttö liittyy rikollisuuteen varsin voimakkaasti niin rattijuopumusten kuin muun rikollisuuden osalta.

”Varmaan ainaki oman kokemuksen mukaan on vähäiset omaisuusrikokset näpistyksen oot ilkiavaltavavallaan niinku tämmönen vahingontekonimikkeellä oleva tavallaan että sotketaan paikkoja töhritään paikkoja ne on ehkä ne yleisimmät.” H3

”Vahingonteko varkaudet joo väkivaltarikokset sillain et noita tappelunujakkaa nuorillakin on ja tulee ehkä hyvänä kolmosena sit tulee sellasia aaltoja et tulee sit jotain autokeikkaa mopokeikkaa ja tämmöstä se on.” H4

Haastateltavat näkivät rikollisuuden taustalla monia riskitekijöitä. Haastateltavat olivat samaa mieltä siitä, että taustalla voi olla useita, erilaisia asioita. Päihteiden käytön lisäksi vanhempien rooli ja perheen tilanne nähtiin erityisen voimakkaana; puutteet vanhemmuudessa sekä tietynlainen ”kaverivanhemmuus” ovat haastateltavien mielestä nyky-yhteiskuntamme ongelmia. Haastateltavien vastauksissa esiintyi myös median, ryhmään kuulumisen ja hyväksynnän hakemisen sekä nuoruusiän ”yltäkylläisyyden” teemat:

”Yhtäläinen tekijä on sellanen yltäkylläisyys mikä näkyy hirvittävän monessa asiassa riskitekijänä se että nyt on sukupolvi jolla on yhä toisenlaiset mahdollisuudet olla ja saada kaikkee eli meillä on paljon asiakkaana jotka ei tuu perinteisistä sosiaaliasiakkaista vaan saattaa hyvinkin olla perheitä joissa ei todellakaan taloudellisessa tilanteessa oo mitään pulaa.” H4

”Mikä näkyy yltäkylläisyys on hyvä termi siihen siihen että on jo kaikki perustarpeet jo niin vahvasti tyydytetty siihen ja tavallaan rajojen rikkominen ja oireilu saattaa sitten näkyä monella ylilyönteinä..” H3

”Sosiaalinen media mä välillä ihan räjäyttäsin ton internetin sen käyttö ja suodattaminen ja oikein käyttäminen se on taitolaji aikuiseltakin.” H4

Median merkityksen pohtiminen on erityisen mielenkiintoista, sillä muun muassa sosiaalisen median suosio on kasvanut huomasti viime vuosien aikana. Suosion kasvu tuo ymmärrettävästi mukanaan ongelmia, vaikka toisaalta se on tämän päivän viestinnän väline ja sellaisenaan se avaa myös mahdollisuuksia. Yhä nuoremmat lapset viettävät aikaansa tietokoneella. Tässä tilanteessa korostuu erityisesti vanhempien vastuu.

6.1.2 Itsenäinen työskentely

Poliisin sosiaalityötä tehdään ilman sosiaalitoimen työyhteisön kaltaista kollegiaalista tukea. Monet sosiaalityöntekijät tekevät työtänsä yksin ilman työparia, jolloin päätökset kriisitilanteissa on tehtävä yksin ja nopeasti. Joiltakin poliisilaitoksilta työpari kuitenkin löytyy, mutta edustus suhteessa poliisiorganisaation jäseniin jää joka tapauksessa pieneksi. Työn tekemiseen vaaditaan erityistä sosiaalialan asiantuntijuutta. (Laine & Haavisto 2004, 50.) Tutkimukseni haastateltavista ainoastaan yhdellä sosiaalityöntekijällä oli työpari. Työparin olemassaolo näytti antavan mahdollisuuden myös sosiaalityön työtehtävien jakamiseen kahden työntekijän välillä, jolloin poliisin sosiaalityön käytäntö muodostui mahdollisimman joustavaksi ja tarkoituksenmukaiseksi.

”Minulla on työparina toinen sosiaalityöntekijä ja nyt minulla on monesti poliisi joissakin asioissa joutuu itsenäisempää työskentelyä vaikka sillä tavalla saa aika paljon tukea tuolta alueen lastensuojelusta mutta kyllä minä oon täällä eristyksissä vähän eri tavalla kuin mitä tuolla lastensuojelun työntekijän luona missä on muut.” H1

Itsenäistä työskentelyä pidettiin vaativana ja haasteellisena, sillä vastuu monessa lapsiin ja nuoriin liittyvissä asioissa on sosiaalityöntekijällä. Joissakin tilanteissa kaivattiin kollegiaalista tukea nimenomaan toiselta sosiaalialan asiantuntijalta. Sen sijaan työparina usein on poliisi, joten työtä ei koettu kuitenkaan tehtävän aivan yksin.

”Toisaalta se on se niinku erityisyys mun mielestä tulee niinku tavallaan et sä yksittäisenä työntekijänä edustat sitä ryhmää jonkun toisen ryhmän sisällä ainoa asiantuntija niinku olet laitoksessa ja

yks työntekijä jos tossa nyt on niin hänen asiantuntemuksellaan viedään se laitoksen sosiaalityön toiminta ja se tekee siitä erityisen sulla ei useinkaan oo työparia kenen kanssa sä voisit miettiä se on vaan se on mahottoman itsenäistä työtä sä oot vastuussa valtavan isoista asioista.” H3

Itsenäisen työn nähtiin avaavan myös mahdollisuuksia. Poliisin sosiaalityöntekijät kokivat pääsääntöisesti olevan vapaita valitsemaan muun muassa tapansa toimia eri tilanteissa ilman vahvoja organisatorisia reunaehtoja. Tietysti poliisin sosiaalityöntekijöitä koskevat omat sääntönsä ja työn sisältöä määrittämään ulkoa päin, mutta käytännön työn toteutuksessa on tilaa myös luovuudelle.

”Ja etenkin niinku sä oot niin oman työn haltija sitten se työ muodostuu sellaseks mitä sä teet et siinä ei oo sellasta niinku sosiaalityötoimessa kontekstia joka määrittää sitä sun toimintaa ja sitä tapaa et niinku elätään niinku äärimmäisen hektisessä niinku asiakastyössä sen pystyy vähän eri tavalla määrittämään sen että onko ton asiakkaan kanssa ja noitten kanssa teen tollein eikä oo sillä tavalla sillein että sulle pumpataan kauheen täyteen mun mielestä se työn hallinta tekee siitä niinku toisaalta siinä on se hirvittävä vastuu et saa sen se on toisaalta vapaus tehdä miten sä haluat mutta toisaalta se vastuu kun pitää toimia.” H3

Kuten aiemmin on jo todettu, poliisilaitoksella tehtävän sosiaalityön painopisteet vaihtelevat poliisihallinnon organisaatioiden mukaan. Useimpien sosiaalityöntekijöiden työ painottuu etenkin lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseen, mutta osalla työ kohdistuu hyvin laaja-alaisesti koko väestöön ja erilaisiin sosiaalisiin ongelmiin. (Laine & Haavisto 2004, 50.) Haastateltavien työ oli pääasiassa laaja-alaista koko väestöön kohdistuvaa sosiaalityötä, mutta siitä huolimatta jokainen haastateltavista luonnehti itseään etenkin lastensuojelutyötä tekeväksi sosiaalityöntekijäksi.

Itsenäinen työskentely ei kuitenkaan tarkoita yhteistyökumppaneiden puuttumista. Verkostotyön merkitys korostuu, sillä kunkin alueen yhteistyötahojen tuntemus on hyvin tärkeää asiakkaan neuvonnan ja ohjauksen kysymyksissä (Laine & Haavisto 2004, 50).

Yhteistyön ja moniammatillisuuden painottaminen nostaa esiin kysymyksen muun muassa eri alojen erilaisten säännösten yhteen sovittamisesta. Nuoren rikoksentehtäjän kanssa työskenneltäessä ei sosiaali- ja poliisitoimen säännösten tunteminen riitä, vaan myös muu verkosto omina säännöksineen on kokonaisvaltaisesti tunnettava ja huomiotava. (Aalto 2004, 30–31.)

Poliisin sosiaalityöntekijät näkivät itsensä nimenomaan osana moniammatillista ryhmää, jonka tavoitteena on lisätä hyvinvointia ja ennaltaehkäistä sitä uhkaavia tekijöitä. Lähimmät verkostot löytyvät luontevasti poliisitoimen sekä oikeusjärjestelmän sisältä alueellista lastensuojelun sosiaalityötä unohtamatta. Myös erilaiset terveydenhuollon toimijat ovat merkittävässä osassa yhteistyön verkostoissa. Sosiaalityössä ei myöskään kolmannen sektorin työtä voida väheksyä.

Yhtenä tärkeänä yhteistyötahona on nuorisotyö, jota ei ole tähän asti hyödynnetty parhaalla mahdollisella tasolla. Nuorisotyössä pyritään tukemaan nuoren sosiaalistumista, mikä edellyttää vaikuttamista rakentavasti nuorten elämisen ja toiminnan mahdollisuuksiin sekä ongelmatilanteiden ehkäisemistä. Nuoren liittämisen mielekkääseen, ohjattuun ja tuettuun toimintaan nähdään olevan ehkäisevää työtä parhaimmillaan. Yhtymäkohtia nuorisotyöhön sosiaalityössä edustavat erityisesti kehittämisprojektit, kun perustyössä ei ole ollut riittävästi aika- ja työntekijäresursseja. Toinen yhdistävä tekijä liittyy erityistä tukea ja ohjausta tarvitsevien nuorten tukemiseen, johon nuorisotyön puolella vastataan erityisnuorisotyön keinoin. Nuorisotyö ei ole pelkkää vapaa-ajan ohjausta, vaan sillä on merkittävä paikka sosiaalityön rinnalla. (Pohjola 2009, 29–30.) Poliisilaitoksen kontekstissa muun muassa koulujen nimikkopoliisityö on osaltaan helposti nuorisotyöhön rinnastettavaa toimintaa. Yhteistyön mahdollisuuksia tulisi kartoittaa ja sen myötä myös hyödyntää aiempaa tehokkaammin, jotta varhaisen puuttumisen ihanteet olisi mahdollista saavuttaa.

Moniammatillisen työn kehitykselle voi kiire asettaa omat esteensä. Kiire onkin yksi tavanomaisimmista selityksistä sille, ettei yhteiseen keskusteluun ja tiedon prosessointiin ole mahdollisuutta. Moniammatillinen yhteistyö kuitenkin tarjoaa mahdollisuuksia suunnitella työtä uudelleen. Samalla voidaan ottaa käyttöön uusia yhteistyön välineitä, joilla kiirettä pyritään helpottamaan. (Isoherranen 2005, 149.) Haastateltavat nostivat

esiin työn hektisyyden, mutteivät kuitenkaan kokeneet sen vaikuttavan verkostotyön ja moniammatillisen työn toteutumiseen.

6.1.3 Yhteistyö poliisin kanssa

Poliisilaitoksella sosiaalityöntekijän näkyvin yhteistyökumppani on poliisi, mutta yhteistyö myös muiden ammattiryhmien kanssa on keskeistä. Poliisin ja sosiaalityöntekijän yhteistoiminta on välttämätöntä muun muassa nuorten rikoksentekeijöiden asioissa, joissa myös lakisääteinen yhteistyövelvollisuus korostuu (Gottberg 2004, 19–20).

”Tässä on tiivis yhteistyö poliisien kanssa mikä ei tietysti oo muuten sosiaalityössä ihan samalla tavalla ja sitten tietysti mitä ajatellen tässä minä edustan eri organisaatiota kun muut meillä voi olla pientä näkemyksellistä eroa.” H1

Aallon (2004, 31) mukaan sosiaalityöntekijän työn määrittelyä ja roolia tulisi yhä selventää silloin, kun sosiaalityöntekijä toimii sosiaalitoimen ulkopuolella jonkin toisen organisaation sisällä, jotta erilaisille rooli- ja intressiristiriidoille ei olisi tilaa. Hänen mielestään kyseistä tietoa on sosiaalityöntekijän toiminnasta poliisilaitoksella, joten siltä osin olisi mahdollista selventää esimerkiksi valtakunnallisia ohjeistuksia tai jopa lainsäädäntöä.

Perus- ja erityispalveluiden kehittämiseksi on tarvetta, jotta nuorten tilanteet eivät kärjistyisi yllättäen ja jäisi yksinomaan lastensuojelun vastuulle. Samalla nuorisososiaalityön ja kohdennetun nuorisotyön tietotaidon syventämiselle olisi paikkansa. (Määttä & Väänänen-Fomin 2009, 72.) Nuorisorikollisuuteen tartuttaessa ja rikollisuutta ehkäistäessä olisi myös palveluiden ja työn kehittämisen tärkeys otettava huomioon.

Poliisin sosiaalityöntekijät ymmärrettävästi näkivät ensisijaisena yhteistyökumppanina poliisin edustajan, muita tahoja väheksymättä. Pääsääntöisesti yhteistyön koettiin sujuneen hyvin, vaikka kehitettävääkin löydettiin. Myös haastateltavat ovat työssään huomanneet yhteistyön sujuneen hyvin, vaikka työtä tehdään erilaisista lähtökohdista käsin:

”Minun mielestä kiitollisesti ja hyvin on lähtenyt poliisien kanssa yhteistyö ja tietysti minä näen kaikki lastensuojelun kannalta ja he toiselta kannalta.” H1

”Heille (poliiseille) lastensuojelutapausten ilmoittaminen voi olla vain yksi pieni osa ja meille se on merkityksellinen näitä haetaan koko ajan kyllähän siellä vieläkin on sellasta yhteistyön kannalta paranneltavaa puolin ja toisin kyllä siellä varmaan on vieläkin sellasta mikä jää ja olis arvokasta saada ajoissa lastensuojeluun.” H5

”Kyllähän siellä vieläkin on sellasta yhteistyön kannalta paranneltavaa puolin ja toisin kyllä siellä varmaan on vieläkin sellasta mikä jää ja olis arvokasta saada ajoissa lastensuojeluun.” H1

”Kyllä se on että se on koko ajan hiomista...on sovittu että poliisi voi jättää vaikka minkälaisen lapun tähän pöydälle.” H2

Poliisilaitoksella sosiaalityö on ymmärrettävästi toissijaisessa asemassa vahvaan poliisiorganisaatioon nähden. Toisaalta sosiaalityö alkaa olla jopa luonteva osa poliisilaitosta ainakin suurimmissa kaupungeissa, mutta myös vaaran paikkoja löytyy. Huolimatta siitä, että sosiaalityöntekijän ja poliisin yhteistyö näyttyy varsin hyödyllisenä toimintamuotona, vaarana saattaa olla sosiaalityön muuntuminen ”kaatoluokan” rooliin. Voi nimittäin olla, että sosiaalityö saa vastuulleen automaattisesti myös ne tehtävät, jotka eivät poliisille kuulu tai joille poliisi ei osaa tehdä mitään. Tällöin hankalat asiat työnnetään sosiaalityölle, kun ne eivät oikein muillekaan kuulu. Työn sisällölliset rajat voivat näin ollen häilyä olemattomiin, jolloin sosiaalityöntekijöiltä vaaditaan kohtuuttomia ponnistuksia aina jaksamisen äärirajoille asti. Sosiaalityöntekijät ovat kokeneet myös asenteellista vastarintaa ja vähättelyä toisen ammattiryhmän edustajilta.

Pääsääntöisesti poliisien suhtautuminen sosiaalityöntekijöitä kohtaan on positiivista ja ammattiryhmien erilaiset työmuodot ovat saaneet paikkansa nuorten rikoksenteijän kanssa työskennellessä. Sosiaalityöntekijältä vaaditaan luonteen lujuttua ja selkeää oman paikan tiedostamista. Toisen organisaation sisällä työskennellessään sosiaalityön-

tekijä tekee haastavaa työtä, jota pystyy ainoastaan rautaiset sosiaalityön ammattilaiset tekemään.

6.1.4 Kohtaamisen aika ja paikka

Poliisin sosiaalityössä nuoren kohtaaminen ei rajoitu tiettyyn aikaan tai paikkaan. Laine, Haavisto & Viemerö (2004, 33–34) toteavat, että osa työstä tapahtuu iltaisin ja viikonloppuisin yleensä poliisilaitoksella tai jopa partioiden matkassa. Perinteisestä sosiaalityöstä poikkeava ajallinen kehys sekä kohtaamisen paikka vaikuttavat omalta osaltaan myös nuoren kohtaamiseen.

Haastateltavien työajat vaihtelivat jonkin verran. Osa teki pelkästään virka-ajan ulkopuolista aikaa viikonloppuineen, kun osa keskittyi lähinnä virka-ajan puitteissa tehtävään työhön. Työ saattoi myös olla pääasiassa virka-ajalla tehtävää, mutta siihen sisältyi myös tietyt painopisteviikonloput yövuoroineen, kuten vappu ja koulujen loppuminen. Kaikki haastateltavat sen sijaan tekivät töitään fyysisesti poliisilaitoksen yhteydessä. Suurin osa työskenteli myös kentällä poliisipartioiden matkassa. Myös kuulusteluhuoneet, poliisin kiinniottilat sekä käräjäoikeuden salit olivat poliisin sosiaalityöntekijöille tuttuja fyysisiä tiloja.

Haastateltavat näkivät poliisilaitoksen luovan tiettyä rauhallisuutta ja turvallisuutta fyysisenä tilana. Ensinnäkin oma työnteke oli varsin turvattua, kun lähellä on aina paljon poliiseja. Toiseksi haastateltavien näkemysten mukaan poliisilaitos virkamiehineen herätti yleisesti kunnioitusta asiakkaiden keskuudessa; harva jätti tulematta sovitusti paikalle ja osalle nuorista poliisilaitokselle tuleminen aiheutti jopa pelkoa. Poliisilaitos koetaan harvoin miellyttävänä ympäristönä asiakkaiden keskuudessa.

”Tää on varmasti rauhottava tekijä että täällä ollaan joutuu hyvin nopeesti tekemisiin jos käyttäytyy sillä tavalla se on selkee ero siihen että täällähän hyvin vähän ihmiset jättää tulematta ja esimerkiksi se että hyvin huolissaan soittaavat jos eivät pääse tulemaan että se ei sillä tavalla mitä voi sosiaalivirastossa tehdä he ikään

kuin ajattelee että tänne on tultava tää paikka jo herättää tiettyä kunnioitusta.” HI

Poikkeavan ajallisen kehyksen ja kohtaamispaikkojen voidaan myös nähdä mahdollistavan erilaisia, perinteisestä toimistotyöstä irrallisia kohtauksia. Nuoren kohtaaminen omassa ympäristössään tuo myös kohtaukseen uusia ulottuvuuksia. Toimistotyön ajasta ja paikasta irtautuminen nähdään laajentavan sosiaalityöntekijän näkökulmia ja käsityksiä.

6.1.5 Vanhempien kohtaamisen tärkeys

Nuorista rikoksenteijöistä puhuttaessa ajatus perheiden kasvatuskäytäntöihin puuttumisesta on osuva, sillä nuori heijastaa omalla toiminnallaan ja käyttäytymisellään vahvasti kotona opittua. Haapasalo (2008, 40) kiteyttää, että lähes kaikissa kehityspsykologisissa rikollisuutta koskevissa pitkittäistutkimuksissa painotetaan erityisesti perheen kasvatuskäytäntöjen merkitystä. Toisaalta mitä vanhemmasta ja kypsemmästä nuoresta on kyse, suoraan nuoren omiin asenteisiin vaikuttamisella on yhä suurempi painoarvo.

Haastateltavat näkivät vanhempien asenteiden vahvasti vaikuttavan nuoren omaan käyttäytymiseen:

”Ehottomasti ei päästä tulokseen ei voida vaikuttaa nuoren rikoksenteijän nuoren päihteidenkäyttäjän eikä mihinkään jos vanhemmat ei oo mukana ... vanhemmathan ne kuitenkin on ne mitä kautta ne tavallaan viestittää ja on tukemassa tätä meidän työtä tai me ollaan tukemassa vanhempien työtä se on se ykköspointti tässä...” HI

Niemen (2010) tutkimuksesta ilmenee, että myös poliisi näkee vanhempien roolin tärkeänä. Jos vanhempi kiistää lapsen teon vakavuuden, nousee lapsen kynnys myöntää osallisuuteensa liittyviä asioita. Tämä nähdä lapsen kehityksen kannalta pulmallisena, sillä lapsi selviää tilanteesta ilman vastuunottoa. Vanhemmat saattavat kiinnittää huomion rikoksen sijaan poliisin toimintaan. Kiistattomaltakin vaikuttavissa tilanteissa

syytä haetaan perheen ulkopuolelta, kuten kavereiden ja eri viranomaisten toiminnasta. (Niemi 2010, 108.)

Niemen (2010, 116) mukaan viranomaisen ja lapsen välinen vuorovaikutus nousee merkitykselliseksi tilanteessa, jossa vanhemmat vetäytyvät. Lapsen tilanne on hyvin hankala, jos hänellä ei ole lähiyhteisössään aikuista, johon voi tukeutua. Lapset reagoivat tilanteeseen eri tavoin, mutta osa lapsista ajautuu rikoskierteeseen. Poliisityössä pidetään erityisen hälyttävänä tilanteita, joissa vanhemmat vetäytyvät vastuusta osoittamalla voimakasta kyllästyneisyyttä, kiinnostuksen puutetta tai välinpitämättömyyttä. Vastuuttomuutta ilmentää myös kevyt tai vähättelevä suhtautuminen lapsen tekemiin rikoksiin. (Niemi 2010, 115.)

Poliisin sosiaalityöntekijät tehtävät muodostuivat nuorista rikosentekijöistä puhuttaessa väliintuloista ja koko perheen herättelystä. Asenteisiin vaikuttamisen pyrkimys väritti myös vanhempien kohtaamista. Vanhempien huonon asenteen nähtiin vaikuttavan negatiivisesti kohtaus tilanteeseen sekä sosiaalityöntekijöiden ja poliisien työn tavoitteiden toteutumiseen.

”On tapauksia joissa tuntuu että vanhemmat ei ollenkaan välitä ja vähättelevät sitä nuoren tekemää rikosta ja kertovat mitenkä he pahempiakin tekivät nuoruudessaan ja nuori kanssa koko ajan häslää koko ajan se on kuitenkin aika tärkeätä että viedään se tieto tuonne lastensuojeluun.” H2

Haastateltavinani olleet poliisin sosiaalityöntekijät näkivät siis vanhempien välinpitämättömyyden ja vastahakoisuuden olevan nuorelle karhunpalvelus. Jos nuori ei pysty ottamaan vastuuta omista teoistaan, se heijastuu helposti myös myöhempään elämään. Osa vanhemmista saattaa myös ummistaa silmänsä nuoren oireilulta, jolloin tilanteeseen vaikuttaminen on varsin hankalaa. Haastateltavien mukaan suurin osa vanhemmista on kuitenkin hyvin asiallisia ja esimerkillisiä, jolloin työntekijä voi varmistua siitä, että asia todella otetaan vakavasti, eikä nuorta jatkossa enää tavata.

6.1.6 Kohtaamisen kertaluontoisuus

Pääsääntöisesti poliisin sosiaalityöntekijän työtä leimaa asiakkuuksien kertaluontoisuus. Laine & Haavisto (2004, 62) toteavat, että poliisin sosiaalityöntekijä ei yleensä ota tehtäviinsä pitkäaikaisia asiakasprosesseja, vaan siirtää asiakkuudet muille viranomaisille asiakkaan tarpeita vastaavasti. Näin on etenkin tilanteissa, joissa asiakkuus vaatii laajempia lastensuojelullisia toimenpiteitä. Tällöin esimerkiksi rikoksilla oirehtinut nuori on saattanut jo olla alueen lastensuojelun asiakkaana tai rikoksen myötä menossa sen piiriin, jos sosiaalityöntekijä arvioi nuoren ja tämän perheen tilanteen sitä tarvitsevan. Joka tapauksessa tieto alaikäisen rikollisesta toiminnasta tulisi saattaa alueen lastensuojelun työntekijöille.

”Jos aatellaan rikosentekijöitä niin sekin riippuu siitä et joutuuko se kiinni tänne vai pidätettynä tai joskus jopa vangittuna kohtaako sitä siinä minkä verran siinä mutta kyllä näissä yleensä yhdellä kerralla pyritään pyrin itse sen et ne on niinku yksittäisiä tapauksia et jos menee niinku kaikki putkeen.” H3

”Suurin osa on sellasia et siinä on se yks puhuttelu kun se tulee hyvään saumaan niin ei enää nähä riippuen siitä tapauksesta mut sit on joskus sellasia ryhmiä jotka säännöllisesti rikostelee.” H4

Niemen (2010) tutkimuksessa rikoskierteessä olevat nuoret ovat jatkuvasti poliisikuu-
lusteluissa ja jatkavat rikollista käyttäytymistään kiinnijäämisestä huolimatta. Poliisi-
auktoriteetin nähdään tällöin katoavan, kun poliisi ja nuori ovat kohdanneet toisensa jo
useita kertoja. Rikoksia uusivien nuorten tilanteeseen on vaikea vaikuttaa pelkän poliisi-
sitoimen voimin. (Niemi 2010, 116.) Sosiaalityöntekijöiden karkean arvion mukaan
sama pätee heidän työhönsä; mitä useammin he nuoren tapaavat, sitä syvemmillä ri-
koskierteessä nuori on. Todennäköisyys uuden elämänsuunnan valitsemiseen heikkenee
merkittävästi, jos tapaamisia poliisilaitoksella alkaa olla toistuvasti.

Haastateltavat pitivätkin yhtenä onnistumisen merkinä sitä, ettei samaa nuorta tavattu
montaa kertaa. Joissain tilanteissa sosiaalityöntekijälle saattaa syntyä luottamus siihen,
että nuori ottaa opikseen yhdestä hölmöilystä, eikä päädy poliisilaitokselle toista kertaa.

Muulle lastensuojelutyölle kohtaamisen kertaluonteisuus ei lainkaan ole tyypillistä, mutta poliisin sosiaalityössä nuorista rikoksentekeijöistä puhuttaessa siihen ymmärrettävästi halutaan pyrkiä.

6.2 Kohtaamisen tavoitteet – nuoren rikokseton elämä

6.2.1 Varhainen puuttuminen ja opiksi ottaminen

Nuorten rikoksentekeijöiden kanssa työskentely on ensisijaisesti varhaista puuttumista, mutta prevention tasoilla se voisi olla sekundaari- tai tertiääripreventiivistä toimintaa. Preventio-ohjelmat voidaankin jakaa kolmeen luokkaan: primaari-interventio, sekundaaripreventio ja tertiääripreventio. Primaariprevention taso koostuu ongelman ehkäisyn ennen sen puhkeamista, jolloin toiminta kohdennetaan tutkimustiedon perusteella hahmotettuun riskilasten ryhmään. Sekundaaripreventio vaikutetaan sellaisten lasten ryhmään, jolla on korkea todennäköisyys sosiaalisen ongelman tai fyysisen sairauden puhkeamiseen, missä ensimmäiset merkit ongelmasta ovat havaittavissa. Tertiääripreventio sen sijaan tulee interventiona kyseeseen silloin, kun puututaan yksilön elämään ja tilanteeseen, jossa esiintyy ongelmia jo haitallisuuksiin asti. (Satka 2010, 183.)

Sosiaalialalla varhaisen puuttumisen käsite ja käytäntöjen vakiintuminen tapahtuivat nopeasti, vaikka käsite tuli varsinaisesti Suomeen vasta vuosituhaten vaihteessa. Varhaisen puuttumisen tematiikkaa on käsitelty eri muodoissaan muun muassa erilaisten hankkeiden myötä (esim. Varpu-hanke). (Satka 2010, 184–185.) Lasten ja nuorten tekemissä rikoksissa poliisin sosiaalityöntekijällä on nimenomaan mahdollisuus nopeaan puuttumiseen (Laine & Haavisto 2004, 60). Puuttuminen on väliintuloa, intervention tekemistä, eri keinoin lapsen ja vanhempien elämään.

”Kuitenkin että poliiseja ja sosiaalityöntekijöitä toimii tässä ja yhdessä kuitenkin että pyritään puuttumaan mahdollisimman varhain nuorten rikoksentekeijöiden siihen että rikokset vähenevät.”

H1

”Tarkoituksena on kuitenkin herätellä sitä nuorta siinä ja vaikuttaa sen nuoren asenteeseen jollain lailla ja saada niinku sieltä kautta

niitä...herätellä nuori ottamaan vastuuta omista tekosistaan ja ymmärtää se oikee ja väärä että ei oltais tässä toistamiseen uudestaan.” HI

Pulmien ehkäiseminen ja varhainen puuttuminen ovat työkäytäntöjen tasolla yksilö- ja perhekohtaista työtä laajempia sosiaalityöhön ja sen verkostoihin kytkeytyviä orientatioita. Varhainen puuttuminen on työntekijöiden, perheen ja läheisten toimintaa varhaisessa vaiheessa suhteessa omiin toimintamahdollisuuksiinsa. Varhainen puuttuminen ei näin ollen ole vain riskiryhmien parissa työskentelyä. Varhaiseen puuttumiseen liittyviä menetelmiä ja toimintakäytäntöjä on kehitetty muun muassa THL:n ja kuntien yhteistyössä sekä laajemmin hallitusohjelmassa (Kaste-ohjelma, Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma). (Kananoja, Lähteinen & Marjamäki 2011, 152–153.)

Interventio voidaan ymmärtää muun muassa menetelmänä, työskentelymallina, ideana ja resurssina. Olennaista intervention toteuttamisessa on konteksteihin sidottu toiminta; interventio muodostuu vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa. Siihen vaikuttavat myös muut seikat, kuten fyysinen ympäristö, asiakasryhmä sekä asia, jonka parissa työskennellään. (Kempainen & Ojaniemi 2012, 53; Blom & Morén 2004, 16.)

Sosiaalityöntekijät näkivät interventioiden tapahtuvan eri tasoilla. Puuttuminen nuoren toimintaan saattoi tapahtua puhuttelun muodossa poliisilaitoksella näpistyksen seurauksena tai suorana puuttumisena päihtymykseen kentällä. Myös putkaan säilötyn tai pidätetyn nuoren puhuttaminen sekä vanhempien odottelu poliisilaitoksella ja heidän kanssaan keskustelu tapahtuneesta, kuten nuoren päihtymistilasta tai näpistyksestä, koettiin interventiona.

Haastateltavat näkivät tuen ja kontrollin toisiinsa kietoutumisen luonnollisena, jopa oikeutettuna, osana poliisin sosiaalityöntekijän työtä:

”Ja ehkä täällä minkä takia ollaan kuuluu liittyä vielä helpommin se kontrolli tänne tullaan rikoksen takia ja väärin tekemisen eihän täällä juurikaan tulla hakemaan apua siinä on aina joku väärä teko taustalla.” HI

Tutkimus tyttöjen kokemuksista liittyen tehtyihin interventioihin sekä niiden vaikutuksiin (Tuomikoski-Koukkula 2012) on varsin mielenkiintoinen. Tyttöjen kokemukset poliisin ja sosiaalityöntekijän interventioista näyttäytyivät ajan kuluessa sekä myönteisinä että kielteisinä muutoksina heidän elämässään. Viranomaisen intervention jälkeen vanhempien huolenpito näytti tiivistyvän – ainakin hetkellisesti. Huolenpidon tiivistyminen liittyi etenkin kontrollin tiukentamiseen. Tytöt myös kokivat, että velvollisuuden tunteet vahvistuivat; kiinnijääminen sai ajattelemaan tämän hetkistä elämäntilannetta sekä etsimään vaihtoehtoja omalle käyttäytymiselle. Lisäksi osa tytöistä huomasi, että viranomaisten puuttuminen oli ei-toivotun käyttäytymisen ennaltaehkäisemistä nuorten edun mukaisesti. Kontrollioivan työotteen rinnalla havaittiin myös tukea ja suojaa antava puoli. (Tuomikoski-Koukkula 2012, 253–259.) Poliisin sosiaalityöntekijöille vaikutti olevan hyvin samantyyppisiä kokemuksia interventioiden vaikutuksista.

Poliisilaitoksella vietetty yö tai siellä vietetty aika ihan päiväselteään voivat tuntua järkyttävältä ja pelottavalta nuoresta sekä vanhemmasta. Poliisin ja sosiaalityöntekijän toiminta voi herkästi aiheuttaa vastareaktioina ärsyyntymistä, tapahtumien vastustusta ja vihaa. Työntekijöiden nuorista kantama huoli ja esimerkiksi päihteiden käytön kontrollointi koetaan usein ristiriitaisena tilanteena sekä näin ollen vaikutuksiltaan lasten ja vanhempien elämään merkityksellisinä. (Tuomikoski-Koukkula 2012, 265–266.)

Poliisin sosiaalityöntekijöiden mukaan nuoren herättelynä voi toimia jo pelkästään poliisilaitoksen mieltäminen pelottavana ja vastenmielisenä fyysisenä tilana. Nuoren rikoksentehtäjän puhuttamisella pyritään muun muassa herätteleämään nuorta kertomalla rikollisen käyttäytymisen seurauksista ja vaikutuksista. Nuoren oletetaan ja toivotaan ottavan opikseen yhdestä kerrasta.

Sosiaalitoimen ja poliisin keinot näyttävät riittämättömiltä joidenkin jo alle 15-vuotiaiden taparikollisuuden tielle ajautuneiden lasten auttamiseksi (Gottberg 2004, 20). Sosiaalityöntekijät joutuvat välillä toteamaan, ettei toistuvakaan puuttuminen nuoren elämään tuota toivottavia tuloksia. Joskus joudutaan myöntymään ajatukseen, ettei kaikkia voi pelastaa. Joka tapauksessa varhainen puuttuminen koettiin olennaiseksi osaksi poliisin sosiaalityöntekijän työtä.

6.2.2 Neuvonta ja palveluihin ohjaaminen

Poliisin sosiaalityöntekijällä tulee olla vahva tietopohja. Koulutusvaatimuksena on pääsääntöisesti aina ylempi korkeakoulututkinto. Lähes kaikki haastateltavat olivat suorittaneet ylemmän korkeakoulututkinnon ja sosiaalityöntekijän pätevyyden. Koulutus antaa tärkeän pohjan sosiaalityön toteuttamiselle käytännössä, mutta poliisin sosiaalityöntekijältä vaaditaan myös erityisosaamista. Kuten Laine, Haavisto ja Viemerö (2004, 34) nostavat esiin, sosiaalityöntekijältä vaaditaan muun muassa poliisityön periaatteiden ja lähtökohtien tuntemista. Lisäksi sosiaalityö on alkaa olla vahvasti juridisoitunutta, joten pelkästään sosiaalityön ja poliisityön periaatteiden tunteminenkaan eivät vielä riitä. Sosiaalityöntekijältä vaaditaan vahvaa, selkeää ja perusteltua otetta muiden professioiden rinnalla.

Haastateltavien mukaan sosiaalityöntekijän ammattitaitoon perustuva neuvonta ja ohjaus ovat tärkeässä roolissa, kun puhutaan nuorista rikoksentekeijöistä ja heidän vanhemmistaan. Käsitteenä neuvo tarkoittaa normatiivista puheenvuoroa, jossa työntekijä suosittelee asiakkaalleen määrätynlaista, nykyisestä poikkeavaa tulevaisuuden toiminnan suuntaa. Neuvonanto voi olla hyvin suoraa, mutta toisinaan se voi sisältyä työntekijän kysymyksenmuotoiseen lauseeseen. Esimerkiksi kysymyksen ”Oletko jo puhunut kotona tästä poikasi kanssa?” voidaan ymmärtää pitävän kannanoton puhumisen tärkeydestä. Nuoren kanssa keskusteltaessa työntekijä voi ottaa herkästikin itselleen opastajan tai neuvonantajan tehtävän. (Juhila 2000, 107–108; Wahlström 2000, 232.)

Sosiaalityöntekijän tehtävänä on valvoa kuulustelutilanteessa lapsen edun toteutumista sekä tarvittaessa tuottaa kasvatukseen ja hyvinvointiin liittyvää tukipalvelua niin lapselle kuin tämän vanhemmille. Sosiaalityöntekijän tulee arvioida institutionaalisen lastensuojelun tarvetta ja ohjata asiakasta tarvittaessa muiden palveluiden piiriin. Muut tukipalvelut voivat liittyä esimerkiksi sosiaali-, terveys-, sovittelu- ja oikeusapupalveluihin. (Niemi 2010, 156.) Haastateltavien näkemykset olivat linjassa näiden ajatusten kanssa.

”Olennaista siinä sit et oli en tilanne mikä tahansa on käydä se asia läpi kertoo mitä se tän nuoren kohalla tarkoittaa tarjota ja ohjata muihin palveluihin ja jos jatkuu lastensuojelussa niin selvittää

sitä tavallaan et antaa sen tiedon ja ne faktat ja sit tukee siinä prosessa nuorta ja myös sitä perhettä.” H5

Osa haastateltavista näki nuoren rikoksenteikijän kanssa tehtävän jopa painottuvan niemenomaan neuvonnan ja ohjauksen kysymyksiin. Sosiaalityöntekijän nähtiin olevan linkki erilaisiin nuorta ja perhettä tukeviin palveluihin. Monelle vanhemmalle nähtiin jopelkän tiedon tarjolla olevista palveluista huojentavan. Palveluverkon hallitsemisen nähtiin olevan sosiaalityöntekijän osaamisen ytimessä.

6.2.3 Elämäntilanteen kartoittaminen ja arviointi

Sosiaalityöntekijä voi tehdä alkukartoitusta nuoren ja tämän perheen elämästä heti poliisilaitoksella, mikä helpottaa jatkotyöskentelyä. Samalla yhteistyö vanhempien kanssa ja ohjaus muiden palvelujen piiriin yleensä helpottuu. (Laine & Haavisto 2004, 60.) Sosiaalityöntekijä joutuu lastensuojeluprosesseissa lasten toiminnan arvioinnin lisäksi arvioimaan myös vanhempien toimintaa ja peilaamaan sitä vallitseviin normeihin sekä määrittämään sosiaalityön interventiot suhteessa niihin (Laitinen & Väyrynen 2011, 172–173). Näin myös poliisin sosiaalityöntekijä joutuu tilannearviotaan tekemään, kun kyseessä on alaikäinen rikokseen syyllistynyt lapsi tai nuori.

Jos sosiaalityöntekijä on päivystysvuorossa poliisin kanssa ja tapaa päihtyneen nuoren, viedään nuori yleensä joko poliisilaitokselle tai kotiin. Poliisilaitokselle tuodun nuoren vanhemmat pyritään tavoittamaan ja hakemaan lapsensa kotiin. Nuori puhutellaan poliisin ja sosiaalityöntekijän toimesta. Nuori saa kertoa oman versionsa tapahtuneesta ja sosiaalityöntekijä vastaavasti kertoo olemassa olevat vaihtoehdot tilanteessa. Poliisilaitokselle saapuneiden vanhempien kanssa keskustellaan ja samalla varmistetaan, että nuori voi mennä kotiin. Työntekijä voi keskustella tässä vaiheessa muun muassa perheen säännöistä sekä sopia vanhempien kanssa erillisen tapaamisen. Tapaamisessa on mahdollista kerrata tapahtumat, antaa valistusta sekä tehdä arviota lastensuojelutarpeesta. (Tuomikoski-Koukkula 2012, 252–253.) Haastateltaville nuoren ja vanhempien kanssa keskustelu poliisilaitoksella oli varsin tuttua. Keskusteluun oli aihetta esimerkiksi nuoren päihdeiden käytön vuoksi. Tilanteeseen puuttumista ja asioiden läpikäymistä mahdollisimman nopeasti pidettiin tärkeänä.

Vanhempia ei aina kuitenkaan tavoita tai vanhemmat eivät kykene hakemaan lastaan kotiin, jolloin päihtynyt nuori jää poliisilaitokselle yöksi. Toisaalta lapsen oma aggressiivinen käytös tai vanhemman huoli kotona pärjäämisestä päihtyneen nuoren kanssa voivat johtaa poliisilaitoksella yöpymiseen. Tällaisissa tapauksissa tapaaminen jälkikäteen vanhempien ja nuoren kanssa on tärkeää. Kriisitilanteissa ja kiireellisen sijoituksen edellytysten täytyessä sosiaalityöntekijällä on myös mahdollisuus sijoittaa lapsi kiireellisesti. (Tuomikoski-Koukkula 2009, 253.) Erityisesti näissä tilanteissa sosiaalityöntekijän ammatillisen tilannearvion tekeminen korostuu.

Haastateltavat näkivät poliisin sosiaalityön tärkeänä arviointityönä. Erityisesti tilanteissa, jossa nuori ei ollut jo ennestään lastensuojeluasiakkaana, sosiaalityöntekijät kokivat roolinsa nuoren tilanteen arvioijana merkityksellisenä. Esimerkiksi ensikertalaisen näpistelijän saattoi poliisi tai sosiaalityöntekijä puhuttaa, eikä asia johtanut varsinaiseen lastensuojelutarpeen selvitykseen. Tilanteessa sosiaalityöntekijä teki kuitenkin kokonaisarviota nuoren ja tämän perheen tilanteesta sekä antoi tapahtuneen tiedoksi alueen lastensuojeluun.

”Sitä arviointityötä pitkälle tehään samoin se puuttuminen et ne ongelmat ei kerkeis kasvaa liian isoiks ja ylipäänsä sen nuoren auttaminen ja herättely todellisuuteen tavallaan arvioidaan tilanne lastensuojelullisessa mielessä ja puututaan tehdään tarvittavat interventiot ja sit ohjataan eteenpäin ja neuvotaan ollaan tukena mut kuitenkin velvotetaan johonkin se on sellasta monipuolista työtä kaikkienensa mut kyllä ne näkyy kohtaamisessa ja vaikuttaa siinä.”

H5

”Kyllä se on aika voimakkaasti kyllä me siinä arvoidaan siinä se että mitä apua nuori tarvii että rikoksenteijä ei tarkota vaan lastensuojeluilmotusta vaan voi tarvita siinä paljon muutakin apua.”

H2

Pääsääntöisesti poliisin sosiaalityöntekijällä on muun muassa valtuudet tehdä kiireellinen sijoitus, jos lapsen ja nuoren tilanne sitä vaatii. Mutta myös tässä käytännössä on paikkakuntakohtaisia eroja. Joka tapauksessa poliisin sosiaalityöntekijä joutuu työssään

jatkuvasti arvioimaan nuoren ja koko perheen tilannetta, vaikka kyseessä ei aina olisi-kaan akuutti lastensuojelullinen tilanne.

6.2.4 Nuoren ja vanhempien tukeminen sekä toivon antaminen

Kuten aiemmin on todettu, poliisin sosiaalityö määrittyy myös muulle sosiaalityölle ominaisesti kontrollin ohella vahvasti tuen antamisen kautta. Kontrollin nähtiin olevan jopa muuta sosiaalityötä oikeutetumpaa nimenomaan poliisilaitoksen kontekstissa, sillä työ sisältää määrittävät käsiteltävänä olevat rikosasiat. Toisaalta taas myös tuki eri muodoissaan saa poliisin sosiaalityössä erityisen paikan vahvan ja kontrolliorientoituneen poliisiorganisaation rinnalla. Sosiaalityön asiantuntemukselle on paikkansa nimenomaan asiakkaan kokonaisvaltaisen tukemisen ja auttamisen areenoilla.

”Jos mietitään nuoret rikoksenteijät niin vanhemmillehan me ollaan tukeva niinkun taho ja ehkä sille nuorellekin siinä että virite-tään sitä toivoo ja sitä että älä nyt masennu että se on aika tärkeä että ei nuorta syyllistetä yhtään enempää monta kertaa siinä kun kysytään mitä on tehny on tosi paha mieli...yritetään vähän sellas-ta valoa luoda siihen tilanteeseen.”

”Kyllä kyllä ennen kaikkea vanhemmille että vanhemmat on monta kertaa melko neuvottomia sen nuoren kanssa et mitä tehään ennen kaikkea jos puhutaan vaikka huumausainerikoksista siihen liittyy niin paljon asioita et joudutaan monesti niitä vanhempia ohjaa-maan ja tukemaan.” H2

Rehellinen ja avoin asioista puhuminen on osaltaan vanhempien tukemista. Kun nuoren tilanteesta keskustellaan suoraan, mutta nuorta ja vanhempia kunnioittavasti, osoittaa se välittämistä ja tuen antamista. Vaikeistakin asioista puhuminen voi kääntyä asiakkaita voimaannuttavaksi kokemukseksi. Poliisin sosiaalityöntekijät kokivat tärkeäksi olla hel-posti lähestyttävä taho silloin, kun nuorta tai vanhempia askarruttaa jokin asia. Esimer-kiksi rikosprosessin läpikäyminen ei välttämättä ole kovinkaan tuttua, jolloin sosiaali-työntekijän asiantuntemusta ja tukea pidettiin ensiarvoisen tärkeänä.

Nuorten kohdalla toivo ja usko tulevaisuuteen ovat sosiaalityöntekijöiden mielestä asioita, jotka tulee muistaa. Nuorten rikoksenteekijöiden kanssa käydään läpi rikollisen toiminnan seurauksia hyvinkin konkreettisella tasolla. Haastateltavat painottivat myös hyväksymisen ja kunnioituksen merkitystä nuoren rikoksenteekijän kohtaamisessa:

”Mulle tulee mieleen että nuorihan on tehnyt sen teon mutta nuori itse on arvostettu ja hyväksyttävä täytyy kohdata tietyllä tavalla samanarvoisesti kunnioittaen ja myös heidän vanhempiaan kunnioittaen mutta välittää se tieto et mä en hyväksy sun tekoo et se teko sä oot tehny sellasen teon joka on väärin itse arvostan sitä että asioista voidaan puhua suoraan ja se tapa millä puhutaan on hyvin merkityksellinen kunnioittaen ei syyllistäen ketään.” H1

Sosiaalityöntekijät kokivat tehtäväkseen luoda uskoa ja toivoa tulevaisuuteen. Vaikka nuori on toiminut väärin, ei se hänen koko elämäänsä pilaa. Nuoren tulee ottaa teoistaan vastuu sekä oppia toimimaan toisin. Tässä mielessä hyväksyvä ja empaattinen työote niin nuoren kuin koko perheen kanssa työskenneltäessä on avainasemassa.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Poliisin sosiaalityö näyttäytyy haastavana ja mielenkiintoisena sosiaalityön muotona, joka vaatii työntekijältä vahvaa ammatillisuutta, selkeää työorientaatiota sekä ihmisläheistä ja välittävää työtettä. Poliisilaitoksella tehtävä sosiaalityö on kaiken kaikkiaan varsin laaja-alaista, mutta yhtenä tärkeänä ja merkittävänä osana korostuu työ nuorten rikoksenteekijöiden parissa. Nuorten rikoksenteekijöiden kanssa työskentelylle voidaan asettaa laaja tavoite – nuorisorikollisuuden vähentäminen. Rikollisuuteen vaikuttaminen ei ole yksiselitteistä, mutta sitä kohti voidaan pyrkiä muun muassa kohtaamisten kautta.

Varhainen puuttuminen nuoren rikollisuuteen sekä nuoren opiksi ottaminen ovat keskeisiä kohtaamisen tavoitteita. Varhainen puuttuminen ja interventioden tekeminen liittyvät vahvasti myös toiseen keskeiseen tavoitteeseen – elämäntilanteen kartoittamiseen ja arviointiin. Sosiaalityöntekijä on nuoren tilanteessa eräänlainen väliin tulija ja intervention tekijä. Sosiaalityö nähdään usein korjaavana työnä, mutta nuorten parissa tehtävää työtä ei voida luonnehtia ainoastaan korjaavaksi työksi. Poliisilaitoksen kontekstissa nuorten rikollisuus on jo tapahtunutta, mutta ennaltaehkäisevän työn merkitys ei jää vähäiseksi. Muun muassa nuoren ja tämän vanhempien herättely sekä tilanteeseen väliin tuleminen ovat tärkeä osa rikollisuutta vähentävää työtä. Myös keskustelun herättäminen yleisellä tasolla on tärkeää. Alaikäisten lasten ja nuorten kohdalla poliisin sosiaalityö määrittyy aina myös osaksi lastensuojelullista työtä, minkä vuoksi poliisin sosiaalityöntekijän tekemä tilanteen arviointi ja väliintulo ovat tärkeässä osassa.

Nuoren rikoksenteekijän kohtaamisen tavoitteena on neuvoa asiakasta sekä ohjata perhe sopivien palveluiden piiriin. Tavoitteena on myös tukea nuorta ja vanhempaa sekä suunnata katse tulevaisuuteen antamalla toivoa. Merkittävä osa työtä pohjautuu asiakkaiden tukemiseen, toivon antamiseen, neuvontaan sekä palveluihin ohjaamiseen, vaikka sosiaalityötä voidaan pitää tietyissä tilanteissa kontrollipainotteisena. Poliisilaitoksella tehtävään työhön kontrolli nähdään sopivan vieläkin vahvemmin – ja jopa oikeutetummin. Nuorten rikoksenteekijöiden ja perheiden kanssa työskenneltäessä on kuitenkin olennaista olla aidosti läsnä ja tukea. Vaikeistakin asioista on tärkeää pystyä keskustelemaan avoimesti. Nuori ja vanhemmat tarvitsevat usein rikosprosessin läpiviemiseen

tiedollisen ohjauksen lisäksi henkistä tukea ja apua. Toivon näkökulman säilyttäminen on ensiarvoisen tärkeää, sillä jokainen tekee elämässään virheitä.

Poliisin sosiaalityön toivotaan vaikuttavan nuorten tekemien rikosten vähenemiseen. Poliisin sosiaalityössä yksittäisen rikosentekijän kohdalla tavoitteena on, ettei nuorta tavata toista kertaa samojen asioiden äärellä. Nuoren toivotaan ottavan opikseen huonoista valinnoistaan. Yksinomaan sosiaalityön keinoin ei tietenkään rikollisuuden vähenemiseen voida vaikuttaa, vaan työn toteuttamiseen tarvitaan osaavaa, moniammatillista verkostoa. Tärkeimpänä ja luontevimpana yhteistyökumppanina on luonnollisesti poliisi, mutta sosiaalityöntekijän työ nähdään hyvin itsenäisenä tavanomaisen kollegiaalisen tuen puuttuessa. Erilaisten verkostojen tiiviimpään hyödyntämiseen tulisi tulevaisuudessa kiinnittää enemmän huomiota. Eri ammattialojen yhteistyön mahdollisuuksia tulisi yhä laajemmin selvittää, jotta päästäisiin lähemmäs varhaisen puuttumisen tavoitetta. Muun muassa nuorisotyön ja sosiaalityön yhteistyön kehittämiseen kannattaisi tulevaisuudessa panostaa.

Vanhempien esimerkin ja kasvatuskäytäntöjen vaikutusta nuoren tekemiin valintoihin pidetään merkittävänä. Vanhempien asenne parhaimmillaan tukee sosiaalityöntekijän työtä, mutta pahimmillaan työltä viedään pohja ”vetämällä matto” työntekijän jalkojen alta. Työn vaikutusten katsotaan näin ollen olevan pienet, mikäli vanhemmat eivät näytä ymmärtävän tilanteen vakavuutta. Joskus sosiaalityöntekijä voi myös olla yksi niistä harvoista aikuisista, joka lasten ja nuorten elämässä välittää ja asettaa rajat. Yhteiskunnalliset muutokset muun muassa perhearvojen suhteen, yltäkylläisyys sekä yhä rajattomampi media ovat otollista maaperää toisin käyttäytymiselle. Toisaalta nuoruuteen kuuluvat ikään kuin sisäänrakennettuna tietynlainen uteliaisuus ja kokeilunhalu.

Johtaako kokeilunhalu kuitenkin rikolliseen käyttäytymiseen? Käsitteenä nuori rikosentekijä on rikoslain mukaisesti ymmärrettynä jopa leimaava. Alaikäistä rikollisen teon tehnyttä henkilöä ei välttämättä herkästi mielletä varsinaisena rikosentekijänä etenkin silloin, kun teko on ollut harkitsematon ja ajattelematon, nuoruusvaiheen ”hullutus”. Tuntuu hurjalta ajatella, että ensikertalainen näpistelijä leimattaisiin automaattisesti rikosentekijäksi tai rikolliseksi. Nuortenkin kohdalla tilanne vakavoituu silloin, kun rikokset toistuvat ja vakavoituvat sekä asenne rikollista käyttäytymistä kohtaan on välinpitämätöntä.

Poliisin sosiaalityössä nuoren rikosentekijän kohtaaminen saa usein poikkeavan ajallisen kehyksen sekä perinteistä toimistoa laajemmat fyysiset tilat. Kohtaamisen kannalta tämä voi merkitä mahdollisuuksien lisääntymistä, sillä nuoren kohtaaminen hänen omassa ympäristössään on lähtökohtaisesti helpompaa ja tuloksellisempaa. Kadulla voi samaan nuoreen törmätä useamman kerran ilman, että tilanteeseen liittyy rikosta. Pääsääntöisesti kohtaaminen on kuitenkin kertaluontoista, tai niin sen ainakin toivotaan olevan. Poliisin sosiaalityön nähdään toimineen halutulla tavalla, kun nuori ottaa opikseen ensimmäisen kerran kiinni jäätyään, eikä uusi rikollista toimintaansa. Suuri osa nuorista oppii epämiellyttävistä kokemuksistaan, mutta osa jää toistuvasti kiinni rikollisista teoista. Kohtaamisen kertaluontoisuus asettaa kuitenkin myös haasteita, sillä poliisin sosiaalityössä ei ole mahdollisuus aloittaa nuoren kanssa pitkäjänteistä, luottamuksellista muutostyötä.

Nuoren rikosentekijän kohtaamisessa vaaditaan jämäkkyyttä, mutta myös aitoa välittämistä ja nuoren itsensä hyväksymistä. Kohtaamisen aitoudessa tarvitaan luottamusta yhteiseen hyvään päämäärään. Dialoginen, tasavertainen ja vastavuoroinen kohtaaminen on sosiaalityön ydintä. Poliisin sosiaalityössä työntekijää ei voida nähdä ainoastaan auktoriteettina, vaan nimenomaan vierellä kulkijana ja opastajana. Kohtaamisen keskiössä on aina toisen ihmisen kunnioitus – myös nuoren rikosentekijän kohtaamisessa.

LÄHTEET

Aalto, Varpu-Leena 2004. Lainsäädännöllinen tausta. Teoksessa Terhi Laine, Kari Haavisto ja Jaana Viemerö (toim.) Sosiaalityö poliisilaitoksella: Keski-Uudenmaan ko-keilun loppuraportti. Diakonia-ammattikorkeakoulu, 12–31.

Aaltonen, Mikko & Kivivuori, Janne 2009. Yksilökohtaiset ominaisuudet, syrjäytymi-nen ja rikollisuus. Teoksessa Janne Kivivuori (toim.) Nuorten syrjäytyminen ja rikolli-suus: Suomessa tehdyn tutkimuksen ja sen katvealueiden kartoitusta. Helsinki: Oikeus-poliittinen tutkimuslaitos, 19–24.

Alasuutari, Pertti 1999. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Anttila, Pirkko 2005. Ilmaisuu, teos, tekeminen ja tutkiva toiminta. Hamina: Akatiimi.

Arki, arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet 2005. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Ammattieettinen lautakunta. Helsinki. Saatavissa: http://www.talentia.fi/files/558/1649_Etiikkaopas2005_1_.pdf. Luettu: 15.3.2012.

Baker, Kerry 2008. Risk, Uncertainty and Public Protection: Assessment of Young People Who Offend. *British Journal of Social Work* 38/2008, 1463–1480.

Bardy, Marjatta 1998. Sosiaalityö, taide ja kanssaihmissyys. Teoksessa Riitta Haverinen, Leila Simonen ja Irma Kiikkala (toim.) Kohtaamisia sosiaali- terveystalareenoilla. Stakes raportteja 221. Jyväskylä: Gummerus, 52–61.

Blom, Björn & Morén, Stefan 2004. Att förklara mänsklig förändring – om att öppna den svarta lådan vid utvärdering av socialt arbete. Umeå universitetet. Saatavissa: http://www.svuf.nu/konferensen2004/papers/k2_bjorn_blom.pdf. Luettu: 17.3.2012.

Brown, Sheila 1998. Understanding Youth and Crime: Listening to Youth? Philadelphia: Open University Press.

Elfgrén, Thomas; Juntunen, Ritva & Norppa, Kati 2007. Nuorten lakikirja: Rikoksesta rangaistukseen. Helsinki: Gummerus.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2005. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vas-tapaino.

Gottberg, Eva 2004. Sosiaalitoimen ja poliisin yhteistyöllä on selkeä säädöspohja. Sosi-aaliturva 19/2004, 19–21.

Haapasalo, Jaana 2006. Kasvu ympäristön varhaiset riskitekijät rikollisen käyttäytymi-sen kehityksessä. Teoksessa Päivi Honkatukia & Janne Kivivuori (toim.) Nuorisori-kollisuus: Määrä, syyt ja kontrolli. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 123–160.

Haapasalo, Jaana 2008. Rikollisuuden syyt. Teoksessa Pekka Santtila & Ghitta Weiz-mann-Henelius (toim.) Oikeuspsykologia. Porvoo: Persona Grata Edita, 21–85.

Haarakangas, Kauko 2008. Parantava puhe: dialogisuus ihmistyössä, mielenterveys-työssä ja psykiatrisessa hoidossa. Nastola: Magentum.

Haavisto, Kari; Laine, Terhi & Leino, Liisa 2002. Sosiaalityöntekijät poliisilaitoksilla. Helsinki: Yliopistopaino.

Hagelstam, Camilla 2008. Lasten ja nuorten rikollisuus. Teoksessa Pekka Santtila & Ghitta Weizmann-Henelius (toim.) Oikeuspsykologia. Porvoo: Persona Grata Edita, 371–398.

Harrikari, Timo 2008. Riskillä merkityt. Lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura Julkaisuja 87.

Heino, Petteri; Randell, Mari & Virolainen, Sanna 2005. Sosiaalityötä poliisilaitoksella: paikallisista innovaatioista valtakunnalliseksi käytännöksi. Sosiaalitalo Oy. Saatavissa: http://www.sosiaalitalo.fi/ep/tiedostot/sosiaality%C3%B6t%C3%A4_poliisilaitoksella.pdf. Luettu: 19.11.2010.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Honkatukia, Päivi 1998. Sopeutuvat tytöt? Sukupuoli, sosiaalinen kontrolli ja rikokset. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Honkatukia & Kivivuori 2006. Nuorisorikollisuus: Määrä, syyt ja kontrolli. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Hämäläinen, Juha 2011. Perheintervention oikeutus lastensuojelussa. Teoksessa Aini Pehkonen ja Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Juva: PS-kustannus, 47–65.

Isoherranen, Kaarina 2005. Moniammatillinen yhteistyö. Vantaa: WSOY.

Jokela, Markus 2006. Perimä ja ympäristö antisosiaalisuuden kehityksessä. Teoksessa Päivi Honkatukia & Janne Kivivuori (toim.) Nuorisorikollisuus: Määrä, syyt ja kontrolli. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 97–121.

Jokinen, Arja 2008. Sosiaalityö tukena ja kontrollina aikuisten kohtaamisessa. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino, 110–144.

Jokinen, Arja; Suoninen, Eero & Wahlström, Jari 2000. Miten tavoittaa auttamistyön ydintä? Teoksessa Arja Jokinen & Eero Suoninen (toim.) Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Tampere: Vastapaino, 15-33.

Juhila, Kirsi 2000. Neuvot ja pulmat lastensuojelukeskusteluissa. Teoksessa Arja Jokinen & Eero Suoninen (toim.) Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Tampere: Vastapaino, 105–129.

Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja 2000. Auttamisen organisaatiot ja ongelmien tulkinnat. Teoksessa Arja Jokinen & Eero Suoninen (toim.) Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Tampere: Vastapaino, 35-64.

Juvonen, Tarja 2009. Kontrollin ulottuvuuksia nuorten kanssa tehtävässä etsivässä työssä. Teoksessa Suvi Raitakari & Elina Virokangas (toim.) Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät. Puheenvuoroja asiantuntijuudesta, käytännöistä ja kohtaamisista. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 155–180.

Kaila, Martti 1950. Nuorisorikollisuus. Porvoo: WSOY.

Kananoja, Aulikki; Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.) 2011. Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma.

Kemppainen, Tarja & Ojaniemi, Pekka 2012. Tieto ja vaikuttavuuden arviointi käytännön sosiaalityössä. Teoksessa Anneli Pohjola, Tarja Kemppainen & Sanna Väyrynen (toim.) Sosiaalityön vaikuttavuus. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 43–64.

Kivivuori, Janne 1997. Nuoret rikosten tekijöinä: Tekojen yleisyys, rikollisuuden ymmärtäminen ja varastamisen vaiheet. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Kivivuori, Janne (toim.) 2002. Nuoret rikoksen tekijöinä ja uhreina. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Kivivuori, Janne 2006. Nuorisorikollisuuden kehitys. Teoksessa Päivi Honkatukia & Janne Kivivuori (toim.) Nuorisorikollisuus: Määrä, syyt ja kontrolli. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 15–55.

Kivivuori, Janne 2006. Nuorisorikollisuuden sosiologiset selitykset. Teoksessa Päivi Honkatukia & Janne Kivivuori (toim.) Nuorisorikollisuus: Määrä, syyt ja kontrolli. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 161–186.

Kivivuori, Janne 2009. Johdanto. Teoksessa Janne Kivivuori (toim.) Nuorten syrjäytyminen ja rikollisuus: Suomessa tehdyn tutkimuksen ja sen katvealueiden kartoitusta. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 1–6.

Kivivuori, Janne 2009. Nuorten rikollisuuden tietolähteet ja seurantajärjestelmät. Teoksessa Janne Kivivuori (toim.) Nuorten syrjäytyminen ja rikollisuus: Suomessa tehdyn tutkimuksen ja sen katvealueiden kartoitusta. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 7–10.

Kivivuori, Janne & Savolainen, Jukka 2003. Helsingin nuoret rikoksen uhreina ja tekijöinä. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Kuula, Tarja & Marttunen, Matti 2008. Laitoksessa rikosten vuoksi: selvitys alaikäisenä vastentahtoisesti huostaan otetuista. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend 2009. Interviews: Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing. Los Angeles: Sage.

- Laine, Matti 2007. Kriminologia ja rankaisun sosiologia. Helsinki: Tietosanoma.
- Laine, Terhi & Haavisto, Kari 2004. Keski-Uudenmaan kokeilu. Teoksessa Terhi Laine, Kari Haavisto ja Jaana Viemerö (toim.) Sosiaalityö poliisilaitoksella: Keski-Uudenmaan kokeilun loppuraportti. Diakonia-ammattikorkeakoulu, 48–64.
- Laine, Terhi; Haavisto, Kari & Viemerö, Jaana 2004. Sosiaalityö tuen ja kontrollin rajapinnalla. Teoksessa Terhi Laine, Kari Haavisto ja Jaana Viemerö (toim.) Sosiaalityö poliisilaitoksella: Keski-Uudenmaan kokeilun loppuraportti. Diakonia-ammattikorkeakoulu, 32-45.
- Laitinen, Ahti & Aromaa, Kauko 2005. Rikollisuus ja kriminologia. Tampere: Vastapaino.
- Laitinen, Merja & Kemppainen, Tarja 2010. Asiakkaan arvokas kohtaaminen. Teoksessa. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus, 138–177.
- Laitinen, Merja & Väyrynen Sanna 2011. Eettiset haasteet lastensuojelun sosiaalityön prosessissa. Teoksessa Aini Pehkonen ja Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Juva: PS-kustannus, 163–187.
- Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 633/2010.
- Lastensuojelulaki 417/2007.
- Lauronen, Erja & Pietarila, Päivi 1994. Miten pitäisi välittää? Arviointia sosiaalihuollon asemasta nuorten rikoksenteekijöiden oikeusprosessissa. Stakes-raportteja 141. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.
- Marttunen, Matti 2003. Nuorisoprosessi: lasten ja nuorten tekemien rikosten viranomaiskäsittelyn arviointia. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Mattila, Kati-Pupita 2007. Arvostava kohtaaminen arjessa, auttamistyössä ja työyhteisössä. Juva: PS-kustannus.
- Miles, Matthew B. & Huberman Michael A. 1994. Qualitative data analysis. California: Sage.
- Mohell, Ulla 2000. Nuori tutkintavanki. Tutkimus tutkintavankeuden käytöstä ja tutkintavangin kohtelusta. Helsinki 2000. Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston julkaisuja 1/2000. Oikeusministeriö.
- Muncie, John 1999. Youth and Crime: a Critical Introduction. London: Sage.
- Muukkonen, Tiina 2008. Suunnitelmallisen sosiaalityön prosessi. Teoksessa Tiina Muukkonen (toim.) Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris instituutin julkaisusarja nro 17, 2008, 37–58.

Mäntysaari, Mikko 1998. Tunteiden voimasta. Teoksessa Riitta Haverinen, Leila Simonen & Irma Kiikkala (toim.) Kohtaamisia sosiaali-terveysalan areenoilla. Stakesraportteja 221. Jyväskylä: Gummerus, 21–38.

Määttä, Mirja & Väänänen-Fomin, Marja 2009. Yhteinen tavoite, eriytyneet ohjausjärjestelmät – lasten ja nuorten hyvinvointiin liittyvän suunnittelun normiohjaus. Teoksessa Suvi Raitakari & Elina Virokangas (toim.) Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät. Puheenvuoroja asiantuntijuudesta, käytännöistä ja kohtaamisista. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 63–80.

Mönkkönen, Kaarina 2007. Vuorovaikutus: Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Yliopistopaino.

Niemi, Minna 2010. Moraalijärjestystä tuottamassa. Tutkimus poliisityöstä lasten parissa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Väitöskirja.

Nuorisoriikostoimikunnan mietintö 2003. Helsinki: Oikeusministeriö.

Paahto, Marena 2004. Sosiaalityötä poliisissa – hankkeen loppuraportti. Sosiaali- ja terveydenhuollon toimialan julkaisuja 1/2004. Vantaa.

Paahto, Marena & Sunikka, Sanna 2002. Tonttikaupoista perheterapiaan – poliisilaitoksella tapahtuva sosiaalityö. Pro gradu –tutkielma. Kuopion yliopisto.

Pekkarinen, Elina 2010. Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu. Viisi tapaustutkimusta kuudelta vuosikymmeneltä. Nuorisotutkimusverkosto julkaisuja 102. Helsinki: Yliopistopaino.

Pohjola, Anneli 2009. Nuorisotyön ja sosiaalityön rajapinnoilla. Teoksessa Suvi Raitakari & Elina Virokangas (toim.) Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät. Puheenvuoroja asiantuntijuudesta, käytännöistä ja kohtaamisista. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 21–40.

Pohjola, Anneli 2010. Asiakas sosiaalityön subjektina. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus, 19–74.

Polit, Denise F. & Hungler, Bernadette P. 1997. Nursing Research. Principles and Methods. Philadelphia: JB Lippincott Company.

Raunio, Kyösti 2003. Sosiaalityö murroksessa. Helsinki: Gaudeamus.

Raunio, Kyösti 2009. Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.

Salmi, Venla 2011. Nuorisoriikollisuus. Teoksessa Rikollisuustilanne 2010: Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 217–238.

Salmi, Venla; Kivivuori, Janne & Sirén, Reijo 2009. Sosiaalinen syrjäytyminen. Teoksessa Janne Kivivuori (toim.) Nuorten syrjäytyminen ja rikollisuus: Suomessa tehdyn

tutkimuksen ja sen katvealueiden kartoitusta. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 15–18.

Salmi, Venla; Kivivuori, Janne & Sirén, Reijo 2009. Taloudellinen syrjäytyminen. Teoksessa Janne Kivivuori (toim.) Nuorten syrjäytyminen ja rikollisuus: Suomessa tehdyn tutkimuksen ja sen katvealueiden kartoitusta. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 11–14.

Satka, Mirja 2010. Varhainen puuttuminen ja sosiaalityö. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus, 181–218.

Savolainen, Jukka; Hinkkanen, Ville & Pekkarinen, Elina 2007. Lasten rikolliset teot ja niihin puuttuminen: tutkimus alle 15-vuotiaina poliisin tietoon tulleista rikoksentekeijöistä Helsingissä. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Seikkula, Jaakko & Arnkil, Tom Erik 2005. Dialoginen verkostotyö. Tampere: Tammi.

Silverman, David 2006. *Interpreting Qualitative Data: Methods for Analyzing Talk, Text and Interaction*. London: Sage.

Sipilä, Jorma 1989. *Sosiaalityön jäljillä*. Helsinki: Tammi.

Sosiaalihuoltolaki 710/1982.

Suoninen, Eero 2000. 'Tanssilajit ja -tyylit' asiakkaan kohtaamisessa. Teoksessa Arja Jokinen & Eero Suoninen (toim.) *Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta*. Tampere: Vastapaino, 67-104.

Särkelä, Antti 2001. *Välittäminen ammattina: Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön*. Tampere: Vastapaino.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Tuomikoski-Koukkula, Suvi 2012. Hyvä paha puuttuminen. Poliisin ja sosiaalityöntekijöiden interventioiden vaikutukset tyttöjen elämään. Teoksessa Anneli Pohjola, Tarja Kemppainen & Sanna Väyrynen (toim.) *Sosiaalityön vaikuttavuus*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 243–270.

Wahlström, Jari 2000. Miten olla erilainen aikuinen? Teoksessa Arja Jokinen & Eero Suoninen (toim.) *Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta*. Tampere: Vastapaino, 221-243.

LIITTEET

LIITE 1. Tutkimuslupapyyntö sähköpostitse

Hei!

Olen sosiaalityön maisterivaiheen opiskelija Itä-Suomen yliopistosta ja Pro gradu -tutkielman tekeminen on nyt ajankohtaista. Aiheenani on "Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä nuoren rikoksentekijän kohtaamisesta poliisin sosiaalityössä". Haluaisinkin hyödyntää poliisilaitosten sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuutta ja näkemyksiä kyseisestä aihealueesta. Olen ollut sähköpostitse yhteydessä X X:n, joka on ilmoittanut olevansa käytettävissä haastatteluun. Pyysin samalla Sinun yhteystietojasi hänen esimiehensä, jotta voin pyytää luvan haastatteluun. Haluan tässä korostaa, ettei haastattelussa oteta esiin asiakastietoja missään muodossa, vaan keskiössä ovat nimenomaan työntekijän omat näkemykset ja kokemukset nuoren rikoksentekijän kohtaamisesta yleisellä tasolla.

Tarkoituksena on toteuttaa haastattelu teemahaastatteluna, jossa aihepiireinä ovat taustatietojen lisäksi nuoruus elämänvaiheena, nuorisoriikollisuus (nuori rikoksentekijänä), poliisin sosiaalityö sekä asiakkaan kohtaaminen (kohtaaminen prosessina, kohtaamisen tavoitteet, kohtaamisen onnistuminen). Aikaa haastatteluun olen pyytänyt varaamaan n. 1,5-2 tuntia, ja olen luvannut mennä paikan päälle haastattelua toteuttamaan mielellään vielä huhti-toukokuun aikana. Haastattelu ja tutkimuksen muut vaiheet toteutetaan eettisten periaatteiden mukaisesti. Haastattelu on täysin luottamuksellinen ja haastateltavan tiedot hävytetään niin, ettei häntä voida tunnistaa. Lisäksi aineisto säilytetään luottamuksellisesti ja se hävitetään tutkimuksen päättyessä.

Ohjaajinani toimivat Riitta Vornanen ja Marja Väänänen-Fomin Kuopion kampukselta. Laitoin vielä liitteeksi tutkimussunnitelmani, mikäli haluat siihen tutustua. Miltäpä tämä Sinusta kuulostaisi?

Kiitos yhteistyöstä ja aurinkoista kevään jatkoa!

Yst. terv. Pihla Rautasalo

LIITE 2. Teemahaastattelun runko

Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä nuoren rikoksentekijän kohtaamisesta poliisin sosiaalityössä

1 Taustatiedot

2 Nuoruus elämänvaiheena

3 Nuorisorikollisuus/nuori rikoksentekijänä

4 Poliisin sosiaalityö

5 Asiakkaan kohtaaminen

5.1 Kohtaaminen prosessina

5.2 Kohtaamisen tavoitteet

5.3 Tuki ja kontrolli kohtaamisessa

5.4 Kohtaamiseen liittyvät tunteet

5.5 Kohtaamisen onnistuminen/epäonnistuminen

6 Muut huomiot/hyvän ja tavoiteltavan kohtaamisen kiteyttäminen

TAULUKKO 1. Nuoren rikosentekijän kohtaamisen erityisyys

ALKUPERÄIS-ILMAUKSET	PELKISTYKSET	ALALUOKAT	YLÄLUOKKA	PÄÄLUOKKA
<p>”tää on työtä rikosten puitteissa” H4 ”tässä lähetään siitä rikoksesta” H5 ”on tapahtunu rikos” H3 ”vahvana päihteiden käyttö” H1 ”monta kertaa näpistyksiä ja rattijuopumuksia” H1 ”näpistykset on lisääntyny valtavasti” H2</p>	<p>Rikos taustalla Päihtymys Näpistys</p>	<p>Rikos</p>	<p>Nuoren tekemä rikos</p>	<p>Työtä verkostoissa ja kellon ympäri</p>
<p>”on paljon itsenäistä työtä” H5 ”ei useinkaan ole työparia” H3 ”on oman työn haltija” H3 ”tää on itsenäisempää työskentelyä” H1 ”sitten tapaan yksin” H1</p>	<p>Itsenäistä työtä Työn haltija Ei työparia</p>	<p>Sosiaalityöntekijän omatoimisuus</p>	<p>Itsenäinen työskentely</p>	
<p>”poliisit on vahvasti mukana” H5 ”on tiivis yhteistyö poliisien kanssa” H1 ”poliisin kautta on tullut tutkintailmoitus tai lastensuojeluilmoitus” H1 ”partio tuo tänne meille” H2 ”partion mukana kun ollaan” H2</p>	<p>Poliisin läsnäolo Partion tekemä ilmoitus Partion läsnäolo</p>	<p>Poliisin mukana tilanteissa</p>	<p>Yhteistyö poliisin kanssa</p>	

<p>”paikka voi olla joku muu ku sisätila jos ollaan partion matkassa” H5 ”kadulla partion mukana” H3 ”kohdataan soskun neuvottelussa, koulu-maailmassa, terveydenhuollon verkostoissa” H 3 ”teen viikonlopputöitä” H5 ”kohtaamisen tilanteet vaihtelee” H4 ”teen painopisteitä” H1</p>	<p>Partion mukana oleminen Kohtaaminen eri paikoissa Viikonlopputyö Painopisteyöt</p>	<p>Kohtaaminen toimiston ja virkajan ulkopuolella</p>	<p>Kohtaamisen aika ja paikka</p>	
<p>”vanhemmilla on hirtittävän suuri merkitys” H4 ”ei päästä tuloksiin ilman vanhempia” H1 ”vanhemmat ne nuorelle viestittää” H1 ”vanhempien kohtaminen on olennainen” H2</p>	<p>Vanhempien merkitys Tuloksiin pääseminen vanhempien kanssa Vanhempien viestittäminen</p>	<p>Nuoren vanhemmat</p>	<p>Vanhempien kohtaminen tärkeys</p>	<p>Työtä verkostoissa ja kellon ympäri</p>
<p>”se yks puhuttelu kun tulee hyvään saumaan” H4 ”se on yks kaks tapamista maksimissaan” H3 ”kyllä näissä yhdellä kerralla pyritään menemään” H2 ”osa on kertaluontoisia” H1</p>	<p>Yksi kohtaminen Kertaluontoinen tapaaminen</p>	<p>Kertaluontoisuus</p>	<p>Kohtaamisen kertaluontoisuus</p>	

TAULUKKO 2. Nuoren rikosentekijän kohtaamisen tavoitteet

ALKUPERÄIS-ILMAUKSET	PELKISTYKSET	ALALUOKAT	YLÄLUOKKA	PÄÄLUOKKA
<p>”herättely siihen mihin se vaikuttaa” H1 ”se ymmärrys ja nopea puuttuminen” H2 ”niihin puututaan ja toivotaan et ottaavat opiks” H4 ”jää jotain käteen” H5 ”mahdollisuus muuttaa suuntaa” H1</p>	<p>Herättely Nopea puuttuminen Oppiminen Suunnan muutos</p>	<p>Puuttuminen tilanteeseen Asioiden ymmärtäminen</p>	<p>Varhainen puuttuminen ja opiksiminen</p>	<p>Nuoren rikokse- ton elämä</p>
<p>”voidaan ottaa yhteyttä että tämä neuvoo” H1 ”tarjotaan erilaisia palveluita, ohjataan” H2 ”tuolta saa ohjeistusta” H5</p>	<p>Neuvonta Erilaiset palvelut Ohjeistukset</p>	<p>Neuvonta Palveluihin ohjaaminen</p>	<p>Neuvonta ja palveluihin ohjaaminen</p>	
<p>”kartotetaan sitä tilannetta” H2 ”ensiarvio siinä tehdään” H1 ”arvioidaan siinä mitä apua nuori tarvitsee” H3 ”kartotetaan sitä kokonaisuutta” H5</p>	<p>Tilanteen kartoitus Arvion tekeminen Kokonaisuuden kartoitus</p>	<p>Tilanteen kartoittaminen Arvion tekeminen</p>	<p>Elämäntilanteen kartoittaminen ja arviointi</p>	
<p>”tämä tässä on meidän tukena” H1 ”sellanen toivo että tää ei nyt maailmaa kaada” H2 ”luotais toivoo” H5 ”sitä toivon näkökulmaa” H3</p>	<p>Tuki Toivon näkökulma</p>	<p>Tukena oleminen Toivon antaminen</p>	<p>Nuoren ja vanhempien tukeminen sekä toivon antaminen</p>	